

עליהום

תרומת התקשורת
להיחלשות הדמוקרטיה

מסמך:

**ה"ניו-יורק
טיימס" מודה
בטעות**

כתבו עליו בעיתון: אסא כשר

המרכז הבינתחומי: יאיר לפיד

כתבות, מאמרים, טורים ומדורים מאת נחום ברנע • כרמית גיא • יואל אסתרון • רפי מן • חנוך מרמרי • יובל קרמניצר • ארן ליביו • שחר אבירי • תמר גוטמן • עמית בן-ארויה • אודי טרלו • רלה מזלי • עמוס נוי • עוזי בנימין

איפה טעינו

עד לפני שנתיים הופיע ב"העין השביעית" מדור בשם "איפה טעינו", שהומין עיתונאים לספר על שגיאות שעשו במהלך עבודתם ועל הלקחים שהפיקו מכך. כאשר סורקים את הווידויים שהופיעו במדור, מתברר שרק יחיד סגולה מבין כותביו ניחנו ביכולת ובהומור הרושים להתבונן על עצמם בכנות ולשתף את הקוראים בטעויות שעשו. רבים מהכותבים כחרו לספר על מקרים שבהם אירעה אמנם תקלה בעבודתם, אבל לא הם היו אחראים לה אלא גורמים סביבתיים כמו העורך, המשכתב, הכתבנית. כל-כך קשה לנו להודות באשמה.

עיתונאות היא מקצוע חשוף; ספק אם יש מלאכה שקופה ממנה, כאשר פסיכולוג קליני שוגה, יחוש בכך רק המטופל (וגם זה בספק); כאשר מנתח מפשל, יידעו על כך, לכל היותר, קומץ של אנשים; החולה ומשפחתו (אולי) ועמיתיו של הרופא (שישמרו, בדרך-כלל, על זכות השתיקה). ואילו כשלוטות עיתונאיים מרוחים על כותרות ראשיות, מרעישים את המרקעים ומגיעים לידיעתם של מאות אלפי מאוינים. לכן כל-כך חרדים עיתונאים לשמם הטוב ונרתעים מלהודות במעירותיהם; כל הצהרה כזו הופכת לנחלתו של ציבור רחב מאוד.

הפרדוקס הוא שאין לעיתונאים מנוס אלא להודיע בגלוי על שגיאותיהם, משום שאלה נחשפות לעין כל והתעלמות מהן אינה מועילה; כלי התקשורת המתחרים יטרחו לרווח עליהן. זאת ועוד, אין לעיתונאי אלא אמינותו. זו תלויה לחלוטין ביכולתו להודות בטעותותיו, אחרת תסוכל יכולתו ליהנות מאמון הציבור. האמת הזו ידועה לכולנו, וככל זאת, כאשר אנחנו מעומתים עם האילוץ לפרסם תיקון, הבחרה או התנצלות, אנחנו ("העין השביעית" בכלל זה) עושים זאת בחמיצות, בשיניים חשוקות ותוך מיקוח על כל תג. שהרי אנחנו נמצאים כמלכוד אינסופי: ההכאה על חטא פומבי אמנם נחוצה כדי לשמור על האמינות, אך בה בשעה היא מכרסמת בה משום שהיא מאשרת שהיו רשלנות, או דיון, או מחלף אחר, במהלך עבודתנו.

חלק ניכר מגיליון זה מוקדש לדרך שבה בחר "הניו יורק טיימס" להצהיר על הטעות הקשה שעשה כאשר נתן לפתב, גייסון בלייר, להוסיף ולהגות אותו ואת קוראיו – משגה שהוביל להפסקת עבודתם של העורך הראשי וסגנו. המסמך המתפרסם בעמורים 36–44 מובא כלשונו משום שהוא מציג תרבות עיתונאית אחרת, כזו המסוגלת לשמור על מרחק ממושא הדיווח (גם כשהוא ה"ניו יורק טיימס" עצמו) ולהביא לקורא תמונה מפורשת על כשליו וליקוייו. זו חרדת בעל דין והיא נפרסת ללא כחל ושרק.

ה"ניו יורק טיימס" נהג כך לא מתוך חרוזה גם עליו פועלים האינסטינקטים המניעים כל אדם, בוודאי כל עיתונאי, להסתיר את שגיאתו. ה"ניו יורק טיימס" בחר לחשוף את פגמיו ביודעו שזו הדרך היעילה ביותר לתקן אותם ולשמור על מעמדו. זו דוגמה שכראי לחקות.

עוזי בנימין

התקשורת ומצב הדמוקרטיה:

8 נתוניסוד

9 הבנת הנקרא ארן ליביו ויובל קרמניצר

12 הכמיהה למנהיג חזק יובל קרמניצר וארן ליביו

16 היחס למיעוט הערבי ארן ליביו ויובל קרמניצר

20 אמון הציבור שחר אבירי

22 נחבו עלי בעיתון: אסא כשר עמית בן-ארויה

26 המוחג: יאיר לפיד תמר גוטמן

29 קורא מן השורה: מבחן קבלה עמוס נוי

30 דעת קהל עמית בן-ארויה, אודי טרלו, ארן ליביו, רלה מזלי

32 המשבר ב"ניו יורק טיימס": ההתנצלות הגדולה ביותר יואל אסתרון

34 המשבר ב"ניו יורק טיימס": שובו של הכדאי רפי מן

36 המשבר ב"ניו יורק טיימס": מסמך: התחקיר המלא

45 לזכרו של אריה כספי חנוך מרמרי

45 מסיבת עיתונאים

46 עין בינלאומית: ברלסקוני רוקד על כל החתונות רפי מן

49 אידועי תקשורת

הסכנו השראלי לדמוקרטיה
תנועת הדמוקרטיה והערכים
תנועת הדמוקרטיה והערכים

רבו המערכת: ארנון לוי
השורה: אפרת בלוסטקי
דפוס: מפעלי דפוס כתר
כתובתנו באינטרנט: www.fdi.org.il
דואר אלקטרוני: amon@fdi.org.il
ISSN 0793-5781

עורך: עוזי בנימין
מערכת: נחום ברנע, כרמית גיא, רפי מן
יועץ: פרופ' ירון ארזי, משה גביש
עריכה גראפית: סמואל זור
עריכה לשונית: חניאל רוזנמל

"העין השביעית"
בהוצאת החכון הישראלי לדמוקרטיה
ת.ד. 4702 ירושלים 10046
טלפון: מערכת 02-5300866
מוניים ומנהל: 02-5392888
1-800-202222

פקס: 03-5488633

בתחילת יוני התכנסה בירושלים ועידת הליכוד. העיתוי הכטיח דרמה: מפת הדרכים אומצה זה עתה עליידי הממשלה, ושרון לחץ חגיגית את ידו של ראש ממשלת פלסטין ודיבר על חלוקת ארץ ישראל.

כמו רוב הבטחות הפוליטיקאים, גם ההבטחה לדרמה התמוססה זמן רב לפני המימוש. רוב האולם היה ריק, אפילו מושבי העיתונאים אוכלסו בדלילות. על אחר הכסאות הפנויים התיישבה עלמה בת עשרים ומשהו, שמרבקה ירוקה גדולה עיטרה את תולצתה ועליה, בשחור סמכותי, המלה: "בתפקיד".

באחת השורות הראשונות, מתחת לבמה, ישב חבר הכנסת לשעבר עקיבא נוף. באמצע נאומו של אריאל שרון הוא קם ממושב, שלף מטרייה שחורה, פתח אותה לרווחה ונופף בה אנה ואנה. המאבטחים הסתערו עליו מיד, בזריוות גדולה, ובכמה מכות נחרצות סיימו את חייה של המטרייה בלא עת.

בעצם הרגע המסעיר משכה העלמה בתפקיד בשרוול חולצתי. "למה", שאלה בקול גדול, "למה המטרייה?"

"צ'מברליין", אמרתי, "נוויל צ'מברליין".

היא הסתכלה בי בתימהון איך-קץ. "מה זה?", הקשתה.

"זה ראש ממשלת בריטניה", אמרתי. "מטרייה שחורה. הסכם מינכן".

"מה זה", חזרה ואמרה, אבל הפעם לא כמי ששואלת, אלא כמי שקובעת את עמדתה הסופית לגבי המשיב: פלצן.

חשבת על עקיבא נוף המסכן, שבמשך ימים תכנן את הזינוק השביטי שלו לתורעה הלאומית, חיפש ומצא מטרייה שחורה בעיצומו של קיץ, הכריח אותה לאולם מתחת לאפם של מאבטחי ראש הממשלה (מה הוא אמר להם, שהוא מצפה לגשם?), סיכן את גופו ואת רכושו, וכל זה רק כדי שעלמה אחת בתפקיד, וכמוה רבים אחרים, יצפו במחזה בזרות מוחלטת וישאלו, "מה זה".

גם על מנחם בגין חשבת. בעת כהונתו כראש ממשלה, בינואר 1980, הוא ביקר בבסיס השריון במישור אדומים. עוזריו תכננו צילום חגיגי שלו על טנק "פטון", חשוף בצריח. ירד מבול. חיילת הגיעה עם מטרייה גדולה, שלא יירטב ראשו של ראש הממשלה. כשראה בגין את המטרייה רווח לו: היא היתה ירוקה, לא שחורה. הימים היו ימי הוויכוח הגדול על הנסיגה מסיני. צ'מברליין ומטרייתו היו חלק מוכן מאליו מהתורעה הלאומית, ממדרות השבט. מי שירע, נשמר מכל משמר ממטריות שחורות, ומי שלא ירע, התבייש לשאול.

לטוב ולרע, אין יותר מדרות שבט. אין זיכרון קולקטיבי. הבסיס התרבותי המשותף דל ורופף.

המציאות הזאת מציבה קושי מקצועי לא מבוטל בפניהם של עיתונאים בכלל, ובעלי טורים במיוחד. טול מהכתובה הפובליציסטית את היכולת להמשיל משל, להעלות באוב פרשיות מהעבר ולנופף בהן כלקח למנהיגי ההווה, לשלוף מגנזכי האומה פסוקים נוקבים ושורות מחץ, ונטלת ממנה את נשמתה. פעם ירעו הפובליציסטים שהתנ"ך הוא מקור בטוח: כולם מכירים את סיפורי התנ"ך. ולא רק את הסיפורים. גם את פסוקי הזעם והנחמה של ירמיהו וישעיהו ועמוס ויחזקאל, ואת אמרות חז"ל. ואת סיפורי האגדה. היה על מה לבנות מאמר. אבל עכשיו, לך תדע: גדלו כאן דורות של קוראים שחונכו לשנוא תנ"ך, ולהתרחק מכל רבר שריח של מורשת יהודית נודף ממנו. הגיעו לכאן מיליון עולים, שלחלק גדול מהם התנ"ך הוא ספר התום. שורה אחרונה, התנ"ך פאסה. וגם ההיסטוריה פאסה: היא מעניינת רק את ההיסטוריונים.

בסדר, אומר הפובליציסט המיוסר. נלך על שירה: ביאליק ואלתרמן ורחל המשוררת, גורי, אבירן, עמיחי. "מה'זה?", ישאל הקונה בקיוסק בכון, כאילו שתי המלים האלה מחוברות ביניהן לאמירה חסלנית אחת. מה לגבי פזמונים? מציץ הפובליציסט כמוצא אחרון. מנעמי שמר ועד קובי

נחום ברנע

המטרייה השחורה של צ'מברליין

אז. אבל האוזניות שמשחררות את הקורא המיועד מכל דאגות העולם תקועות על אמינם. אני נכנע, אומר הפובליציסט. מהיום אני יושב מול הטלוויזיה ורואה סבון. אם אלמד לצטט את אמרות השפר של בטי המכוערת או פיליפה מ"המורדים", אולי אגנוב לעצמי איזה קורא. בין סבון לסבון אני אקרא את כל הערות השוליים בקליפים של אס.טי.וי. הם חושבים שרק על מגיה שוחט לספר ידעתי, אבל אני אכה אותם עם מאדונה.

אני נשבע: מהיום אני אכתוב ששרון הוא אחלה ובוש סבכה. אני אכתוב שאבו־חאזן חנון (ויש אומרים: חנאן). במקום לכתוב על חומרת המצב, אני אכתוב שאין מצב. הכל יהיה אצלי "כזה", הכל "כאילו". אני אשקיע את לילותי בטורי התגובות באינטרנט, כדי ללמוד את סוד התמצות. למה לבזבז יום עבודה על 400 מלים משויפות, טחונות עד דק, כשאפשר להקליד את המלה "חרא", ללחוץ על SEND ולסגור עניין.

לא משיקולים מסחריים

אבי ניר הוא מנכ"ל "קשת", אחת משלוש הוכייניות המאושרות של ערוץ 2. באמצע יוני אמר ניר ל"הארץ" שהחלטת להטיל על כתב הרכילות גיל ריבה לערוך ראיון מקיף עם גאולה עמיר, אסרוצחו של רבין, "לא הונעה משיקולים מסחריים".

חזקה על המנכ"ל שהוא אומר אמת, ורק האמת: זה טבעם של מנכ"לים. מכיוון שכך, יפה יעשו בעלי "קשת" אם ישלחו אותו במהירות האפשרית אל התור בלשכת העבודה. רק תועלת מסחרית יכולה להסביר החלטות כאלה. אם מנכ"ל ערוץ, שספינת־הרגל שלו הוא דודו טופז, לא למד עדיין להבריד בין כסף לעיתונות, מוטב שייחפש לו עיסוק אחר.

הסוגיה הזאת חודגת ממרורי הביקורת לטלוויזיה. מדובר בטיב ההחלטות של חברה שפועלת על־פי רשיון שקיבלה מהמדינה. ריבה איננו אשם. הוא מה שהוא: בחור אינטליגנטי שבחר

בפוזת מתפנקת, מתחננת, ילדותית, פוזה של מייקל ג'קסון. גם עמיר איננה אשמה. היא מה שהיא. אשם העורך, המנכ"ל, שחושב שמשעשע להפגיש אותם יחד.

פעם עשו רברים כאלה בקרקסים: הציגו לראווה גמדים עם ענקים, ונכים ככל תפארת מומיהם. לא משיקולים מסחריים, כמובן. משיקולים אמנותיים. הוליווד הפיקה פעם סרט כזה, דווקא נחמד, בשם "תאומים", עם דני רהזיטו בתפקיד ריבה, וארנולד שוורצנגר בתפקיד גאולה.

גאולה עמיר היא נושא לגיטימי לראיון עיתונאי. אבל ריבה איננו עיתונאי: הוא סלבריטולוג. הוא מטפל בעמיר באותן אמות־מידה מקצועיות שבהן הוא מטפל, נניח, באורלי ויינרמן: זה מה שהוא יודע לעשות. הוא מתחנף. הוא משחק משחקים. הוא המהמם. הוא נוהג כמו חתול שמבקש להתחכך ברגלי גבירתו. במקרה של ויינרמן, זה מביך. במקרה של עמיר, זה מעלה את השאלה, כמה נמוך יכולה הטלוויזיה לרדת.

רבין לא היה קדוש. רחוק מזה. המאבק שמתנהל כאן מזה שמונה שנים איננו על רבין החי, שאינו חסין מביקורת, אלא על הטרוויאליזציה של הרצח. רצח ראש ממשלה כנושא למדור רכילות. מה פתאום רצח? מקרה, אומרת גאולה עמיר, וריבה מסתכל מלמטה על גופה המוצק של עמיר, הצילום משיקולים לא מסחריים, כמובן, מסתכל בה בעיני עגל חלב, רוצה לינוק, בליכך רוצה לינוק.

איור: גיא מורד

אני נשבע: מהיום אני אכתוב ששרון הוא אחלה ובוש סבכה. אני אכתוב שאבו־חאזן חנון (ויש אומרים: חנאן). במקום לכתוב על חומרת המצב, אני אכתוב שאין מצב. הכל יהיה אצלי "כזה", הכל "כאילו"

נ לחמת עיראק, זוכרים? זה היה מזמן, לפני אולי ארבעה חודשים. משהו רחוק כמו מלחמת וייטנם או לבנון. אמנם מאז שהנשיא בוש הכריז רשמית על תום המלחמה, נהרגו כמעט חמישים חיילים אמריקאים, ומי יודע כמה עיראקים, בפגיעות ובהיתקלויות אחרות, יותר ממספר האמריקאים שנהרגו במבצע "חירות בעיראק" עצמו. השקט והביטחון מאחרים מאוד להגיע לרחובות בגראד ובצורה, והצבא האמריקאי כבר מודיע שהוא יישאר שם זמן רב. הקמת הממשלה הזמנית מתעכבת, ואלוהים יודע מתי יתקיימו שם בחירות, ותקום עיראק הדמוקרטית החדשה. אבל הידיעות האלה מגיעות רק בקושי לעמוד פנימי בעיתון. זאת כבר לא הבעיה שלנו. לדידנו, האמריקאים הם המנצחים הגדולים, איש הרי לא מתגעגע לסדאם, הפסל בכיכר העיר הופל, אפילו רוב הממצאים הנדרים הוחזרו למוזיאון של בגדאד. ובכל זאת, סליחה על ההטרדה ועל ההתעקשות על שאלות שכבר נשאלו ולא קיבלו תשובה. המלחמה הזאת אינה מרפה.

התקשורת האמריקאית והבריטית מלאות שאלות וטענות על המהלכים שהובילו לפתיחה במלחמה ועל הצדקתה. בעיתונים וברשתות הטלוויזיה לא חדלים להטריד בסוגיית הנשק להשמדה המונית, שהיה העילה הקרושה שבצורתה גייסו תמיכה של רבים בעולם. עלי הכימאי, מסתבר, לא חוסל, כפי שמיהרו לחגוג, אבל דוקטור חזירק ופרופסור בקטריה נלכדו, יחד עם רבים מרשימת הקלפים של הממשל, ומן הסתם נחקרו ומסרו כל מה שיש להם למסור, עם או בלי לחץ פיזי מתון. הנשק לא נמצא עד לרגע זה. מצאו שתי קרוניות שהוכרוזו מיד "מעבדות ניידות", אבל אחרי התרועעות של אנשי הממשל, גם הם נאלצו להודות שזה בעצם שקשוקש. מדברים שם אפילו על מחרל מודיעיני, והקונגרס והסנאט נכנסו לעובי הקורה, ועלולים לסבך את הנשיא. מה שנחשב ללא-יעילה-על-הדעת, עלול בהחלט לקרות. כבר היו דברים מעולם. בוש ואנשיו מנסים להתנער ולהזויר לימי האופוריה העליונים, אבל זה לא כל-כך עוזר להם. לא הועילו לנשיא ולשר החגנה הריבורים של תת-השר, פול וולפוביץ', שהודה בראיון עיתונאי שנכון, היתה מניפולציה של סוגיית הנשק להשמדה המונית, כי זה היה הרגל שסביבו אפשר היה לגייס את העם האמריקאי ומדינות אחרות בעולם למלחמה. זו לא היתה המטרה האמיתית של המלחמה, אלא הסיסמה המגייסת. ובסופו של דבר גם בוש עצמו נאלץ לשנות את הטון ולומר, שהיה מודיעין על "תוכניות לנשק להשמדה המונית" בעיראק. לא עוד "נשק" אלא "תוכניות לנשק". וגם אלה לא נמצאו עד לרגע זה, אבל הנשיא בטוח שהן עוד יימצאו. העיקר, שהמודיעין היה מצוין. ובכל זאת הוא מתקשה יותר ויותר לשכנע.

כאמור, עיתונאים אמריקאים ובריטים רבים מרבים לעסוק בנושא. אך טבעי. זו המלחמה שלהם, ולא כולם שם מוכנים לבלוע כל מה שמאכילים אותם. אולי יש ביניהם כאלה שחשים לא בנוח בדיעבד עם הניצול לדעה של הפטרויות הכנה שלהם לפני המלחמה וכמהלכה, ואולי הם סתם נעלבו. לקח להם קצת זמן, לא הרבה, אבל בסופו של דבר הם מתעוררים ומרגישים לא נוח. יש להם מין מסורת שכזו, של חשדנות כלפי הממשל.

ואצלנו דממה מוחלטת. המלחמה נכנסה במהירות שיא לספרי ההיסטוריה, והשאלות האלה לא מעניינות אף אחד. גם זה אך טבעי. לנו יש מפות דרכים, וסיכולים, ופגיעות, ונהרות רם משלנו. הוץ מזה, קיווינו – או חששנו, שאלה של טעם – שמשוהו מההישג הצבאי האדיר שהוא יולוג גם אלינו, ובוש ימשיך בשוונג של מנהל העולם ויכפה גם בפינה שלנו הסדר סופי ומוחלט. ובכל זאת, יש כמה שאלות שלא חדלות להטריד גם ממרחק ארבעה חודשים ויותר: האם ניצחון במלחמה מצדיק בדיעבד את היציאה אליה? האם המטרה מקדשת דה פקטו את האמצעים? האם יש ערך כלשהו לאמירת אמת, או שאנחנו מוכנים לבלוע כמות-שהיא את האקסיומה על הפוליטיקאים השקרנים, עד כדי כך שאפילו איננו טורחים לברוק אותה?

אם מתברר שהאיום על שלום העולם לא היה כליכך איום, זאת אומרת, לא יותר ממדינות רבות אחרות בעולם, האם יש הצדקה למדינה אחת לפלוש למדינה אחרת כדי לסלק ממנה רודן עריץ, רוצח בני עמו, השותה את דמם? אם התשובה חיובית, יש בכך תקדים המצדיק דיון ביחסים הבינלאומיים. הדיון הזה יכול להיות מעניין ואפילו רלבנטי ומעורר מחשבה במדינה שתלויה כליכך בארצות-הברית. אך הדיון הזה לא מתקיים בתקשורת בישראל. רצף האירועים בכלל אינו

כרמית גיא

סליחה על ההטרדה

איור: אפרה בלוסקי

היתה מלחמה בעיראק -

זוכרים? בתקשורת

האמריקאית והבריטית חתנהל

בדיעבד דיון ערני על צדקתה

ונחיעה, אבל העיתונות

הישראלית אדישה

מאפשר חזרה לסיפורים שהסתיימו, לפחות לכאורה. אורך חיי מרפף של סיפור אינו גדול אצלנו, כידוע. ובכל זאת, מלחמה היא לא סתם עוד סיפור. וכאשר מתעקשים לחזור אליה, מגלים חזית אחידה ובצורה, ומי שמנסה להעלות את השאלות, נתקל בתשובות מבטלות בנוסח, "מה את רוצה, להחזיר את סדאם?".

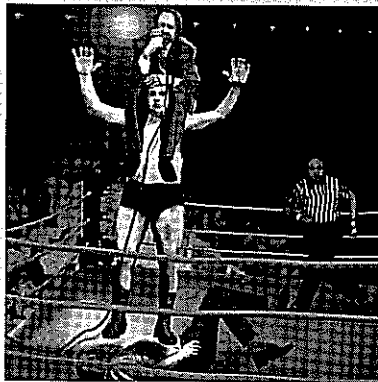
לא, חלילה וחס, נאלצת השואלת להסביר. סדאם חוסיין, אם הוא חי או מת, היכן שלא יהיה, הוא מגדולי הרשעים בני זמננו, וטוב שהורד מן הבימה. "וגם אם מהלכי הכניסה למלחמה לא היו נקיים וחלקים", ממשיכים המקטרגים, "הרי אפשר לפחות להתבשם בתוצאה, בשחרור העם העיראקי ובהגהגת סדר חדש בחלק זה של העולם, שגם אחרים, רשעים לא פחות, רואים ומושפעים ממנו". אני לא תמימה, מתגוננת השואלת, ולא חושבת במונחים ילדותיים של שקר ואמת. אלא שההיסטוריה של המאה העשרים מלאה צבאות שבאו להציל עמים מכיבוש רודני ועריץ, ואחריכך נשאר שם עשרות שנים, עד שהעמים המשוחררים קמו וסילקו את המשחררים ועמדו על זכותם לבחור בעצמם את שליטיהם ולהתמודד בעצמם עם בחירת ררך החיים והשלטון המתאימים להם. "גועל נפש", משיבים הנשאלים. "איך את מעזה להשוות? האמריקאים הם הטובים. לא ייתכן אחרת!".

נכון, הסיפורים אינם זהים. השוואות היסטוריות לעולם אינן במקומן, וגם היסטוריונים מודים שההיסטוריה אינה מלמדת דבר, והם כופרים בקיומם של "לקחי ההיסטוריה". ובכל זאת, רוקא משום אותה תלות גמורה של ישראל באמריקאים, רוקא משום התקוות והסייטים, שיבוא הרוד מאמריקה ויפתור לנו את הבעיות, מוטב היה לחשוב ולדבר על זה. למשל, על מידת התלות בהצהרות של "גורמי ביטחון", שמסבירים הכל ויכולים למכור כל מדיניות וכל מעשה, ולמחרת להסביר גם את ההפך, באותה מידת שכנוע. העובדה שהדיון הזה לא מתקיים בזמן אמת מעוררת אי נוחות גדולה ומידה לא מבוטלת של קנאה בעמיתים שכטחונם המקצועי מאפשר להם לעשות את הלא-ייעשה.

כולנו אשמים

בכנס הנשיא אשר נערך במאי 2003, הציגו חוקרי המכון הישראלי לדמוקרטיה, הפרופ' סורים אשר אריאן ודוד נחמיאס, בעזרתם של דורון נבות ודניאל שני, ממצאים מתוך מחקר שערכו וכך תרתו: "מדר הדמוקרטיה הישראלית". המחקר לווה בסקר שביקש לבחון את השקפות הציבור הישראלי ביחס לדמוקרטיה. בסקר נבחנו עמדות הציבור בשלש שנה ממדים: תרבות דמוקרטית, לכידות חברתית ומצב הדמוקרטיה הישראלית, כאשר לכל אחד מממדים אלה נקודות השקה עם התקשורת הישראלית. כעמודים הבאים נעשה ניסיון לבחון את תשומתה של התקשורת למעמדה של הדמוקרטיה בישראל. מאילו צי מקום וזמן בחרנו להתמקד בארבע קטגוריות מרכזיות: הכתבה "משל הפיל" מבקשת להציג את אופיו של המושג "דמוקרטיה" כפי שהוא בא לידי ביטוי בתקשורת הישראלית. נתוני סקר הדמוקרטיה מצביעים על ירידה בתמיכה בנורמות דמוקרטיות בקרב הציבור. התחושה היא ש"דמוקרטיה" היא מושג מעט מופשט, ועל כן ביקשנו לבדוק מה, מזווית ראייתה של התקשורת, נכלל בו, ולא פחות חשוב מזה – מה לא.

הכתבה "הגה כוח" (עמ' 12) מאידה את האופן שבו סיקרה התקשורת את ההתמודדות בין אריאל

שרון לעמדם מצנע, כדי להמחיש את המסר הסמוי שהיא מעבירה: כמיהה למנהיג חזק. על-פי ממצאי מדר הדמוקרטיה הישראלית, 56% מכלל הציבור מביעים הסכמה עם המשפט "מספר מנהיגים חזקים יכולים להועיל למדינה יותר מכל הדיונים והחוקים". הכתבה בוחנת את תרומתה של התקשורת להלך-הרוח הזה, חרף מחויבותה המוצהרת לערכי הדמוקרטיה ושמירת החוק.

בכתבה "חומרי נפץ" (עמ' 16) בחרנו להתמקד באופן שבו מסקרת התקשורת הישראלית את המיעוט

הערבי במדינה. הנחת העבודה היתה שבריקת היחס למיעוט מעמידה במכון אמיתי את התמיכה בערכים של שוויון ברמה העקרונית. הבדיקה ביחס לאוכלוסייה הערבית רלבנטית במיוחד משום שמסקר המכון עולה כי עמדות הציבור לגבי שוויון זכויות למיעוט הערבי נמצאות בשפל. בעוד שרוב הציבור היהודי עדיין תומך בערכים הדמוקרטיים ובשיטה הדמוקרטית (למרות הירידה בתמיכה הכללית בערכי הדמוקרטיה), הרי שלא כך ביחס לערבים. האם יש לתקשורת תפקיד ביצירת הפער הזה? ומה מאפשר לציבור הישראלי, שברובו הגדול לפחות מצהיר על תמיכה בשוויון זכויות, להתנגד להחלתו על ערבים? האם התקשורת ממלאת תפקיד ביצירת נישא נפרדת וייחודית לערבים? אם אכן מתוחם הסיקור של הציבור הערבי להקשרים מסוימים, עשויה להיות לכך השפעה על העמדות והתחושות בציבור הכללי ביחס לאוכלוסייה זו.

כתבתו של שחר אכירי, "מקום רע בתחתית" (עמ' 20), עוסקת בניתוח מצב האמון של הציבור הישראלי בתקשורת. סקר המכון מצביע על ירידה של ממש באמון הציבור בתקשורת במהלך השנה האחרונה, והכתבה מנסה להצביע על כמה סיבות אפשריות לכך ולנתח אגב כך את משמעויות הממצאים.

"מדר הדמוקרטיה הישראלית"

המסמך שהציגו חוקרי המכון הישראלי לדמוקרטיה בכנס הנשיא, ואשר הוצג על-ידם כפרסום ראשון של מחקר בשלבי התהוות, הולק לשני חלקים עיקריים: מדר הדמוקרטיה וסקר הדמוקרטיה. בחלק הראשון הציגו החוקרים את "מדרי הדמוקרטיה". מדובר במדדים שונים, חלקם תוך השוואה למדינות דמוקרטיות אחרות.

מדרי הדמוקרטיה

1. הייבט המוסרי: נבחנו מידת הייצוגיות ומידת ההשתתפות הפוליטית במנגנון הרמרי קרטי הישראלי. על אף ששיעור ההצבעה בבחירות כנסיה, נמצא שמצבה של הדמוקרטיה הישראלית מן הייבט המוסרי טוב בסך-הכול.
2. היבט הזכויות: נבחו באיזו מידה מוגנות הזכויות הפוליטיות המגוונות על החירויות החיוניות בין השאר להבטחתן של בחירות חופשיות והוגנות ולמתן הזדמנות לאזרחים להשתתף בהליך הפוליטי. אחר המדדים שבו השתמשו החוקרים – מדר חופש העיתונות – מתמקד בחופש המידע. נמצא כי ישראל עדיין מוגדרת כמדינה בעלת עיתונות חופשית, אולם היא נמצאת על סף הגדרה של מדינה בעלת עיתונות חופשית למחצה. ישראל דורגה בין המקום ה-28 ל-31 מבין 36 מדינות שנכללו בפרויקט במדר זה. בקטגוריה השנייה, שוויון למיעוטים, נמצא כי ישראל, נכון לשנת 2000, נמצאת בשלש התחתון. המשמעות – בישראל נמשכת פרקטיקה של הדרת המיעוט מבחינה פוליטית, לצד מדיניות פורמלית נייטרלית. בהיבט זה, סיכמו החוקרים, מצבה של ישראל מעורר רגעה.
3. היבט היציבות: עולה כי ישראל אינה נהנית מיציבות. ישראל דורגה במקום ה-29 מתוך

36 מדינות בבדיקת מידת הקונפליקט הפנימי. מבחינת יציבות הממשלה מדורגת ישראל במקום ה-31 מתוך 35 מדינות. ישראל נמצאת בתחתית הרייטינג גם במדרי השסעים החברתיים.

סקר הדמוקרטיה

סקר הדמוקרטיה בחן את עמדות הציבור ביחס לנורמות דמוקרטיות (תרבות דמוקרטית) שונות בשלוש רמות: תמיכה כללית בשיטה הדמוקרטית, תמיכה בערכים ובעקרונות דמוקרטיים ספציפיים (למשל מידת ההסכמה עם המשפט "אני תומך בחופש ביטוי לכל האנשים ללא קשר לעמדתיהם"), ועמדת הציבור ביחס לשוויון זכויות. למיעוט הערבי בישראל. בכל אחת מן הרמות נרשמת ירידה בשנים האחרונות. נמצאה הנסיגה הגדולה ביותר לאורך שנות המחקר במידת התמיכה בשיטה הדמוקרטית, וניכרת גם ירידה משמעותית במידת התמיכה של הציבור בערכים דמוקרטיים. את הממצאים שעלו מבדיקת הרמה השלישית, עמדת הציבור ביחס לשוויון זכויות למיעוט הערבי בישראל, הגדירו החוקרים כ"מדיאגים במיוחד". ישראל נמצאת במקום הנמוך ביותר, בחשוואה לדמוקרטיה אחרות, במידת התמיכה של האזרחים בטענה שמסדר דמוקרטי הוא דבר רצוי, ובמקום ה-31 כשיעור התמיכה ב"מנהיג חזק". חסרן בקן גם את אמון הציבור במוסדות דמוקרטיים שונים, את הערכת הציבור לגבי היחסים בין האזרחים לבין עצמם (לכידות חברתית) וכן את תפיסות הציבור לגבי מצב הדמוקרטיה. מתברר כי במקרים רבים אין התאמה בין האופן שבו תופס הציבור את מצבה של הדמוקרטיה הישראלית לבין מצבה כפי שהוא עולה מן המדדים השונים.

משל הפיל

אפשר לומר בביטחון כי לדמוקרטיה יש רייטינג גבוה בתקשורת אבל כל אחד רואה בה דבר שונה

ארון ליביו
ויובל קומניצור

איור: בתיה קולטון

לתקשורת שמור תפקיד מרכזי בהנחלת ההגדרות הרווחות והמקובלות כציבור של המושג "דמוקרטיה", בהיותה במה פומבית שבה מתנהל הדיון הציבורי ובו מתעצבים מושגי הריון. ההקשרים שבהם האזרח הישראלי נתקל במונח "דמוקרטיה" בתקשורת מסייעים לו להבנות לעצמו את הגדרתו של המונח, על הכלול בו והנעדר ממנו גם יחד. מאחר שהדמוקרטיה, כפי שקובע רו"ח "מרד" הרמוקרטיה הישראלית, היא תופעה רבי-ממדית ולא חד-ממדית, מעניין לבחון אילו ממדים הם העולים בתכיפות רבה יותר בעיטוק התקשורת בדמוקרטיה, ▶

מהי דמוקרטיה?

נחוני סקר הרמוקרטיה מצביעים על ירידה בתמיכה בעורמות דמוקרטיות בקרב הציבור. לצד הירידה בתמיכה בערכים מסוימים, נרשמה ב־2003 התמיכה הנמוכה ביותר בעשרים השנים האחרונות במענה ש־דמוקרטיה היא צורת השלטון הטובה ביותר, כאשר רק 77% מקרב האזרחים היהודים בישראל הסכימו עם עמדה זו. הסקר מצא גם שקיים פער תהומי בין תיחת התמיכה המוצהרת בעקרונות השוויון כערך מופשט לבין הנוכחות ליישמו בפועל. ועוד נמצא שישראל מדורגת במקום האחרון (יחד עם פולין) בין 35 מדינות במידת התמיכה של אזרחיה ברעיון שדמוקרטיה הוא דבר רצוי.

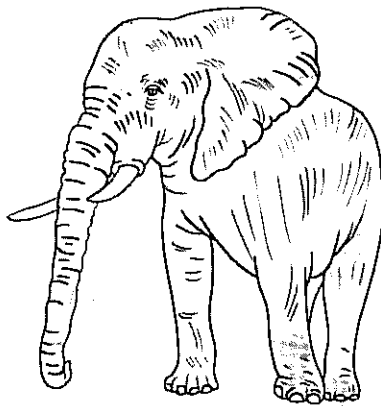
ואילו נזנחים או זוכים להתייחסות מעטה. לצורך כך נערכה בדיקה מקיפה של תדירות השימוש במושג "דמוקרטיה" ושל אופני השימוש בתקשורת הישראלית בשלוש השנים האחרונות, תוך התמקדות מיוחדת בשנת 2003, שבה נברקו כל המקרים שבהם הופיע המונח בעיתונים "הארץ" ו"מעריב" (מסיבות טכניות לא נכלל "יריעות אחרונות" בבדיקה, אך גם הוא נסרק, באופן פחות שיטתי). ממצאיה של הבדיקה מובאים כאן, תוך דיון במשמעויותיהם האפשריות.

ברמה הכללית ביותר ניתן לדבר על שלוש מסקנות עיקריות הנוגעות לעיסוקה של התקשורת בדמוקרטיה: ראשית, ואולי בסתירה מסוימת לממצאי דו"ח המכון, הדמוקרטיה היא עדיין מושג בעל דייטינג גבוה מאוד, וההתייחסות אליה מאופיינת כמעט תמיד בנימה חיובית. הדבר בא לידי ביטוי בראש ובראשונה בתכיפות ההופעה של המושג: ב"הארץ" נספרו מאז תחילת השנה ועד ל-10 ביוני 2003 216 התייחסויות למושג "דמוקרטיה" (וזאת אפילו בלי לכלול הטיות שונות של המונח, כגון "דמוקרטיים" וכו'), וב"מעריב" שכיחות ההופעה של המושג גבוהה אף יותר, והוא הוזכר 327 פעמים לאורך אותה תקופה.

הדמוקרטיה היא רגל שהכל מנופפים בו, ולא פעם מנופפים בו מחנות יריבים זה מול זה. כך, למשל, נכתב ב-9.5.2003 ב"מעריב" כי "כל מי ששלטון החוק יקרים (הטעות במקור) והדמוקרטיה חשובה להם, חייבים לקום כאיש אחד ולהצטרף בנחרצות וכתקיפות למתנגדים לשינויים המוצעים עתה בהרכב הוועדה למינוי שופטים". כאשר מושמעת ביקורת על הדמוקרטיה, לעומת זאת, הרי שהיא מוצגת כהסתייגות נקודתית ולא כערעור על עצם השיטה הדמוקרטית. כך, לדוגמה, נקבע ב"מעריב" ב-4.2.2003 כי "מדינת ישראל, תחת הכותרת של דמוקרטיה, נותנת מיליארדים לאותם ערבים-ישראלים (שנישאו בנישואים פוליגמיים לאזרחיות מדינות אחרות, חלקן עוינות לישראל) בעלי זכות הצבעה וזכויות כמו כל אזרח ישראלי רגיל". כלומר, הביקורת היא על "פירצה" בשיטה הדמוקרטית, ולא על השיטה עצמה. אפשר לומר בביטחון כי בתקשורת, הדמוקרטיה היא ערך חשוב מאוד, וערעור עליה מצריך הנמקות מיוחדות וכוח שכנוע ניכר. הכל מתהדרים בדמוקרטיה, אך האם דיון כזה לא מעקר את המושג מתוכו?

סקנה שנייה נוגעת למקומות שבהם מופיע המונח "דמוקרטיה". מבין כל האיזכורים של המושג, רובם הגדול הופיעו בעמודי המאמרים והערות, לעומת מיעוט הופעות בעמודי החדשות. ה"דמוקרטיה" במאמרים הפובליציסטיים מופיעה לעתים קרובות בכותרת או בכותרת המשנה, והמאמר מבטיח התייחסות ערכית אליה או דרכים לשמירה עליה, כפי שניתן לראות ברוגמאות הבאות: "הדמוקרטיה מחייבת בקרה הדדית בין

המחוקק לבית-המשפט" ("יריעות אחרונות", 29.5.2003); "חולשת הדמוקרטיה נובעת מכך שהיא נתפסת כטכניקת ממשל ולא כאורח חיים" ("הארץ", 22.5.2003). כאשר הדמוקרטיה מצליחה בכל זאת "להסתנן" לעמודי החדשות, הרבר קורה לרוב באתר משתי דרכים: אם במאמר פרשנות הנלווה לכתבה חדשותית, שם ההתייחסות דומה לרוב לזו המופיעה בעמודי הערות ("נראה כי ההשקפה המעדיפה 'דמוקרטיה מתמודדת' על פני 'דמוקרטיה מתגוננת'... קונה לה שורשים בפסיקה", "הארץ", 16.5.2003), ואם במסגרת ציטוט ישיר של אנשים המשתמשים במושג בכתבות העוסקות בעניינים

לא ניתן לדבר על תפיסה אחת כוללת של המושג דמוקרטיה שבנוגע אליה קיים קונסנזוס תקשורתי

שעל סדר היום ("בתגובה לדברים, אמר אמש דובר ההסתדרות כי 'נתניהו... זהו דיקטטור בחצר הדמוקרטיה'", "הארץ", 16.5.2003). במלים אחרות, ניתן לומר שהדמוקרטיה כפי שהיא מופיעה בעיתונים איננה בחוקת "ניו", אלא דעה, עמדה או אידיאולוגיה.

מסקנה שלישית, הנובעת במידה רבה מן השנייה, היא כי למרות היחס החיובי לדמוקרטיה והאיזכורים הרבים שלה בתקשורת, לא ניתן לדבר על תפיסה אחת כוללת של המושג שבנוגע אליה קיים קונסנזוס תקשורתי או ציבורי. במידה רבה, הדמוקרטיה היא כמותו פיל שעיוורים ממששים אותו ומגיעים למסקנות סותרות על טיבו. האחד מלטף את החרק ומצהיר כי הדמוקרטיה היא הכרעת הרוב ויצויבות הממשל, והשני אוחז בונג ומכריז כי הדמוקרטיה היא רווקא זכויות המיעוט וחילופי שלטון. ומאחר שגם האחד וגם האחר יודעים כי אל

להם להיחשד כאויבי הדמוקרטיה, הרי שכל אחד מהם מנפנף בה בראש חוצות ומצביע על זולתו כעל זה שאינו מבין דמוקרטיה מהי.

ככמה מקרים בעת האחרונה ניתן לראות כיצד המאבק הפוליטי הפך עד מהרה לדוֹקֵרֵב שנסב כביכול על ערכי הדמוקרטיה. כוה, למשל, היה המאבק בין שר האוצר בנימין נתניהו לבין יו"ר ההסתדרות עמיר פרץ, על רקע התוכנית הכלכלית החדשה ושביית המחאה של ההסתדרות. פרץ הציג את זכות השביתה בהקשר לשבירתה, כביכול, של הדמוקרטיה הישראלית ("השביתה הזו היא מאבק על עתידה של ישראל כמדינה דמוקרטית", "מעריב", 30.4.2003), ותומכיו בתקשורת החדר

החזיקו אחריו ("נתניהו זרק כפפה נגועה למשכן הכנסת. ראוי שהיא תחזור לו כדי שלא ימשיך לזהם את הדמוקרטיה הישראלית הרוויה", רוביק רוזנטל, "מעריב", 18.5.2003). גם נתניהו גייס את הדמוקרטיה ("נתניהו אינו שולל את זכות השביתה של ההסתדרות ולדעתו מותר לשבות רק אסרוב העובדים, בהליך דמוקרטי, נתנו יד למהלך", "הארץ", 16.5.2003), וגם לו היו תומכים ("החוק לריסון זכות השביתה הוא חוק ראוי המקובל במדינות דמוקרטיות רבות", אמנון לודר, "מעריב", 19.5.2003).

רבות דומים על הכניסה לתפקיד "מגן הדמוקרטיה" ניתן היה לראות גם בדיון התקשורתי סביב נאומו של יו"ר הכנסת ראובן ריבלין שיצא נגד המהפכה החוקתית. ריבלין ירה ראשון ("הסכנה לדמוקרטיה... היא מבית, מתוך

הממסד ורווקא מתוך הממסד האמון לכאורה על קידוש ערכי הדמוקרטיה והגנה עליהם", "הארץ", 23.5.2003), ונשיא בית-המשפט העליון, אהרן ברק, הגיב מיד ("כאשר בית-המשפט מכריז שחוק של הכנסת נוגד את חוקי היסוד... הוא אינו פועל בניגוד לדמוקרטיה. הוא מגשים את הדמוקרטיה במלואה", "הארץ", 23.5.2003). דוגמאות דומות נוספות ניתן היה למצוא לאחרונה, בין השאר, גם בדיון על התביעה לפסול את מועמרותם של עזמי בשארה וברוך מרזל בבחירות לכנסת, ובפרשת הדילפת מסמך הפרקליטות עליידי עו"ד ליאורה גלאט-ברקוביץ'. מעבר לכך שכולם מנסים לעצמה את הדמוקרטיה, עוררו הסוגיות האלה בשיח התקשורתי את המתח העתיק בין תפיסת הדמוקרטיה כהכרעת הרוב לבין תפיסת הדמוקרטיה כהבטחת זכויות.

מהדוגמאות שהוצגו ניתן להבין כי ברוב המקרים, העיסוק בדמוקרטיה ובהשיבותה עולה

בתגובה לאירועים אקטואליים. עם זאת, מעניין לשים לב לכך שלא כל ההיבטים של דמוקרטיה מהותית באים לידי ביטוי באמצעי התקשורת. במדרד הדמוקרטיה של המכון הישראלי לדמוקרטיה, חולקה הבדיקה לשלושה היבטים מרכזיים: היבט היציבות, הכולל קונפליקטים פנימיים, יציבות הממשלה ושטחים חברתיים; היבט הזכויות, הכולל זכויות פוליטיות, זכויות אזרחיות, זכויות חברתיות, זכויות כלכליות, שוויון מגדרי ושוויון למיעוטים; וההיבט המוסרי, הכולל שחיתות, ייצוגיות, איזונים ובלמים, השתתפות ואחריות. מבדיקת ההקשרים שבהם עלתה הדמוקרטיה על סדר היום התקשורת, ניתן לראות שלא כל הקטגוריות זכו להתייחסות. אין בכך כדי לומר, כמובן, שהנושאים עצמם לא עלו על סדר היום, אלא שכאשר הם עלו, הם לא הוזכרו בעניינים הנוגעים בדרך כלשהי לטבעה או לטיבה של הדמוקרטיה הישראלית.

מן הבדיקה עולה כי ההתייחסות למרכיבים המוסריים של הדמוקרטיה – ובמיוחד לאלה העוסקים בעניינים נוהליים כגון חוקי בחירות, דרכים לעיגון מערכת האיוונים והבלמים בין רשויות השלטון השונות ושיעורי הצבעה בבחירות – תופסת מקום מרכזי בריון על הדמוקרטיה. גם אם הריון בעניינים אלה עוסק בדמוקרטיה בהקשרה הרחב, הרי שהעילה לקיומו היא, לרוב, חילוקי דעות סביב פסיקות בתי-משפט, מאבקים על חקיקה וכדומה.

אחד ההקשרים הרווחים לשימוש במונח דמוקרטיה הוא לשם הגנה על מוסדות המדינה וכבודם, כפי שניתן, למשל, לראות בציטוט מ"מעריב" (16.5.2003): "הכנסת היא נשמת אפה של הדמוקרטיה", או בהגנה הקבועה (במיוחד כשיחות עם מאזינים ברדיו) על כבודם של נושאי תפקידים רשמיים. גם נושא השחיתות הפוליטית, המסוקר באופן אינטנסיבי על-ידי התקשורת, מקושר לעתים קרובות לדמוקרטיה ("מעשי השחיתות הרבים בצמרת השלטון עלולים לקרוע לגזרים את רקמת הדמוקרטיה הישראלית", "מעריב", 30.1.2000).

היבט הזכויות זוכה להתייחסות כחלק ממהות הדמוקרטיה, במיוחד ככל שהדבר נוגע לזכויות פוליטיות ולשוויון למיעוטים, וכן בנושא הממוקד של חופש הביטוי, המתקשר לרבות מן הזכויות האחרות. גם בנוגע לזכויות, כפי שכבר צוין, העובדה שקיימת הסכמה על חשיבות הדמוקרטיה אינה מייצרת הסכמה על מהות הדמוקרטיה. החלטת בית-המשפט העליון, שאישרה את התמודדותם של עוזמי בשארה, אחמד טיבי וברוך מרול בבחירות ופסלה את זו של משה פייגלין, הולידה התייחסויות סותרות (מפי אנשי ציבור), כגון: "נעשה צדק וכך אמור להתנהל המשחק הדמוקרטי" ("מעריב", 9.1.2003), לצד: "בית-המשפט השאיר את הקלון על הדמוקרטיה הישראלית" ("מעריב", 9.1.2003). פסילת סרטו של מוחמד בכרי, "ג'ינ'ג'ינ'ג'ינ'", הולידה

תגובות ביקורתיות בשל הפגיעה בדמוקרטיה ("כל היוצרים ומוסדות התרבות בישראל חייבים לצאת במחאה גדולה", "הארץ", 13.12.2002), כמו גם לגיוס הטיעון הדמוקרטי כדי להצדיק את הפסילה ("דך דמוקרטיה מתאבדת יכולה להתיר או לתת רשיון לסרט הסתה קיצוני שכזה", "מעריב", 27.12.2002). תפיסת "הדמוקרטיה המתגוננת", העולה מן הדוגמה האחרונה, נפוצה מאוד בתקשורת. מאחר שהיא מובאת לרוב כדי להצדיק את שלילתן של חירויות ושל זכויות בנסיבות מיוחדות, יש מקום לשאול אם, לפחות במידה מסוימת, לא נוצר מקבעות אלו הרושם כאילו החירויות והזכויות הנדונות עומדות מול הדמוקרטיה ואף מאיימות עליה.

היבט היציבות עולה על סדר היום התקשורתי במיוחד בתקופות מערכות בחירות, כשתכיי פותח הגדלה והולכת מוצגת כאיום על הדמוקרטיה. עם זאת, המאפיין הזה של המשטר הדמוקרטי אינו תופס נתח מרכזי בעיסוק התקשורתי וגם כאשר

המאבק הפוליטי

הופך לעתים קרובות

לדו־קרב שנסב כביכול

על ערכי הדמוקרטיה

הוא עולה על הפרק, הריון נסוב בעיקר על יכולתן של הממשלות לשלוט וליישם מדיניות, ופחות על מצבה של הדמוקרטיה הישראלית. גם הריון על שיטת הבחירות מתמקד לרוב ביכולת להוציא לפועל מדיניות, ומתעלם ממשמעותו העקרונית, למשל בשאלת הייצוגיות.

השימוש הרווח ביותר במושג דמוקרטיה בתקשר רת נעשה דווקא בהקשר למדיניות בלתי דמוקרטיות, ובמיוחד מדיניות ערב והרשות הפלסטינית. במידה מסוימת אמנם נובעת התופעה מהעיסוק העיתונאי הגרוב בסוגיה של השלטת משטר דמוקרטי בעיר אק של אחרי המלחמה ("אסור לארצות-הברית להי" חפו בקביעת משטר דמוקרטי בעיראק", "מעריב", 12.5.2003; "בעיראק רוצים להקים דמוקרטיה, אבל לא יודעים מאיפה להתחיל", "הארץ", 16.4.2003), אבל גם העדר הדמוקרטיה בסוריה, באיראן, ויותר מכל ברשות-הפלסטינית, מעסיק את התקשורת הישראלית לא פחות, וקרוב לוודאי שיותר, ממצבה של הדמוקרטיה המקומית, ומשמש לעתים אמצעי להצדקת מדיניות זרה כלפיהן.

לצר היסודות המרכיבים את הדמוקרטיה

הישראלית, כפי שהם באים לידי ביטוי בתקשורת, כראי לשים לב גם לקטגוריות שאינן נכנסות להגדרה התקשורתית כלל, או נכנסות אליה לעתים נדירות. נושא זכויות האדם, לדוגמה, אינו מתקשר באופן ישיר לסוגיה הדמוקרטית, עד כדי כך שבפרסום התקשורתי על דו"ח המכון הישראלי לדמוקרטיה היה צריך "מעריב" להסביר באופן מיוחד, כי הסיבה לכך שישאל מצויה בתחזית הרשימה בקטגוריית הזכויות האזרחיות היא "בעיקר בשל המצב הגרוע של זכויות האדם בשטחים" (16.5.2003), עניין שלא נתפס כנראה באופן טבעי כקשור לדמוקרטיה הישראלית. גם נושא השוויון המגדרי, הכלול גם הוא בהיבט הזכויות, אינו עולה כמעט כגורם המשפיע על מידת הדמוקרטיזציה של החברה, פרט למקרים נדירים שבהם העיסוק בשוויון המגדרי מתבצע בהקשר הפוליטי של ייצוג נשים בכנסת ובממשלה. קיומם ומידת חריפתם של שטחים חברתיים וכלכליים, נושא שהתקשורת עוסקת בו תדיר, מוצגים כנושאים המאיימים על החברה, אבל לא דווקא על הדמוקרטיה.

תאחר שגם הדמוקרטיה, כמו התקשורת, אינה מתקיימת כחלל ריק, טבעי לתהות לא רק כיצד הדמוקרטיה מומשגת, אלא גם מול מה היא עומדת, ואילו מונחים מוצגים כמתחרים לה. שני הנושאים המרכזיים שעלו בהקשרים כאלה בשנים האחרונות הם הביטחון והיהדות. התפיסה, שיש לה אחיזה בחלקים מסוימים של הציבור, שבמצב הבטחוני הנוכחי הדמוקרטיה היא סוג של מותרות, מוזכרת גם בתקשורת, לעתים מתוך הבנה ולעתים מתוך גישה ביקורתית ("דמוקרטיה טובה לימי שלום. בימי אינתיפאדה חשוב הביטחון", "הארץ", 16.4.2002).

המתח הידוע בין הגדרתה של ישראל כמדינה דמוקרטית להגדרתה כמדינה יהודית, ממשיך להתבטא בתקשורת, תוך התייחסות לשניגונים החלים בעמדות הציבור ("קודם כל יהודית, אחר-כך דמוקרטית", "הארץ", 16.4.2003; "יש... שוויון כוחות בין אלה שמעדיפים את הדמוקרטיה על היהדות, ולחפך, והתיקו הזה משקף שינוי מהותי שהתחולל פה בשנים האחרונות, כי לפני שנתיים-שלוש, לרוב מוחץ בציבור לא היה ספק שבליתי-ברידה יעדיף שלטון דמוקרטי על פני שלטון 'יהודי'", "מעריב", 6.5.2003). הכתבה המצוטטת מ"הארץ" אף מציגה באופן מובהק את העימות בין האופי היהודי לבין האופי הדמוקרטי של ישראל, ובאופן נדיר למדי לא מנסה לפשר בין העמדות אלא מרגישה את "החשש מפני 'יחסים לא מאוזנים' בין 'הרגל היהודית לבין הרגל הרמקרטית'" שהתעורר בשנים האחרונות על רקע אירועים המאיימים, לכאורה, על הדמוקרטיה היהודית, כגון הכרעת בג"ץ בפסקדין קציר ואירועי אוקטובר 2000. ■

הגה כוח

התקשורת צמאה למנהיג נחרץ ובוטה, ויודעת לתגמל באופן ראוי את מי שעונה לקריטריונים האלה, ומה שחשוב לא פחות - להעניש את מי שאינו מספק לה את מנת האדרנלין היומית, שלה היא נזקקת כדי למכור את מרכולתה

יובל קרמניצר וארן ליבי

מנהיג חזק

על-פי ממצאי מדר הדמוקרטיה הישראלית, 56% מכלל הציבור מביעים הסכמה עם המשפט "מספר מנהיגים חזקים יכולים להועיל לחרינה יותר מכל הדיונים והחוקים". מבין 30 המדינות שלגביהן קיימים נתונים לגבי שאלה זו, ישראל מדורגת במקום ה-29, כשהיא חקדימה רק את הודו ורוסיה. יתרה מזאת: רק בשלוש מדינות, נוסף לישראל, טבור רוב הציבור שיחנהיגים חזקים "חשובים יותר מהדיונים והחוקים".

ריקוד הטנגו של התקשורת הישראלית עם תפיסת "המנהיג החזק" ממחיש, במידה רבה, את הריקוד שלה עם הדמוקרטיה בכלל: כשם שהתקשורת יודעת שצריך להביע תמיכה עקרונית בערכי הדמוקרטיה, כך היא יודעת שתמיכה ברעיון המנייח היג החזק נחשבת ללא דמוקרטיה ומוזהה עם משטר רים פשיסטיים כוחניים; וכשם שלצר התמיכה העקי רונית בדמוקרטיה, התקשורת מתייחסת תכופות באהרה לרעיונות כלתי דמוקרטיים בעליל, כך גם הכמיהה למנהיג חזק מובילה לזלזול בחשיבות החוק וברוחו באופן כלתי מוצהר.

להלכה, ההסתייגות ממנהיגים חזקים מובעת כריש גלי. "הציבור רואה בתופעה (אופן ההצבעה ככנסת) סימן להתפוררות השלטון", כתב כי 23.6.2000 אריה כספי ז"ל במוסף "הארץ", וביאר:

"התפוררות מפחידה את רוב האנשים. היא עשויה להביא לחיפוש של מנהיג חזק ולאיים על המשטר הדמוקרטי". גישה זו משקפת את עמדתה המוצהרת של התקשורת: קשה למצוא בה מי שיביע תמיכה גלויה בכמיהה למנהיג חזק, אולם בין השורות מתברר שאותה כמיהה ממש, המוצגת באופן כה ביקורתי בדובר הגלוי, היא למעשה משאלתם של רבים. התקשורת הישראלית צמאה למנהיג כוחני ובוטה, ויודעת לתגמל באופן ראוי את אלה שעונים לקריטריונים אלה, ומה שחשוב לא פחות: להעניש את אותם מנהיגים שאינם מספקים לה את מנת האדרנלין היומית, שלה היא נזקקת על מנת למכור את מרכולתה לקהל הצרכנים.

אין דרך טובה יותר להמחיש את המתח בין החשש ממנהיג חזק לבין הגעגוע לסוג כזה של מנהיג, מאשר לבחון את יחסה של התקשורת למתמודדים על ראשות הממשלה במערכת הבחירות האחרונה, ובראש ובראשונה ליו"ר מפלגת העבודה היוצא, עמרם מצנע. הריון סביב מעלותיהם וחסרונותיהם של מצנע ושל יריבו, ראש הממשלה אריאל שרון, פרנס לא מעט מאמרי חידושים, פרשנויות ודיוקנאות לאורך השנה האחרונה, אולם המסר הכללי שעלה מרובם היה דומה להפליא: בעוד ששרון הוא מנהיג אמיתי, שועל קרבות ותיק היודע את כל השטקלים

של המערכת הפוליטית המטואבת, הרי שמצנע הוא טירון בעל כישורים אך חסר כריזמה ונטול ברק; ובזירה התקשורתית, אין חטא חמור יותר מן האפרוריות, המשעממת את העיתונאים וגורמת להם לצאת באופן גלוי נגר המועמד הנגוע בה, גם כאשר הם מסכימים ביניהם על כל מעלותיו האחרות. "הציבור כמה לפוליטיקה אחרת, מתונה ונקייה, מהסוג שמצנע אמור לייצג, אבל זה רק כמישור התיאורטי", אבחן חמי שלו ב"מעריב" ב-20.1.2003. "בפועל, הציבור התמכר לפוליטיקה מתלהמת וכוחנית, שמעדיפה סיסמאות ריקות ופרוגרמות

ציורים: וויטרס

חייב להתחבא מאחורי כתפו של מישהו שכן עובר מסך, משרד וינריות, נוטף כריזמטיות", כתבה יעל פזימלמור ב"מעריב" ב־8.5.2003. באותו עיתון, ב־10.1.2003, קבע גרב איל כי "יו"ר העבודה הוא איש רציני, מעמיק, עקרוני. זאת תכונה שיש להעריך: אבל במערכת בחירות חשוב גם להיות מזמר, לדעת לתת את הכותרות החרשיות, ולעשות את זה במקום הנכון, לפעמים אפילו לבצע מניפולציה קטנה". ובנימה של צער, סיכם איל: "אח, איפה הוא ואיפה אהוד ברק ובנימין נתניהו, הקמפיינרים הארטימטיביים, אמני הספין". מודגמאות אלה ניתן

לעצבן: "הוא איש מזור, אותנטי, נטול פוזה כלשהי. מה שרואים אצלו, זה מה שיש. אומר מה שחושב, ישר מהבטן, בלי חוכמות. בהתחלה צחק(נ)א עליו... לא מייצר חרשות, מתרחק משערוריות". בעולמה של התקשורת הישראלית, מנהיג שאינו מוצא את עצמו מעורב בסקנדלים על בסיס יומיומי נתפס, כפי הנראה, ככזה שיש ללעוג לו.

פ עם אחר פעם הסבירה התקשורת איזה סוג של מנהיג ישראל צריכה, ומדוע מצנע אינו כזה. "כדי להצליח בפוליטיקה של הגדולים, הוא

חסרות שחר על פני ניתוח קר של המציאות. במגרש הזה, למצנע אין סיכוי". אכן, מלים כדורכנות, אך מהי תרומתה של התקשורת לשרטוט קווי המגרש הזה?

"איך שלא מסתכלים עליו רואים אותו עמרם מצנע", הסביר באכזבה דניאל בן־סימון ב"הארץ" ב־22.12.2002. "קשה להבחין בתגובות קיצוניות באופיו וקשה עוד יותר לתפוס אותו כמצבי רוח קוטביים. מזוג יציב, לטוב ולרע. יציבות אופיו עשויה לשעמם, לעתים אף להרגיז". גם את בן כספית מ"מעריב" (22.11.2002) מצנע הצליח

של דן מרדור יכולים לספר לו סיפור או שניים על הדרך שבה דימוי של אדם הגון וישר, שאינו מוכן להכפיף את החוק לצרכיו האישיים, הוא התחנה הראשונה והבטוחה בדרך לבית-ההקברות הפוליטי. התחושה שמנהיגות ביצועיסטית, כזו הייתה רעת לכופף את החוקים במידת הצורך, היא הדבר הרצוי, מתנדרת ככל שהרבר נוגע לענייני ביטחון; או נראה לרבים, ובכלל זה עיתונאים, מיותר ומסי רכל לרבוך בחוקים ובעקרונות רמקורטיים נוקי שים. הנהגה דינמית וחופשית ממגבלות היא משאת הנפש.

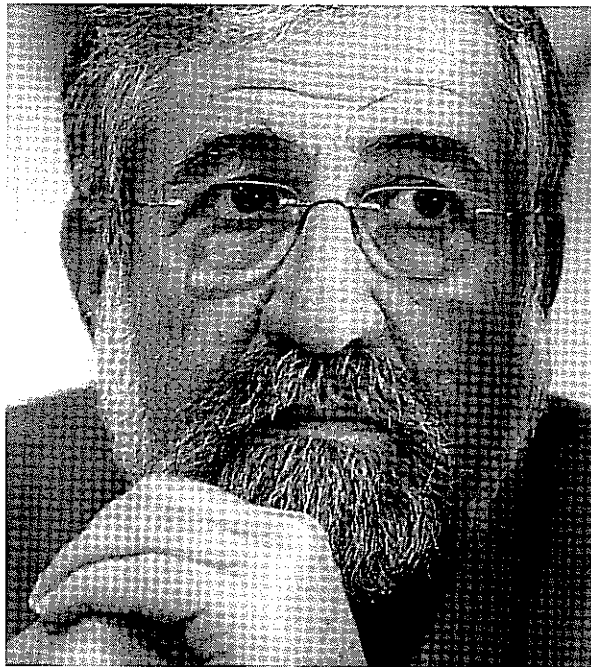
ב־26.12.2001 כתב עורך עמוד הרעות של "מעריב", בן־דורו ימיני, כי "רוב המשפטנים בארצות-הברית, שהיא מדינה חוקתית, חושבים שחיסולים הם עניין לגיטימי, גם אם לא מדובר בפצצות מתקתקות... כל החלטה מעין זו היא פוליטית, והניסיון להפוך אותה לחוקתית-דעת משפטית היא עניין מסוכן. זה קורה אצלנו יותר מדי, כחלק מהמשפטיזציה המוגזמת שעוברת עלינו". עמדה זו, שעיקרה הקביעה כי ההחלטה בעניין "חיסולים" היא החלטה של המנהיגים הפוליטיים, הופכת את הדין ברמה החוקת והעקרונית למיותר ומגוּם, וניתן לראות בה את צדה האחר של המשואה שהוצגה בפתיה: ביטול חשיבות החוק בפני המנהיג החזק.

לאחר נסיון ההתנקשות הכושל בחייו של עבר־אלעזר רנתיסי פתח איתן חבר ("יריעות אחרונות", 11.6.2003) את מאמר המערכת כך: "ייאמר כאן ומיד במפורש: הארון רנתיסי מעוזה, ראש וראשון לפעילי החמאס ברצועה, הוא בן מוות... במאבק הנוכחי על חייו כאן, אין זו שעה של נקיטת צעדי זהירות ובחינת דקויות". כלומר, בשעת מאבק על הביטחון אין פנאי למהלך שינסה לברר מהן הפעולות המצריקות הוצאה להורג. חבר המשפד: "ומן הסתם אפשר לתלות בו גם קופה של שרצי טרור. בהחלט ייתכן שמאחורי חזונו של הרובר הרהוט והפופולרי הזה של החמאס מסתתרת דמונו של נבל גדול, חייל בשירות הטרור". בהחלט ייתכן, מן הסתם אפשר; זהו דף ההוכחה הדרוש בעת הזו על מנת לגזור את דינו של אדם למוות.

כאשר מחליטה מדינה להוציא להורג אנשים המוגדרים על-ידי כוחות הביטחון כבני מוות, ניתן היה לצפות לכך שיתעורר דיון ציבורי. דיון כזה מתקיים רק ככל שהרבר נוגע לשאלות פרקטיות, כגון עיתוי הפעולות או השפעתן על הטרור. השאלות הבסיסיות ביותר, כגון: כיצד יודעים מיהו "בן מוות", או מי קובע זאת, אינן מועלות כלל על סדר היום התקשורת. התקשורת מקבלת את עמדת גורמי הביטחון כדבר מוכן אליו ומצדיקה בדיעבד את ההתקשות בכך שהיא מפרטת את עוולותיו של האיש. אלו אינן גינתות כלל לביטור, כיוון

בן כספית ב"מעריב" 9.5.2003, ובאותו עיתון (20.1.2003) נימק גם חמי שלו כי "משהו במצנע לא נדבק. יש התולים זאת בהערך 'כריזמה', בכך שמצנע אינו משרד 'קילריות' במידה הנדרשת".

ה צורך במנהיג חזק מוצג, לעתים קרובות, כפנטזי ייחודי המתאים למציאות הישראלית הסבוכה. במידה מסוימת, ניתן לראות בכך את המשכו של אותו קו המתייחס לרמקורטיה כאל מותרות שמדינה במצב מלחמה אינה יכולה להר

צינום: רויטרס

אין דרך טובה יותר להנחיש את המתח בין החשש ומנהיג חזק לבין הגעגוע לסוג כזה של מנהיג. מאשר לבחון את יחסה של התקשורת לאריאל שרון ולעחרם חצנע בחערכת הבחירות האחרונה

שות לעצמה. באופן זה מנסה התקשורת להתנער מהחשד כאילו תמיכתה במנהיגים חזקים היא תוצר של הלכי רוח אנטי־דמוקרטיים, ובמקום זאת מציגה תמיכה זו ככרוח של החיים במזרח התיכון הסוער. לכן מצנע, למשל, "היה מצליח הרבה יותר במדינה אירופית, במערכת פוליטית מתונה ושקולה, בקמפיין בחירות שיש בו מקום גם למהות ולתוכן... (אבל) כאן זה לא אירופה, כאן המזרח התיכון" (חמי שלו, "מעריב", 20.1.2003). זרותו של מצנע ותוסר התאמתו לסביבה הועצמה גם באמצעים מטאפוריים ("בנחישות של חייל פרוסי הוא מתרפק על עיירות פיתוח", דניאל כרסימון, "הארץ", 22.12.2002).

ו מרם מצנע לא היה הראשון (או האחרון) שהוצג כמנהיג חלש במדינה החזקה לגסיד מקיאבליאני אמיתי. יוסי ביילין, בני בגין והחרצוף

לראות כי התשוּקה למנהיג חזק מגיעה לעתים עד כדי ביטול עצמי מקצועי, מוכנות להודות בכניעה למניפולציות שקריות. כמו הסטריאוטיפי השובינייטי, התקשורת בעצם מחפשת את ה"גבר" החזק והקשה להשגה, זה שירקיד אותה לצלילי חלילו, ישחק ברגשותיה ובכך רק יגביר את נחשקותו. מהלך הפרישה של מצנע מראשות העבודה איפשר גם לסימה קרמון מ"יריעות אחרונות" (9.5.2003) לזהות את שורש הבעיה של מצנע במפלגת העבודה, ובהשאלה גם במדינה כולה: "זאת מפלגה שזוקקה לאבא. זה מה שליכד תמיד אנשים עצמאיים כמו רמון, איציק, כבל. אפילו פואר. החיפוש אחרי אבא. מנהיג סמכותי, חזק, בטוח בעצמו ומצנע, אין בו שום דבר כזה. הוא עצמו יודע את זה. אני לא טיפוס אבהי, הוא אמר לי פעם בגילוי לב, כמעט בצער". העיתון תרגם את הווידיאו הקטן הזה לחוסר יכולת להנהיג ולחלושה.

מול מצנע הגעבער, זה ש"חף מרוב השטיקים, הגימיקים, הספינים והאוונטות שמאפיינים את מרבית הפוליטיקאים" (חמי שלו, "מעריב", 20.1.2003), זה שבעייתו "אינה ישרו, אלא היותו בוק שלא מבין כלום מהחיים שלו" (ניד ברעם, "מעריב", 11.5.2003), העמידה התקשורת את המנהיג החזק האמיתי, ראש הממשלה, אריאל שרון. ההנגדה בין השניים היתה ברורה ונעשתה באופן גלוי. "שרון התעקש, שרר, ניצח והגיע ללשכת ראש הממשלה. מצנע נשבר והלך הביתה", קבע נחיצות בן כספית ("מעריב", 9.5.2003). "שני מנהיגים, שני אנשים, אחד בנוי לפוליטיקה הישראלית ולמאבקים, השני לא". "הם (חברי הכנסת של הליכוד) ריחמו עליו (על שרון)", נכתב באותו מאמר. "הוא ריחם עליהם בחורה, באכזריות. עמרם מצנע לא בנוי, כנראה, למאבקים כאלה". גם בהשוואה עם יריבו הגדול באמת בבחירות האחרונות, טומי

לפיר ממפלגת שינוי, יצא מצנע (עליפי התקשורת) כשירו על התחנות: "לפיר עונה על כל הקריטריונים שמצנע נכשל בהם", הסבירה יעל פדמלמך ב"מעריב" (8.5.2003).

אפילו הישר, תכונה שניתן היה לחשוב שהתקשורת תרצה למצוא אצל מנהיגי המדינה, הפך במקרים מסוימים למגרעה. "נקיון הכפיים... הוא בעיניי עוד סוג של התנשאות קלאסית של מפלגה המורמת מעם", טען קובי אוז ב"מעריב" ב־16.5.2003. "את הפוליטיקאים שלי אני מעדיף קולניים ומיוזעים, מלאים בכוח הישרדות, עמוסים ביצרים ובני אנוש כמו כולנו". מצנע, בניגוד לשרון, ללפיר ולבנימין בן־אליעזר, אשם, לדעת המדיה, גם בכך שהוא נערך את הוצחנות שהיא מתכונותיו הרציונות של המנהיג. "הצוות של מצנע, נעים ככל שיהיה, לא הכיל 'קילרים'", הסביר

כך הוצג המחקר בעיתונים

האופן שבו סיקרה התקשורת את ממצאי מחקר "מרד הרמוקרטיה הישראלית" עלה בקנה אחד עם הדרך שבה היא מתבוננת על הרמוקרטיה.

כל שלושת היוםנים הגדולים הקרישו לסקר מקום מכובד בגליונות יום שישי, 16 במאי 2003. "ידיעות אחרונות" התייחס כמעט באופן בלבדי לממצאי הסקר ששיקף את יחסו של הציבור לרמוקרטיה, אך התעלם מהממצאים המתארים את מצבה למעשה. כך נוצר הרושם המוטעה כאילו הרמוקרטיה הישראלית מתפקדת באופן מושלם, והבעיה טמונה רק בציבור שמאס בה. "ידיעות אחרונות" הדגיש באופן מיוחד את הסתייגות הציבור מהרמוקרטיה (ולראיה כותרת הידיעה, "דבע מהיהודים בישראל לא מאמינים ברמוקרטיה"), את הממצאים הנוגעים ליחס הציבור למיעוט הערבי, ואת הירידה התלולה באמון הציבור במוסדות המדינה. "ידיעות אחרונות" התעלם לחלוטין מהעובדה שהסקר נערך בקרב מרגם של האוכלוסייה כולה (1,208 אזרחים יהודים וערבים), ובטבלה המצורפת ליריעה ציון כי "הסקר נערך בישראל בקרב הציבור היהודי בלבד" – מה שנכון לגבי הממצאים העוסקים ביחס לאוכלוסייה הערבית, המופיעים בטבלה (וגם לממצאים הבודדים שבהם מוצגים נתונים השוואתיים לאורך זמן הקיימים עבור הציבור היהודי בלבד, מאחר שנתונים עבור האוכלוסייה הערבית קיימים רק מאז 1996), אך לא לשאר חלקי הסקר.

"הארץ" אינן בהצגת הנתונים כין הכרסום שחל ברמוקרטיה עצמה (נושא שהעיתון מקדיש לו תשומת לב קבועה, כולל מוסף מיוחד שהתפרסם לאחרונה) לבין השחיקה בתמיכת הציבור בה ("הרמוקרטיה מידרדרת – וגם התמיכה בה"). באופן כללי, פרסום הנתונים ב"הארץ" היה מפורט הרבה יותר וכך איזכר מרכיבים של המחקר שמהם התעלם "ידיעות אחרונות". הפתיח של הידיעה ציין רווקא את העלייה בשחיתות, הפגיעה בחופש העיתונות, הגירול באי-השוויון בחלוקת ההכנסות והירידה בשיעור ההשתתפות בבחירות. לאחר מכן הושם דגש גם ב"הארץ" על הירידות ביחסו של רוב הציבור היהודי להענקת שוויון זכויות לאזרחי ישראל הערבים, נוסף לכך התמקד "הארץ" גם בפגיעה ברמוקרטיה כתוצאה מהכיבוש, וכמו "ידיעות אחרונות", גם הוא הביע דאגה מהירידה במידת האמון שהציבור רוחש למוסדות הציבוריים. "הארץ" הוא גם העיתון היחיד שאיזכר את המדרים הבודדים שבהם נמצא כי מצבה של ישראל טוב יחסית – ייצוגיות ואיוונים.

סיקור ממצאי המחקר ב"מעריב" אינן גם הוא בין הצגת נתוני מרד הרמוקרטיה בפועל לבין סקור עמדות הציבור. גם ב"מעריב" אוזכרו היחס למיעוט הערבי והירידה בתמיכה ברמוקרטיה, כמו גם מידת האמון במוסדות, אך העיתון לא התייחס כלל לשחיקה שחלה באמון זה (הנתון על אמון הציבור בצה"ל ציין כי זהו המוסד הנוכח למידת האמון הגדולה ביותר, אך התעלם מהירידה העצומה שחלה בשיעור האמון בו). באופן כללי, "מעריב" התייחס לנתונים רבים והפגין דאגה ניכרת מחומרת הממצאים. גם שניים מכותבי הדעות הקבועים בעיתון, רוביק רוזנטל וחגי סגל, הגיבו על ממצאי המחקר, אך בעור שרוזנטל הביע דאגה מהם, הציע סגל לא להתרגש, הצדיק חלק גדול מעמדות הציבור כלפי המיעוט הערבי וטען כי הגדרת הנתונים כ"תמונת מצב עגומה" היא בגדר פרשנות חרצדרית.

שהן נמסרות עליידי גורמי הביטחון ונסמכות על חומר מודיעיני, לרוב סודי. קיימת זהות מובהקת בין גרסת העיתון לבין גרסת גורמי הביטחון.

פוס הסיקור נקבע כבר בהתנקשות הראשונה של האינתיפאדה הנוכחית, שבה נהרג חסיין עביאת, שתואר אז כככיר בפתח: "במצב מרוק של השב"כ וחיל האוויר נורו אתמול שני טילים על מכוניתו של חסיין עביאת, ממפקדי התנ"ם, תיאר "ידיעות אחרונות" (10.11.2000) את נסיבות האי-רוע. "הוא נהרג במקום וסגנו נפצע ושתי עוברות אורח נהרגו גם הן". השאלה, כיצד "מצב מרוק" מסתיים בהרג חפים מפשע, לא זכתה להתייחסות העיתון, הסבר טוב להעדר הביקורת נמצא ב"ידיעות אחרונות" לאחר "חיסולו" של סלאח שחארה (אלכס פישמן, 24.7.02): "האם ייתכן שמישהו בצמרת הבטחונית-מדינית הישראלית ביקש לחבל ביד-עין בסיכוי להפסקת אש? חס וחלילה. לא עלה על הדעת שרבר כזה ייתכן במקומותינו". הצמרת המדינית-בטחונית היא מעבר לכל חשד. אולי לכן, גרסתה מתקבלת באופן אוטומטי; לכן גם ניתן לה האשראי להוציא להורג.

את ההתנקשות בחייו של רנתיסי הגדיר פישמן ("ידיעות אחרונות", 11.6.03) כצער "מוצדק ומיותר", וכתב: "תפיסת העולם השתנתה: מטפלים לא רק בפצצות המתקתות אלא גם בשענים המתחמים את הקפיצים". מי שינה את תפיסת

התקשורת ומצב הרמוקרטיה

העולם, ובאיוו סמכות? אין לדעת. במקום אחד כמאמר נכתב: "רנתיסי, ומספר לא מבוטל מחבריו בצמרת ארגון החמאס, היו אמורים... בדרך כזו או אחרת, להפסיק להוות מחסום לתהליך המדיני". כלומר, הסרת מחסומים לתהליך המדיני נעשתה גם היא סיבה מוצדקת להתנקשות, וזאת בלי שהרבר יובא לדיון במסגרת כלשהי. לאחר ההתנקשות הביא שמעון שיפר ב"ידיעות אחרונות" את עמדת ראש הממשלה בכותרת: "אמרת לכוש: לא אתפשר על הביטחון", בלי שיוצגו שאלות לגבי האופן שבו הדבר ייעשה. במקום זאת נחתמה הידיעה בהצהרתו של שרון שלפיה משחר נעוריו הוא מגן על יהודים. שני אגפי המשואה – התרת הרסן לשלטון מצד אחד, והשאפה לשלטון חזק מצד שני – משלימים זה את זה. העדר המעקב על חוקיות ותקינות הממשל, כאשר קיים צורך בפעולה, מחוק את הכמיהה למנהיג חזק בעל יכולת ביצועית. תפיסת המנהיגים כחוקים משפיעה, מצדה, על האופן שבו התנהגותם מסוקרת. בסופו של דבר, התקשורת מחבקת את מי ש"מגן על היהודים". תחושת החירום רוחקת אותה לודעות האיש החזק, זה שמתעלם ממנה ואינו צריך, לשיטתה, לתת לה דין וחשבון.

חומרי נפיץ

העיתונות העברית מסקרת את המיעוט הערבי בעיקר מבעד לפריזמה הבטחונית ויוצרת לו עקב כך דימוי של גורם מסוכן

ארן ליביו ויובל קרמניצ'ר

היחס למיעוט הערבי

המחקר על מצב הדמוקרטיה מצא שישאל מדורגת בשליש התחחוק של הדמוקרטיות בעולם במעוף האפליה הפוליטית כלפי המיעוט, 59% מאזרחי ישראל היהודים לשוויון זכויות מלא בין יהודים לערבים, 77% סבורים שחייב להיות רוב יהודי בהחלטות גודליות במדינה. נחות משליש (31%) תומכים בצירוף מפלגות ערביות לנחשלה ויותר ממהצית (57%) היצבור סבורים שעל הממשלה לעודד הגירת ערבים מהארץ.

לתנועה. במשטרה נערכים לגל הפגנות מחר במגזר הערבי". בגוף הידיעה, הציטוט הראשון מפי נציג ערבי (ח"כ אחמד טיבי) מופיע רק בפסקה השביעית, אחרי דברי כוחות הביטחון, ראש הממשלה והשר לבטחון פנים.

אם אכן, כפי שעולה מממצאי מדר הדמוקרטיה הישראלית לשנת 2003, מצבה של הדמוקרטיה בארץ בהשוואה לדמוקרטיות אחרות בעולם עגום במיוחד בכל הנוגע לזכויות אדם ולהענקת שוויון למיעוטים, הרי שהתקשורת הישראלית מייצגת את העמדות האלה באופן מעורר דאגה.

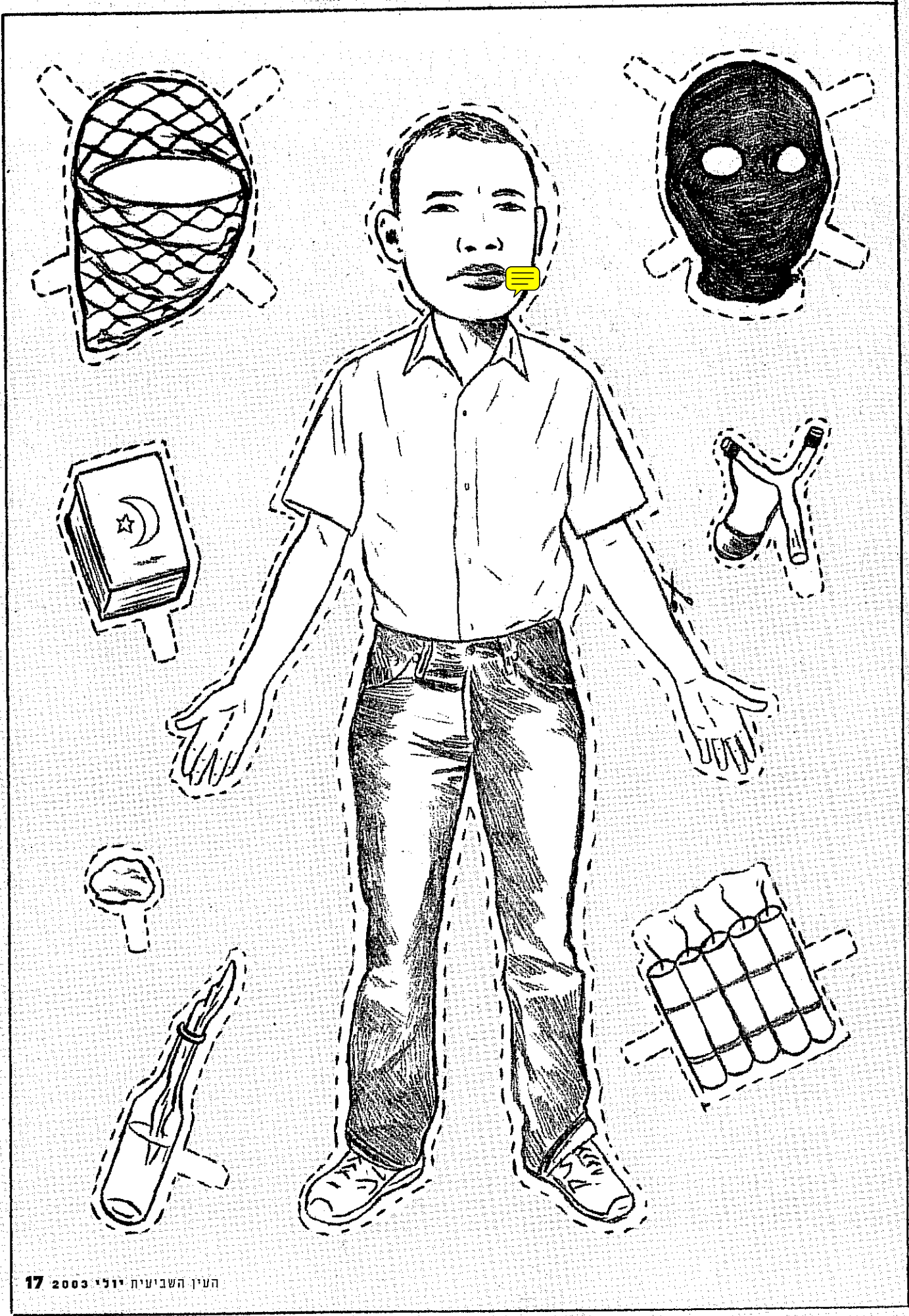
מבין כל הפרמטרים, שאותם ניתן לבחון כערות ליחסה של התקשורת לזכויות אדם בדמוקרטיה, מתמקרת כתבה זו בגישתה לעקרון השוויון למיעוט הערבי, וזאת משתי סיבות עיקריות, המוזכרות בדו"ח המכון הישראלי לדמוקרטיה: ראשית, רכיב השוויון למיעוטים כולל, הלכה למעשה, גם את כל שאר קטגוריות המשנה הנגזרות מערך זכויות האדם, ובהן הזכויות הפוליטיות, האזרחיות, החברתיות והכלכליות (שמהן אמור ליהנות המיעוט); שנית, האוכלוסייה הערבית בישראל, בהיותה המיעוט הגתון לאפליה הקשה ביותר, היא מקרה מבחן מובהק

בין הפלג הצפוני בראשות השיח' ראאד סלאח לבין מתאבדי החמאס, בעוד שמה שיש כאן, למעשה, הוא ציטוט של גורמי ביטחון המעוניינים להפיץ את זווית הראייה שלהם לאירועים, ומוצג כציטוט ישיר של מחבלים שלא שוחחו כלל עם איש מכתבי העיתון.

הרוגמה ממחישה את האופן שבו היחס לאזרחי ישראל הערבים מובנה באמצעי התקשורת כנושא שיש להציגו דרך הפריזמה הבטחונית, תוך מתן העדפה כוללת לנקודת המבט של הממסר הפוליטי והבטחוני על פני זו של האוכלוסייה הערבית עצמה. ההעדפה באה לידי ביטוי, בין היתר, במדיניות עריכה המבליטה את עמדת כוחות הביטחון ומצניעה עמדות מנוגדות. כותרת הידיעה וכותרת המשנה מתייחסות אך ורק לפעולות המשטרה, וכיניהן פעולות עתידיות: "החוקרים מתכוונים לפנות למשטרות בעולם, בניסיון לחשוף מי העביר כספים

מיינו לרגע את התרחיש הבא: במהלך שיחה עם כתב פרלמנטרי מעיתון יומי גדול, מצהיר חבר הכנסת עזמי בשארה (כל"ד) כי "קציני משטרה בכירים אמרו לי שהם ירו במפגינים ערבים לא חמוי שים על מנת להרוג". למחרת מפרסם העיתון כתבה שכותרתה: "קציני משטרה בכירים: דינו במפגינים ערבים לא חמושים על מנת להרוג".

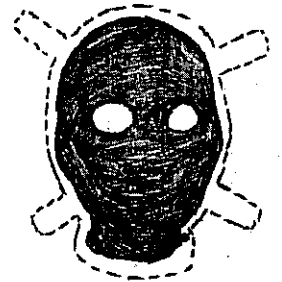
המקרה הזה, אפשר להירגע, לא התרחש מעולם. אולם עד כמה שונה הוא מן המקרה הבא, אשר התרחש במציאות? קצינת משטרה בכירה מספרת כי מחבלים מתאבדים שנתפסו בדרך לכיצוע פיגועים אמרו בחקירתם כי ידעו שלאחר מותם יקבלו משפחותיהם כספים שגויסו בידי התנועה האסלאמית. יום לאחר מכן מתפרסמת בעיתון ("ידיעות אחרונות", 15.5.2003) ידיעה שכותרתה "מחבלים: סמכנו על התנועה האסלאמית", כאילו מדובר בדאיון סנסציוני שבו קושרת קבוצת מחבלים

▶ ללמוד ממנו על יחסה של התקשורת לזכויותיהן של קבוצות מיעוט, ומתוך כך גם לזכויות פוליטיות בכלל. ההנחה היא, שהמחויבות לדמוקרטיה צריכה להיבחן דווקא באותם מקרים המאתגרים ביותר את קבוצת הרוב ומכעיסים אותה, ולא במקרים שבהם המחויבות היא מובנת מאליה ואינה כרוכה בתשלום מחיר כלשהו. מובן גם, שאין בהתמקדות באוכלוסייה הערבית כדי להמעיט מחשיבותן של אפילו קשות, המשתקפות גם בתקשורת, כלפי קבוצות מיעוט אחרות.

ס יקור האוכלוסייה הערבית בתקשורת נעשה במרבית הפעמים בהקשר בטחוני-פוליטי ומני קודרת מבט ממסרית-בטחונית. סיקור המעצרים של ראשי התנועה האסלאמית במאי השנה הוא דוגמה טובה לכך. עוד בטרם בוצעו המעצרים, התפרסמה ב"ידיעות אחרונות" (13.5.2003) כתבה בת עמוד שבישרה בכותרתה: "דאגה מהקצנה בתנועה האסלאמית", ועניינה "חשש בשב"כ מהידוק הקשר בין

הפרייזמה הבטחונית אינה באה לידי ביטוי רק כאשר מדובר בתנועה האסלאמית. גם פעולות מחאה אורחיות, הטוענות נגד אפליה וקיפוח, מוצגות לציבור הישראלי כאירועים המהווים איום על הסדר הציבורי. זה שנים נדרכים אמצעי התקשורת לקראת יום האדמה ומתמקדים בהיערכות כוחות הביטחון להפגנות הצפיות. בסופו של יום מסוכמים האירועים כמעט תמיד בצפירת הארבעה, המודיעה שיום האדמה עבר "בשקט יחסי". מאז שנת 1996 הופיע ביטוי זה פעמיים ב"מעריב" (1998 ו-2001), פעמיים ב"ידיעות אחרונות" (1997 ו-1998) ופעמיים ב"הארץ" (1998 ו-2002). האם עלינו להסיק מכך ששאר ימי האדמה היו סוערים ורוויי נפגעים? לאו דווקא. כל ימי האדמה בעשור האחרון, פרט לזה של שנת 2000 שבו נמנו נפגעים אחרים באורח קל, הסתיימו "בשקט", הוגדרו בתקשורת כ"יום האדמה השקט ביותר", או "עברו ללא אירועים חריגים". את ה"שקט היחסי", אגב, מייחסת התקשורת לכוחות הביטחון ולא לאיפוקם של

ההפגנות בחגור הערבי אינן מוצגות

כאמצעי לגיטימי של נחמה אזרחית,

אלא כאיום בלתי לגיטימי על שלום

הציבור שומר החוק

המפגינים, כפי שניתן ללמוד מן הציטוט הבא, החוזר בווריאציות שונות כמעט מדי שנה: "בסך-הכל עבר יום האדמה בשקט, הרבה משום שהמשטרה נמנעה מלהיכנס ליישובים, ואפשרה למפגינים למחות באין מפריע" ("מעריב", 31.3.2002); כאילו הזכות להפגין בלא התערבות המשטרה איננה זכות יסוד דמוקרטית, אלא מחווה של רצון טוב מצד כוחות הביטחון, הבחירה לסקר את האירועים על-פי מיקומם על פני "מרד השקט" מעידה על היחס הכללי לערבים כאל חומר נפץ שצפוי להתלקח. מגבלותיה של זווית ההסתכלות הבטחונית מומחשות דווקא כאשר הפגנות המחאה מסתיימות בשקט. הן ההנחה המוקדמת ביחס להתנהגותם הצפויה של הערבים, הן הציפייה, המונעת משיקולי רייטינג, לקצת "אקשן", גורמות לכך שלעתים נדמה כאילו הערבים "מאכזבים" את התקשורת כאשר הם מסתפקים בהפגנות שקטות. כך, לדוגמה, נכתב ב-25.12.1997 ב"ידיעות אחרונות" כי "מצעדי חג המולד נבצרת עברו אתמול ללא הפרעות", ובאופן דומה הורגש ב-15.5.2003 ב"מעריב", בעת סיקור הלויית אביו של הש"ח סלאח, כי "האירוע הסתיים ללא בעיות מיוחדות", שוב בצירוף התנמקה: "אולי בזכות הנוכחות המשטרית המצומצמת". עם זאת, "מעריב" דואג

גם להרגיע את הציבור, העלול להיות מודאג מהנוכחות המצומצמת, ומבהיר כי אמנם "אף שוטר כמרים לא נראה כשטה, אך מסוק משטרתי ריחף באוויר, על כל צרה שלא תבוא".

סיקור הלוויה ב"ידיעות אחרונות" היה דומה וצוין בו כי "כוחות משטרה גדולים... עקבו בדריכות אחר מסע הלוויה - אך האירוע עבר בשקט וללא תקריות". העובדה שהשקט נשמר אינה נתפסת כהתנהגות חיובית המזמינה התייחסות עתידית שונה, אלא להפך: אם האירוע הנדון הסתיים ללא אלימות, נראה שמרובר באנומליה. בהתאם, המשכו הישיר של המשפט מבהיר כי "כעת נערכים במשטרה למחר: עם תום תפילות יום השישי במסגדים, צפויות להתקיים הפגנות המוניות ביישובים הערביים במחאה על מעצר הש"ח ואנשיו". אגב, גם ההפגנות האלו הסתיימו "בשקט וללא תקריות". ההפגנה אינה מוצגת כאמצעי לגיטימי של מחאה אזרחית, אלא כאיום בלתי לגיטימי על שלום הציבור שומר החוק.

ל אחר מעצרים של ראשי התנועה האסלאמית, הכריזה הכותרת הראשית ב"ידיעות אחרונות" (14.5.2003) על "קשר הכסף והטרור", כותרת שהפכה ללוגו אשר המשיך ללוות את הפרשה בימים שלאחר מכן; גם לאחר שראש היחידה הארצית לחקירות הונאה, תנ"צ מיירי גולן, הבהירה חד-משמעית כי "אין ראיות שהתנועה האסלאמית מימנה פעולות טרור" ("מעריב", 15.5.2003). בכתבה המלאה ב"ידיעות אחרונות" (14.5.2003), שבה דווח על המעצרים, שודטט באופן ברור ועל פני עמוד שלם "נתיב הכסף" מהתנועה האסלאמית לחמאס, שכלל ארבעה שלבים: "איסוף ה'תרומות'" (המרכאות במקור), "העברת הכסף ליש" ראל", "החמאס נכנס לתמונה", ו"מימון הטרור". התחנה האחרונה תוארה באופן בלתי משתמע לשתיה פנים כמקום שבו "הכסף, שהגיע באמצעות התנועה האסלאמית, משמש למימון פיגועים שמבצע האר" גון (החמאס)". נראה שאשמתם של ערבים החשודים בפעילות עוינת אינה טעונה הוכחה, שכן זו נתונה מראש מכוח האשמתם בידי כוחות הביטחון. באותו יום, במאמר המערכת, כתב איתן חבר כי "צריך להאמין, לקוות ולהתפלל... כי הראיות שבידי הח" קרים הן מוצקות, חד-משמעיות, בלתי ניתנות לער" עור. כבר שנים שתנועה זו (האסלאמית) מנהלת את חייה הפוליטיים על קו התפר הדק שבין לגיטימיות לבין חטא ופשע". כלומר, אין להאמין, לקוות ולה" תפלת שיתגלה כי מדובר בעורבא פרח, שהחקירה תסתיים בלא כלום ושיתברר שאנשי התנועה האסלאמית הם אורחים שומרי חוק, אלא להפך: יש לקוות שהם יורשעו (או, לקולא, שהיתה סיבה נעלה מכל ספק למעצרים).

גם ב"מעריב" לא המתינו לבירורים משפטיים וכבר כדיווח הראשון על המעצרים (14.5.2003) התפרסם, לצד הכותרת הראשית, מאמר פרשנות תחת הכותרת "אויב מבית", ובו נקבע כי "התנועה המתפשטת כסרטן בקרב ערביי ישראל הצתה כבר

התנועה האסלאמית לחמאס... גורמי ביטחון מזהי" רים שוב ושוב מפני יצירת קשרים בין התנועה לארגוני הטרור בשטחים". הכתבה היוותה, למעשה, מעין קדימון למעצרים של אותו יום, כאשר לאור" כה הוצגה עמדת גורמי הביטחון באופן בלבדי, בלא שתינתן זכות תגובה לתנועה. על עמדת העיתון כלפי התנועה ניתן ללמוד ממאמר הרקע המצורף לידיעה, שבו (תחת הכותרת "סכנה מבית") הוסבר כי "התנועה האסלאמית הקימה שתי מערכות ארגון ניות: האחת חשאית, עם תאים וסניפים, הפועלת להפצת האסלאם וערכיו, והשנייה חוקית: רשת של אגודות ועמותות חוקיות של סעד ורווחה, שנועדה לתפקד כמסגרת אלטרנטיבית למערכת הממלכית תית הישראלית". לא קשה להבין כי אם אחת המע" רכות הארגוניות חוקית, הרי שהאחרת, מן הסתם, לא חוקית. כאשר לאופיה המדויק של המערכת הבלתי חוקית, הכתבה ברורה פחות, ומזוכר בה רק שבפעילות החשאית מעורבים תאים הפועלים "להפצת האסלאם וערכיו". כלומר, או שהפצת האסלאם די בה כדי להוכיח מעורבות בפלילים, או שהיא עצמה נתפסת כלא לגיטימית ואף בלתי חוקית. נזכיר שמרבית אזרחיה הערבים של מדינת ישראל הם מוסלמים, וגישה כזו מצידית אותם כפוי שעים בכוח.

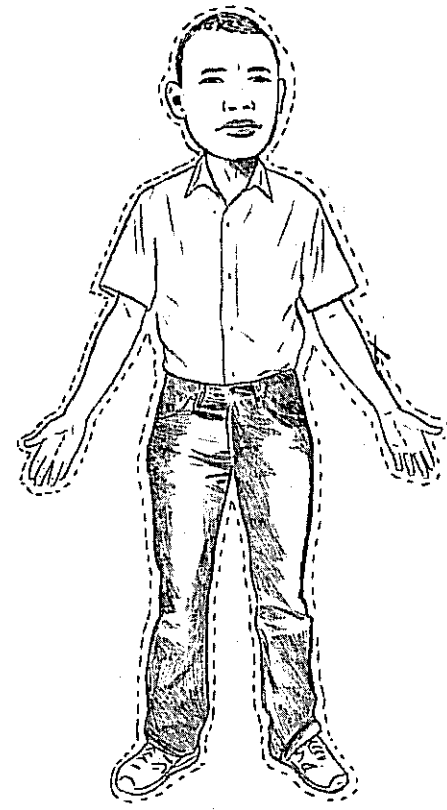
מומן את הקו האדום. רק טיפול נוקשה יותר בתנועה והוצאתה אל מחוץ לחוק יאפשרו לסכל באורח חוקי את פעולתה החתרנית". הצורך לייצר כותרת חדה וחזקה פורט כאן על פחד קמאי של החברה הישראלית. בעקיפין מוטל החשד על כלל ערביי ישראל, כיוון שהתנועה מתפשטת בקרבם כסרטן. התיאור הציוני של "מעריב" מעורר את הרושם שתהליך הקצנתו של הציבור הערבי בישראל הוא בלתי נמנע, מעין תופעה אכזרית של הטבע. בהקשר זה חשוב להזכיר כי רק ב"הארץ" (שסיקורו באופן כללי היה מתלהם פחות ומאוזן יותר) הציעו לקוראים להצטייר בלפחות קמצוץ של ספקנות, שכן "כשמדובר בערבים ישראלים ובעבירות בטחוניות, אכן נוטים חלקים גדולים מדי בתקשורת הישראלית להתייחס לכל האשמה שמפנים גורמי הביטחון כאל עובדה מוכחת" (14.5.2003).

פעמים רבות מתייחסת התקשורת אל האוכלוסייה הערבית כאל מקשה אחת, שאין בתוכה הבד"לים וגוונים. כך, השיח' סלאח הוא "האיש שהצליח להחדיר את התודעה האסלאמית לכל כפר ולכל בית במגזר הערבי" ("ידיעות אחרונות", 14.5.2003). גם סקרי הבחירות לכנסת, המתפרסמים באמצעי התקשורת, מרווחים זה שנים על התפיסות הקולות הצפויה בקרב המפלגות היהודיות, כשלצדן גוש מונוליתי ואמורפי המכונה "מפלגות ערביות", כאילו רוקד עבראלמלך דהמשה לחלילו של עזמי בשארה, ומזחמד ברכה הוא תאומי הרעיוני של ג'מאל וחאלקה. לעתים קרובות מתבקשים אנשי ציבור ערבים להגיב על נושא הנוגע לאוכלוסייה הערבית רק בשל היותם ערבים, אף אם אין להם כל נגיעה מיוחדת אליו; וכמד הופך: נדיר מאוד למצוא מרואייני ערבי המתייחס לנושא כללי שעל סדר היום הציבורי.

ב-28.5.2002 התפרסם ב"ידיעות אחרונות" מאמר מאת צבי אל-פלג, ובו נטען כי "בתי הספר של המגזר הערבי הולכים ברכי התנועה האסלאמית בניצוחו של השיח' ראד סלאח". להמחשת הטענה הובאו דוגמאות שעליהן שמע הכותב, לדבריו, משגי פרופסורים באוניברסיטת תל-אביב, ולפיהן בבית-הספר התיכון המקיף בג'לג'וליה נתלתה מפה גדולה של מדינת פלסטין ולצדה ציטטות מהקוראן המביעות שנהא כלפי יהודים. אלא שבית-הספר הגדון כלל אינו קשור לפלג הצפוני של התנועה האסלאמית, ומנהלו, חוסיין חמראן, פועל שנים ארוכות למען דו-קיום שוויוני בין יהודים לערבים. הפרסום הובא כפני בית-הדין לאתיקה של מועצת העיתונות, שקבע כי העיתון פגע בגישה המורה וללא הצדקה בבית-הספר, ודרש ממנו לפרסם התנצלות.

תגובה שגורה באמצעי התקשורת, במקרים שבהם עולה חשד למעורבותם של ערבים בטרוח,

היא כי "חשוב להדגיש ולציין גם בזה הפעם כי הרוב המכריע של ערביי ישראל נאמן למדינה, אף משרת בחלקו בצה"ל ומגנה את פיגועי הטרור" ("ידיעות אחרונות", 14.5.2003). היחס בתקשורת לערביי ישראל מעמיד אותם תמיד במבחן הנאמנות. הגישה הפוכה מהגישה לאורח מאוכלוסיית הרוב. בדרך-כלל מניחים שהאזרח נאמן למדינתו והתקשורת אינה אמורה להזהיר אותו מפני בגידה. בכלי התקשורת ניתן למצוא התבטאויות חריפות אף יותר כלפי המיעוט הערבי. כך, לדוגמה, קורא עמוס גלבוץ ("מעריב", 19.5.2003) בעמוד הדעות "להפסיק לשקר לעצמנו", וטוען כי "יש היתממות רבה בטענה שרוב ערביי ישראל נאמנים למדינה... הגיע כבר הזמן שנפסיק לשקר לעצמנו, ונחלל לפחד להגיד את האמת הלא נעימה: רוב הדשא במגרש של ערביי ישראל הוא שוטה". לא קשה למצוא מאמרים מסוג זה בעמודי הדעות. ב"מעריב" מיום 25.5.2001, למשל, קובע צבי בר כי "אין

פעמים רבות מתייחסת התקשורת אל האוכלוסייה הערבית כאל מקשה אחת. שאין בתוכה הבדלים וגוונים

בעולם דוגמה למיעוט כמו ערביי ישראל, אשר מוקבל כליכך הרבה ממדינתו, בו בזמן שחלקו לא מכיר בה, פוגע באזרחיה ורוצה לשנות את המאזן הדמוגרפי שלה".

אחת התופעות המעניינות ביותר בשית העיתונאי על האוכלוסייה הערבית באה לידי ביטוי דווקא במקרים שבהם אמצעי התקשורת נוקטים כלפיה קו גלוי אוהר וקוראים לשוויון ולהפסקת הקיפוח. ב"מעריב" ב-20.5.2003 הוסבר כי "במצב הכליכך טוען שקיים מאז פרוץ האינתיפאדה, קל מאוד לגרום... לכך שעוד מאות אלפי ערבים יחצו את הקוים. הדרך הנכונה, גם לדעת השב"כ, היא דווקא לפעול לשוויון זכויות לערביי ישראל ולשילובם האמיתי בחברה. כל דרך אחרת היא מתכון בטוח להפיכת החיים בארץ הזאת, במוקדם או במאוחר, לגיהנום". תפיסת השב"כ כגורם הרלבנטי לעיצוב היחס כלפי האזרחים הערבים מייצרת ראיית עולם שבה מתן שוויון זכויות והפעלת מאמץ לשילובם בחברה מוצגים כאסטרטגיה ללוחמה בטרוח ולא כאבני יסוד של מדינה דמוקרטית. ההנמקות המוצעות מצביעות על תפיסה המצדיקה את השאיפה לשוויון (כלכלי בעיקר) לא בשל היותו רכיב בסיסי והכרחי במדינה דמוקרטית, אלא בשל האיום הנשקף "לנו", הישראלים היהודים.

כל ההגדרות המהותיות של מושג הרמוקרטיה, מידת שוויון הזכויות של קבוצות המיי עוט והיחסים בינו לבין קבוצת הרוב הדומיננטית הם קטגוריות מפתח להערכת מידת הרמוקרטיזציה במדינה. מדר הרמוקרטיה הישראלית לשנת 2003 חושף כי מצבה של ישראל בתחום זה גרוע מכפי שנהוג היה לחשוב. כותרות וכותרות משנה בעיי תונים היומיים, המגדירות את האזרחים הערבים כ"פוטנציאל האיום הגדול ביותר שנשקף כיום למדינת ישראל" ("מעריב", 14.9.2001), וזועקות "הפצצה המתקתקת" ("מעריב", 18.1.2002), "חבית תומר הנפץ" ("ידיעות אחרונות", 14.5.2003) או "סכנת קטסטרופה מבית" ("מעריב", 14.9.2001), מצגיגות מטאפורה ברורה של יחסי הרוב והמיעוט, שעליהם המיעוט מאיים להתפוצץ "עלינו" מבפני. לא בטוח שאלה תפיסותיהם האמיתיות של העיתונאים. לעתים, הצורך לייצר כותרות צעקי ניות, מפחידות ומושכות גובר, מן הסתם, על העמדת דות האמיתיות, וברור שקל יותר "למכור" כותרת על פצצה מתקתקת מאשר כותרת העורכת דיון מורכב במצבה של האוכלוסייה הערבית בישראל. אולם בין אם הגורם לאופני הסיקור שהוצגו כאן הוא איריאולוגי, ובין אם אופנים אלה הם רק תוצר לוואי של פרקטיקות עיתונאיות שבהן שיקולי הרייטינג מהווים מרכיב מכריע, המחיר שאותו משלמת הדמר קרטיה הישראלית הוא כבר. עם פצצות מתקתקות לא יושבים ומדברים, ולפצצות לא מעניקים שוויון זכויות. פצצות, כשיש זמן, מנטרלים. בעתות לחץ, כמו העת הנוכחית, המרכ שאפשר לעשות בפצצה הוא להשליך אותה הרחק ככל שניתן, ולקוות שהפיי צוץ לא יחריש את האזניים.

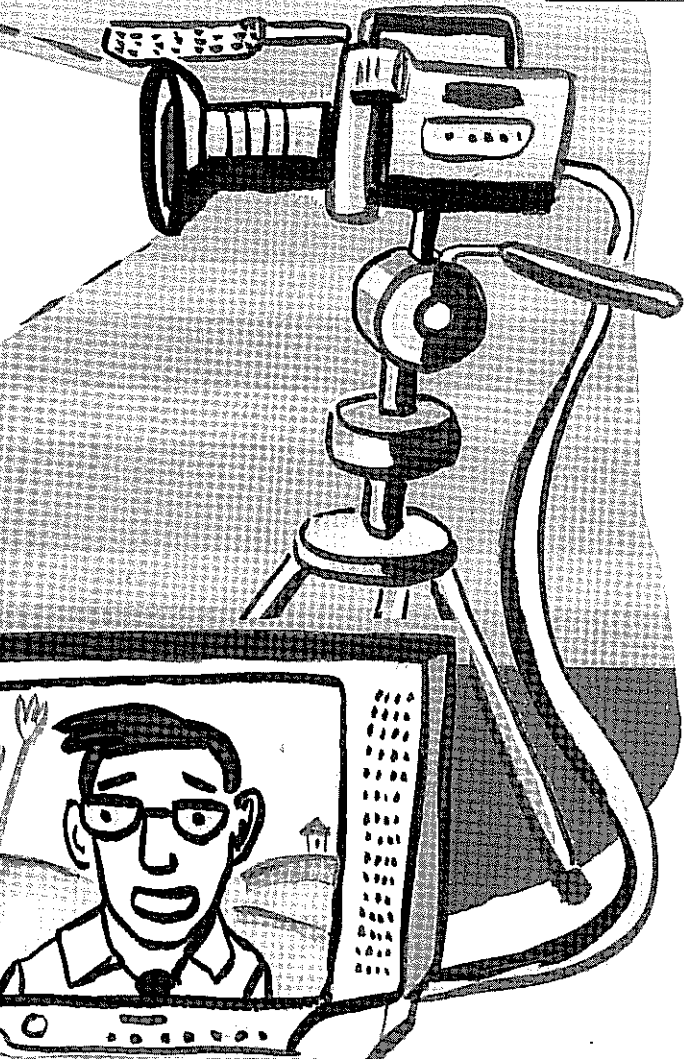
מקום רע בתחתית

המגזרים הסובלים מתת-הייצוג הבולט ביותר בתקשורת - הערבים והחרדים - הם גם אלה שרמת אמונם בה היא הנמוכה ביותר

שחר אבירי

אמון הציבור

על-פי ממצאי מדר הדמוקרטיה הישראלית לשנת 2003 רק 49% מן הציבור נוטים אמון בתקשורת, בהשוואה לרמות אמון גבוהות יותר בצה"ל (83%), בבית-המשפט העליון (70%), בנשיא המדינה (68%), במשטרה (66%), בפרקליטות (58%), בממשלה (55%), בראש הממשלה (53%), בהסדרות (52%) ובכנסת (51%). רק הרבנות (43%) והתפלגות (32%) זוכות לרמות אמון נמוכות יותר מזו שהיא מעט נלקה של התקשורת. בדירוג היחסי של רדגט אמון הציבור במסודות השונים, ירדה התקשורת ב-4"5 שלבים בהשוואה לנתוני 2002 - נפילה תלולה אפילו יותר מזו של הפרקליטות, שעמדה בפני ביקורות קשות במהלך השנה האחרונה.

התקשורת לדמוקרטיה. התקשורת דורגה שנייה (אחרי בית-המשפט העליון) כמוסד השומר על הדמוקרטיה הישראלית.

בחינה מפורטת יותר של מידת האמון בתקשורת מצד קבוצות שונות באוכלוסייה הישראלית חושפת תמונה מעניינת. באופן כללי, דומה שניתן לומר במידה רבה של ביטחון שקיים מתאם ישר למדי בין מידת הייצוג התקשורתי של עמדות מגזרי החברה הישראלית לבין מידת האמון שכל אחד מהם רוחש לתקשורת. כך, למשל, ניתן לראות כי בקרב המגזרים הסובלים מתת-הייצוג הבולט ביותר - הערבים והחרדים - נמצאה גם רמת האמון הנמוכה ביותר כלפי התקשורת. בקרב הציבור היהודי נמצא כי ככל שעולה רמת הדתיות של צרכני התקשורת (על-פי הצהרתם), כך יורדת המידה שבה הם מאמינים לה. בקרב יהודים דתיים, מידת האמון בתקשורת נמוכה עד כדי כך שהיא דורגה במקום

התקשורת אופייניות דווקא במדינות מפותחות. גם כראייה השוואתית מתברר שמצבה של ישראל גרוע פחות משנרמה: רק בשבע מדינות, מתוך 21 דמוקרטיות שנתונין נבדקו על-ידי עורכי המחקר, נמדדה רמת אמון גבוהה יותר של הציבור בתקשורת מאשר בישראל. עיתונאים במדינות רבות עשויים, למעשה, להתקנא עד מאוד בעמיתיהם מישראל: נתוני "מדר האמון בתקשורת" - מחקר שנערך במכון לתקשורת, חברה ופוליטיקה ע"ש חיים הרצוג באוניברסיטת תל-אביב, בראשות ר"ר יורם פרי - מצביעים על כך שבאוסטריה ובגרמניה הביעו יותר מ-80 אחוזים מהנשאלים אמון נמוך בתקשורת, ובארצות-הברית הגיע מספרם של אלה ליותר מ-70 אחוזים מהציבור. גם סקר שערך הפורום הכלכלי העולמי העלה ממצאים דומים. "מדר הדמוקרטיה הישראלית" מצביע גם על כך שהציבור הישראלי מודע לחשיבותה של

כי שהתקשורת תוכל למלא את תפקידה בתהליך הדמוקרטי עליה לפעול כשהיא נהנית מאמון הציבור: ירידה באמון עלולה לגרום לציבור לחוש מגוכר לתהליכים הפוליטיים ולצמצם את מעורבותו. אך מחקרים שנעשו בשנים האחרונות מלמדים שלמידה מסוימת של אי אמון בתקשורת יש השפעה חיובית. "זה לא בהכרח דבר רע שאני שים לא מאמינים לתקשורת", אומר ר"ר יריב צפתי מהמחלקה לתקשורת באוניברסיטת חיפה. "אי אמון בתקשורת אינו מצביע בהכרח על סקפטיות, ולרוב אלה שמאמינים פחות יכולים אף להיות דווקא אלה המעורבים יותר פוליטית". ר"ר צפתי מבסס את דבריו על מחקרים שלימדו שצרכני תקשורת ספקיים נוטים לחפש עוד מידע וצורכים אותו ממקורות רבים יותר. הצרכנים האלה גם ישתתפו יותר בתהליכים הפוליטיים. ר"ר צפתי עושה הבחנה בין ספקי נת לציניות, ואומר שספקנות וביקורתיות כלפי

איור: אורית ברגמן

אחוזים מהנשאלים), אך אחריו עקף "הארץ" (16%) את "מעריב" (8%) הנפוץ יותר. בעוד שבממצאים הנוגעים לכלי התקשורת האלקטרוניים אפשר לראות קשר בין מידת החשיפה לרמת האמון, את הנתונים הנוגעים לעיתונים, אפשר להסביר אולי בהשפעת גורמים אחרים, כמו למשל תרמיתם הציבורית.

נ תון מעניין נוסף הוא הקשר שנמצא במחקר בין אמון נמוך בתקשורת לבין צריכת חדשות ממקורות חלופיים. אותם קהלים שעל-פי המחקר מאמינים פחות לתקשורת – רתיים, חרדים, ערבים ועולים מחבר-המדינות – צורכים יותר חדשות מכלי התקשורת המגוריים, כגון ערוץ 7, ערוץ "אלג'זירה" וערוץ "ישראל פלוס" בשפה הערבית. המחקר בדק גם למי מאמין יותר הציבור – לתקשורת או לפוליטיקאים. לנשאלים הוצג מקרה היפותטי, ובו מתפרסמת בתקשורת סדרת כתבות החושפות פרשת שחיתות של איש ציבור המוכר שם על-ידו. נשאלים ערבים, מזרחיים ואנשי ימין נטו להאמין יותר לאיש הציבור מאשר לתקשורת. הבדל מובהק נוסף נמצא בין בעלי עמדות מדיניות ימניות לבין תומכי מחנה השמאל: הראשונים נטו לחשוב שהתקשורת שמאלנית מדי, האחרונים גרסו שהיא דווקא מגויסת ופטריוטית מדי.

הביקורת על אמצעי התקשורת, כפי שנחשפה במחקר, לא הצטמצמה לשאלות של אמון ועמדות אידיאולוגיות. 80 אחוזים מהנשאלים הביעו הסכמה עם המשפט: "התקשורת פועלת פחות מדי על-פי שיקולים מוסריים ויותר מדי על-פי תחרות ורייטינג". 65 אחוזים הפריעו שהתקשורת אינה מרווחת מספיק על חדשות טובות, ו-50 אחוזים סברו שבדיווחים החדשותיים יש טעויות עובדתיות ורשלנות בדיווח.

הנתונים אינם צריכים להפתיע את אנשי התקשורת. על-פי סקר "העין השביעית" על עיתונאי ישראל שפורסם במרץ 2003, גם העיתונאים עצמם אינם מייחסים רמת אמיתות גבוהה לתקשורת, כפי שניתן ללמוד מכך ש-55 אחוזים מהמשתתפים בסקר היו סבורים שהדיווח העיתונאי רשלני ומלא בטעויות. גם רמת ההסכמה הגבוהה של הציבור עם הטענה שהתקשורת פועלת יותר מדי לפי שיקולי רייטינג לא צריכה להפתיע את העוסקים במקצוע: 52 אחוזים מהעיתונאים שהשתתפו בסקר השיבו שהקהל מתעניין רק בסנסציות. כפי הנראה, העיתונאים מנסים לספק את הצורך הקיים, לפי אמונתם, בקרב צרכני התקשורת.

מדי יום ו-40 אחוזים מאיזנים למהדרות החדשות ברדיו פעמים אחדות ביום. מבין אמצעי התקשורת השונים, ערוצי הטלוויזיה נתפסים בעיני הציבור כמקור האמין ביותר לחדשות, כאשר 38 אחוזים בחרו בהם למדיום האמין ביותר. 19 אחוזים בחרו ברדיו כאמין ביותר, 12 אחוזים העדיפו את אתרי האקטואליה באינטרנט, ורק תשעה אחוזים השיבו כי העיתונים הם אמצעי התקשורת האמין ביותר. לנתונים בדבר מידת האמון שרוחש הציבור לערוצי צים ספציפיים, במיוחד בטלוויזיה, כדאי להתייחס בזהירות מסוימת, שכן – במפתיע או שלא – הם דומים במידה רבה לשיעורי הצפייה בערוצים השונים. כך, ערוץ 2 דורג על-ידי הנשאלים כאמין ביותר, ערוץ 1 אחריו, ורק אחוז אחד בחר בערוץ 10 כמקור המידע האמין ביותר. בעיתונות הכתובת בה התמונה מעט מורכבת יותר: "ידעית אחרונות", הנפוץ ביותר, דורג גם כאמין ביותר (על-ידי 32

האחרון. פרופ' אלי פולק, יו"ר "האגודה לזכות הציבור לדעת", אינו מופתע מהממצאים. "האגודה לזכות הציבור לדעת" מקיימת מעקב אחרי כלי התקשורת ונשיאה הוא ח"כ יובל שטייניץ. "הלקוי בתקשורת הישראלית הוא שהיא אינה משקפת את מגוון הדעות בציבור", מסביר פרופ' פולק. לדעתו, אותם ציבורים שאינם מיוצגים בתקשורת יחשו שאינה אמינה.

נ מחקר "מרד האמון בתקשורת" ניתן ללמוד שחברות הנמצאות במצב של משבר מתאפיינות לרוב באמון גבוה במוסדותיהן. מצבי משבר מתאפיינים גם ברמות צריכה גבוהות של חדשות, שגם הן מתואמות לרוב עם עלייה ברמת האמון כלפי התקשורת. על-פי "מרד האמון בתקשורת", נתוני צריכת החדשות בישראל אכן גבוהים למדי: 65 אחוזים מצהירים על צפייה בחדשות בטלוויזיה

שחר אבירי הוא עורך שירותי מידע של טלוויזיה אינטראקטיבית

מערכת "העין השביעית" מזמינה אנשים, שלדעתם נעשה להם עוול מובהק כאשר כתבו עליהם בעיתון (או דיווחו עליהם בכלי תקשורת אלקטרוניים), להציג בפניה את גרסתם. תלונות משכנועות ייחקרו ויפורסמו ב"העין השביעית".

נמושים בשדה הקרב

"ידיעות אחרונות" הפקיר מרואיינים, שצוטטו בכתבה שפרסם, לתביעת דיבה שהגיש נגדם פרופ' אסא כשר. את עצמו חיסן באמצעות פרסום מכתב תגובה של התובע

ע מ י ת ב ן א ר ו י ם

לציטטות: "זו לגיטימי, על-פי הכנתי, להוציא מלים ממשפט כה ארוך על מנת שהמשפט יבוא במרויך. בטקסטים עיתונאיים אין שלוש נקודות". כאשר נשאל מדוע הוא משתמש במרכאות כאשר הוא מסכם בעצמו טקסט ארוך, השיב: "כי המלים נמצאות פה".

אודי לבל, בעבר כתב "זמן תליאביב" ו"דבר ראשון", עבד כפרילנסר ב"7 ימים" ולא הכיר את הוראתו של העורך, גלעזר, להקליט את כל השיתות עם מרואיינים. לפיכך לא נותר אלא להשוות בין התרשומות שערך במהלך הכנת הכתבה לבין הציטוטים שהופיעו בה. אי הדיוקים – או העיוותים – בדברי המרואיינים, תוך הצגתם כאילו היו ציטוטים ישירים, רכיסו: "תחת מסווה של אב שכול", הוסיף לבל לתחילת אחר המשפטים שאמר לכאורה אב שכול, "הוא (פרופ' כשר; עב"א) הציג אותנו כבוגדים במדינה, כאויבים בהתנשאות ובבוטות". כשנשאל לבל בבית המשפט, היכן מצוי משפט זה ברשימות שלו, השיב: "זו (המילה בוגדים; עב"א) מלה שזכורה לי היטב. חזרו עליה כמה פעמים, וזה היה בוודאות באותו ראיון". כראיה לכך הפנה את בית המשפט למשפט הבא בתרשומותיו: "הוא ירד עלינו כאשר התקפה". אלה, לדעתו, מלים הנתונות תוקף לביטויים "בוגדים" ו"אויבים", ודוגמה אחרת: "אתה רוצה לדעת את עמדת לשכת הרמטכ"ל? פתח את הטור של אסר כשר", ציטט לבל אב שכול. עוצמת המשפט הניעה את עורך הכתבה להופכו, בצדק, ל"ליר" (משפט מורגש באותיות גדולות) במרכז העמוד השני של הכתבה. אלא שבירישומיו של לבל לא אותר המשפט, ולהגנתו הסביר לשופטת, כי על משפט זה חזרו הדוברים פעמים רבות. על השאלה מדוע הדברים אינם כתובים בתרשומות, לא השיב.

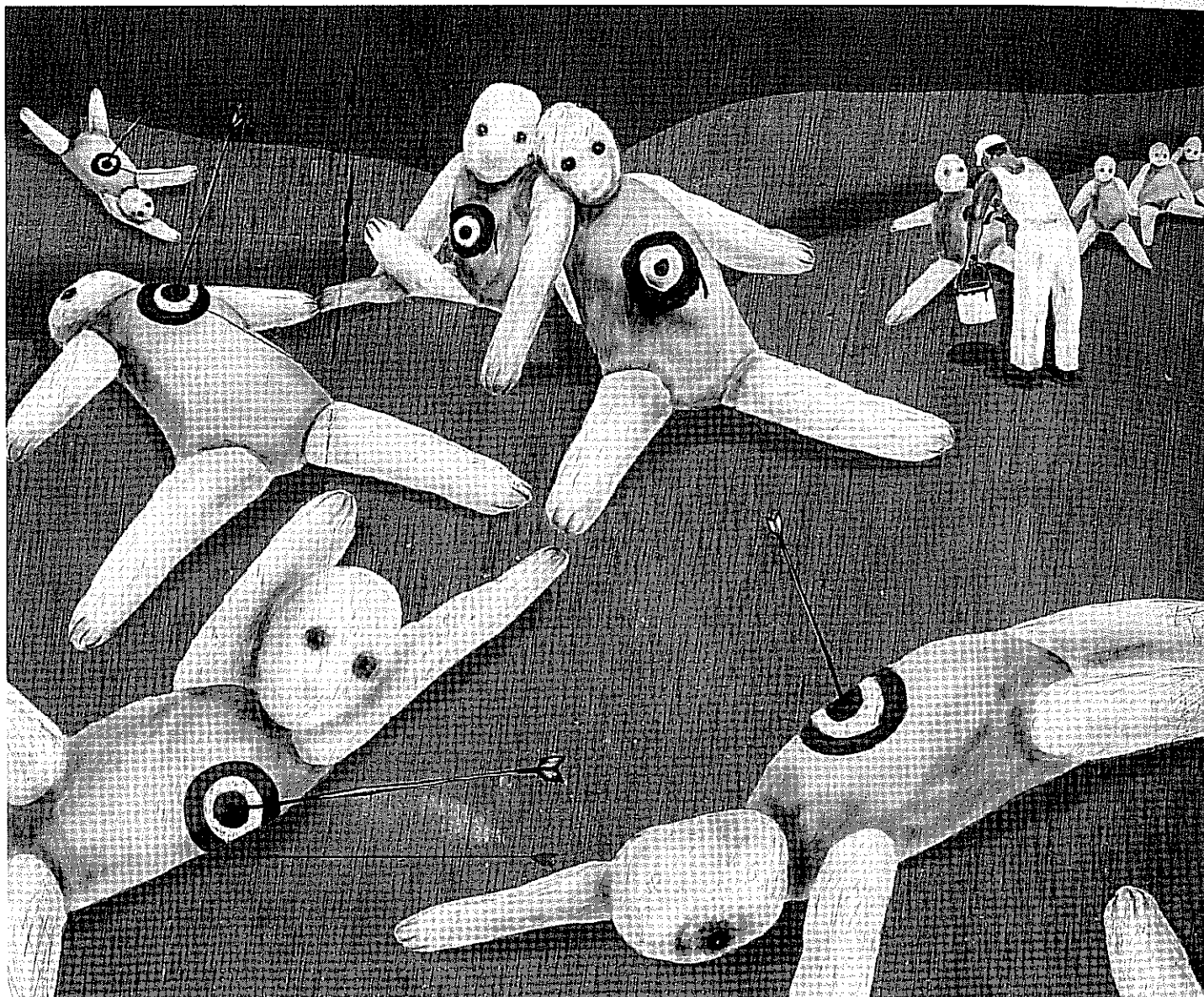
המשפט פתח צוהר לבחינה של נוהלי עבודה עיתונאיים. כיצד מגייסים ציטטות והסברים להצדיק תיאוריה סדורה מראש. איך הופכות ציטטות לאמירות גורפות, שאינן כלולות בדבריו המקוריים של המרואיין. גם אם מקובל להניח, שבכתבת מגזין אין מקום לטענות סבוכות וארוכות, נדרש העיתונאי לחתוך את דברי המרואיינים באזמל חד וברגישות, בלא לעוות את כוונותיהם. נקורת המוצא של העורך, שלפניו מובאים הדברים, היא שהמובאות נגזרות

סוקרטס במילואים" – זו היתה כותרת כתבה שפורסמה במוסף "7 ימים" של "ידיעות אחרונות" (31.10.97). הכתבה, פרי עטו של אודי לבל, ביקרה את הוראתו של הפילוסוף פרופ' אסא כשר עם הממסד הצבאי. לבל עצמו מדגיש, שהוא היה זה שהציע ל"ידיעות אחרונות" כתבה "התוקפת את כשר שקולו הפך לקול הממסד", וההצעה התקבלה. לפרופ' כשר ניתנה ההזדמנות להגיב על טענות מקטרגיו בכתבה, אך הוא ביקש לכתוב תגובה בעצמו שתפורסם כמות שהיא, במה שמכונה "תגובת עמוד". אולם הטקסט ששלח כשר נפסל בידי עורך המוסף דאז, דודון גלעזר, בשל חריפותו. רק חודשים אחרים לאחר מכן פנה כשר ל"ידיעות אחרונות" ודרש שוב להגיב. באותו שלב כבר לא היה מקום ל"תגובת עמוד" וסוכם שהוא ישלח מכתב למרדר המכתבים למערכת, ולאחר מכן לא יהיו לו עוד טענות כלפי העיתון. אלא שלא עברו ימים רבים וגלעזר קיבל שיתות טלפון משני הורים שכולים מבוהלים עקב תביעת לשון הרע שהגיש כשר נגדם ונגר שני עמיתיו מהחוג לפילוסופיה באוניברסיטת תל-אביב, פרופ' יוסף אגסי ופרופ' יואב אריאל, בסכום של 400 אלף שקלים.

"ידיעות אחרונות" מצא עצמו נתבע במעמד של צד שלישי במשפט: אם הנתבעים יפסידו, ידרשו שהאחריות תיפול על העיתון. כך הפך דיון עקרוני אקדמי וויכוח לגיטימי להתריינות משפטית שנמשכה חמש שנים תמימות. שופטת בית-משפט השלום בתל-אביב, שרה דותן, נדרשה לשאלה, האם חופש הביטוי של הדוברים בכתבה היה מופרז, והאם יש לפצות את פרופ' כשר על דבריהם כלפיו.

מהלך המשפט התעוררו לכאורה גם שאלות קשות באשר לאתיקה העיתונאית של אודי לבל. בתצהיר לבית המשפט כתב: "כל הדברים אשר הובאו בכתבה צוטטו במרויך, לא סולפו ולא הוצאו מהקשרם. הדברים הובאו בכתבה כפי שנאמרו לי על-ידי הנתבעים. רוח הדברים הובאה במרויך, גם אם לא כל המלים צוטטו אחת לאחת". אך בחקירה הגדירה גילה את יחסו

איור: עירית ארד

אני יוצא נגד המשחק האכזרי באומללות הנפשית של בני-הארם". מדברים אלה ליקט לכל מלים ויצר בכתבתו משפט קשה ורחוק מדיוקו: "העיסוק הכפייתי שלו בנושאי השכול הוא ממש נקרופיליה, טומאה, משחק אכזרי באומללות הנפשית של בני-הארם". כך, בזכות פישוטם של דברים והוספת מילות קישור, נוצקה האשמה כבודת משקל של פרופסור כלפי עמית. ב"דיעות אחרונות" הביעו בדיעבד צער על הביטוי "נקרופיליה". אגב, כשר ולבל מסכימים, שהביטויים המקוריים חמורים מאלה שפורסמו בכתבה. לבל חוזר ואומר שהיה עליו לעדן את הרברים הקשים נגד כשר. "אם הייתי לוקח את כל הטקסט על הנקרופיליה, זה לא היה מוסיף כלום", הוא מבהיר. "כל פרייז לא היה פחות חמור ממה שנבחר".

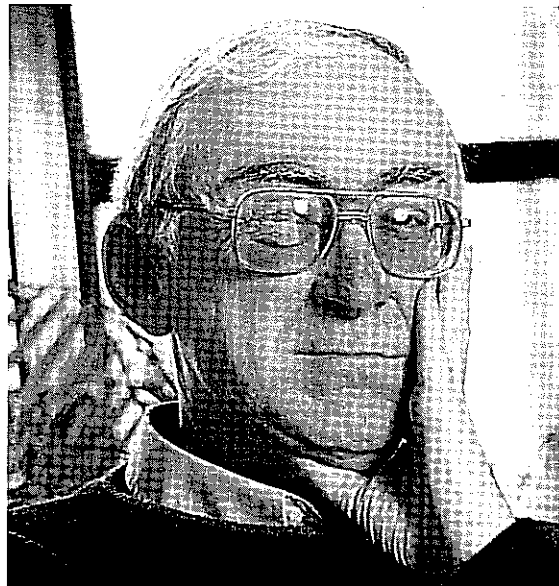
אחד מעיקרי הביקורת שנמתחה על כשר בכתבה היה שהוא מציג עצמו כדובר ההורים השכולים כאשר הם. ואף על פי שבכל תרשומותיו של לבל אין זכר לכך שמי מהם אמר זאת מפורשות, לא היסט לצטט אחד מהם כך: "הוא מנסה להפוך לדובר ההורים השכולים המדבר בשמנו מעל כל בימה". "התרשמתי כי הכתב שם בפי המרואיינים ביטויים התואמים את השקפתו", סיכמה השופטת דותן. ובמקום אחר אמרה: "מכל מקום, התרשמתי כי הכתב, אודי לבל, גיבש את דעתו ביחס לתובע והתבטאויותיו הפומביות ולצורך הכנת הכתבה התאים את הציטוטים מפי מרואייניו למגמת הכתבה, גם אם הרברים <

ממלותיהם המקוריות של המרואיינים, תוך הוספת או השמטות של מלות קישור לכל היותר. העורך מתייחס בדרך-כלל אל הרברים כפשוטם, ואינו טורח לבלוש אחר הכתב, לחטט בניירותיו ולחקור אותו. רק לעתים נדירות נקרא כתב להבהיר דברים או להשלים את התחקיר בפרט זה או אחר. במקרה הנדון לא מצא העורך מקום לפקפק באמיתות הדברים.

עריכה יצירתית – כך כינתה השופטת רותן את דרך הפעולה של לבל בהבאת דבריו של פרופ' יואב אריאל. "רלה מלים וחלקי משפטים אותם צירף למשפטים שמשמעותם שונה לחלוטין מזו שאליה התכוון הרובר". ששעות שוחח לבל עם אריאל. זה פירט בפניו תיאוריות העוסקות בשכול ובמוות, החולקות על תפיסותיו של עמיתו כשר. ספר איוב, הבמאי אינגמר ברגמן ואחרים הובאו כהמחשות לתפיסת עולמו. לדברי השופטת, הכתב "החליט להפיק חיים בהרצאה התיאורטית ולהורידה לרמת אמירות סנסציוניות בכתבתו". כך כתב לבל ברשימותיו את הדברים שאמר פרופ' אריאל: "כדי לתאר את צבא נשמות השמים צריך דמיון פואזי מהסוג שהיה לרנטה. ואסא כשר אינו דנטה. על כן הציבור מוצא עצמו במצב שבו ניטחים עליו קילווחין של נקרופיליה קונקרטיית והציבור נותר חסר הגנה... יש שהזהירו מהעיסוק בתחום הזה. היהדות ההלכתית קוראת לתחום הזה טומאת המת. מי שנוגע בו – טמא..."

אודי לבל עצמו הפיק לקחים אחרים מהפרשה. "כשהגעתי עם האמפתיה שלי, נפרצו הגבולות באופן גס. ההורים היו מתקשרים אלי 24 שעות ביממה. הפכתי למייצג התקשורת האמפתית להורים השכולים". לדבריו, היה עליו לשמור על מערכת יחסים פורמלית יותר. לקח אחר מבחינתו הוא שאולי תם עירן העט והנייר ויש לעבוד להקלטות רשמיות, הנחיה שכאמור, מקובלת זה מכבר במוסף "7 ימים", ושלכל לא היה מודע לה. "אולי צריך להחתים אנשים על הטקסטים שאמרו. מרואיינים מדברים קילומטרים, ויש חווה לא כתוב, ואף מרואיין אינו חושב שכל הטקסטים ייכנסו".

הדרמה המשפטית סוקרה בהרחבה במוסף "הארץ", בכתבה של שרה ליבוביץ' דר מ"25.4.2003. הכותבת התמקדה בעימות בין אסא כשר להורים השכולים ולעמיתיו באוניברסיטה, והתעלמה לחלוטין מן ההיבט התקשורתי של הפרשה ומן הריון בנוהלי העבודה של העיתונאי. פסקי הדין סוכם כך: "השופטת שרה רותן דחתה את תביעתו של כשר, חייבה אותו לשלם לנתבעים 40 אלף שקל הוצאות משפט וקבעה ש'חלילה לו לבית המשפט לנסות ולחסום ויכוח לגיטימי בין שתי השקפות עולם סותרות'". ליבוביץ' דר, משפטנית בהשכלתה, אומרת כי הקדישה לכך מחשבה רבה. "חשבת שמבחינה ציבורית היו נושאים חשובים יותר. איך אודי לבל עובד - זה אינו מעניין. במשפט עלו נושאים חשובים מבחינה ציבורית. למשל, אם כשר השתלט על תחום הפילוסופיה, או יחסיו עם ההורים השכולים", הסבירה.

פרופ' אסא כשר

"עריכה יצירתית" - כך כינתה השופטת שרה רותן את דרך הפעולה של הכתב אודי לבל בהבאת דבריהם של המרואיינים

המועצת העיתונות, זועם על הכתבה ב"הארץ" ומכנה אותה "מצג כוזב", היא (הכתבת; עב"א) מתנהגת כאילו היא היתה שם. אסור לה מבחינת האתיקה העיתונאית לעשות זאת. כתב ב'ניריווק טיימס' פוטר גם בשל דברים כאלו. חוץ מזה שהיא הסתירה את מרבית פסקי הדין. כשר מאשים את הכתבת, כי העדיפה את העיסוק במאבק יוצא הרופן בין פרופסור להורים שכולים, בין פרופסור לעמיתיו. "הסיפור העיתונאי (אי הדיוקים של לבל; עב"א) הוא יבש וקלוש", הוא אומר בציניות. "מדוע השמות לבל וגלעזר לא הוזכרו בכתבה?". ליבוביץ' דר מצדה מאשרת, כאמור, שבחרה לעסוק ביחסי כשר ועמיתיו, ומספרת שנכחה בהכרעת הרין ומרבית תיאוריה שאובים ונסמכים על קריאת יותר מאלף עמודי הפרוטוקול של המשפט.

אסא כשר טרם החליט אם יערער על פסקי הדין. בכל זאת הסכים לומר את הדברים האלה: "דברים בלתי נסכלים פורסמו ולא נדרשתי להגיב עליהם". אשר לתביעה של ההורים השכולים המופתעים, לאחר שכבר פורסמה תגובתו על-פי ההסכם עם "יריעות אחרונות", אמר כשר שאלה שני הליכים מקבילים שאין קשר ביניהם. דורון גלעזר, כיום עורך התוכנית "עובדה" בערוץ 2, סירב להגיב. ואודי לבל היום הוא ד"ר למדעי המדינה באוניברסיטת בן-גוריון, ומלמד, בין השאר, עיתונות ואתיקה עיתונאית.

עמית בן-ארויה הוא כתב "ומן תלאיב" וסטודנט למשפטים

לא נאמרו על ידם... לנוכח אי הדיוקים שנתגלו, אני חוששת שלא ניתן לסמוך גם על התרשומת כמשקפת את הדברים שנאמרו".

אין זה יוצא רופן שעיתונאי מנצל חולשות של מרואיין כדי להוציא ממנו כותרת מושכת. אך בתגובה ל"העין השביעית" חזר לבל וטען, כי לא סילף את דברי המרואיינים. "אני טוען שהציטוטים נכונים", אמר. "הפער בין מה שכתוב בניירות לכתבה זניח עד לא קיים. מעולם לא היה לי רצון להמציא למישהו ציטוט. כל מה שאתה מצרף, אין עמו בעיה כל עוד אתה לא משנה כל משקל של תוכן הדברים". את הטענות על אי דיוקים שהועלו נגדו בבית המשפט הסביר בכך, שעברו שנים מאז פרסום הכתבה, וייתכן שהוא לא מצא את כל התרשומות הרלבנטיות. לבל גם זעם על שלא נבדקה כלל האפשרות שעורך הכתבה שגה ושינה דברים שלא לצורך. לדבריו, הוא מחפש עתה אחר הריסקט ובו הנוסח המקורי ששלח לעיתון, כדי להשוות את הנוסחים. להגנתו הוא מוסיף, שאם היו למרואיינים טענות על סילוף דבריהם, יכלו לעשות זאת בעיתון או לאחר מכן בכתבה של ורד קלנר במקומון "כל העיר" (10.7.98). הדבר היחיד המוזכר שם הוא רמיזה של עו"ד חנית נוב, באת כוחם של שני הפרופסורים הנתבעים, יואב אריאל ויוסף אגסי, על הוצאת ציטוטים מהקשרם. הדברים נאמרו בקשר לכוננתם של השניים לתבוע את "יריעות אחרונות" כצד שלישי, מפחד התביעה של כשר. "הם לא הלינו על הציטוטים ונשארו איתי ביחסים טובים", אומר לבל על מרואייניו.

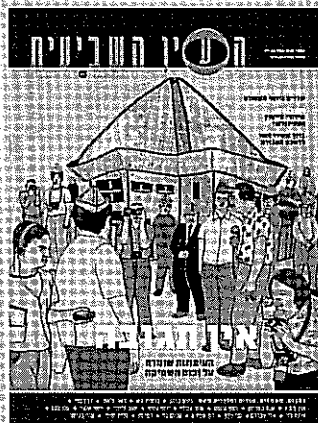
עניין נוסף העולה מפסקי הדין הוא החיפוש אחר מרואיינים הנמנים אך ורק עם בני הפלוגתא של אסא כשר מן האקדמיה ומקרב ההורים השכולים, בלא להביא עמדות שונות, שמן הסתם קיימות גם הן. "הכתב חיפש מלכתחילה מרואיינים אשר יהיו מוכנים לבקר את גישתו של התובע (כשר; עב"א) על מנת שיציגו את הדיוקן שאותו ביקש לתאר בכתבה", אומרת רותן. בראיון עמו טען אודי לבל, כי לא היה באקדמיה ולו אדם אחד שיגן על עמדת כשר, ובכלל, אם המרואיין המותקף מגיב בהרחבה, אין צורך להוסיף לו סניגורים. זו גם עמדתם של גורמים אחרים ב"יריעות אחרונות".

ועוד כשל אתי חמור העולה מפסקי הדין: בתצהיר אישר לבל, שבפנייתו לאחד ההורים השכולים הציג עצמו כחוקר יחסי צבא-חברה בתרבות הישראלית. במסגרת היחסים שהתפתחו בין השניים אף התלווה לבל למפגשים עם הורים שכולים. "נראה שלא הובהר למרואיינים, שכל אשר נאמר עליהם בשיחותיהם עשוי לשמש נושא לכתבה בעיתון", קבעה רותן בפסקי הדין.

באמצע חודש אפריל השנה פסקה השופטת, כי אין הוכחות שחלק נכבד מה"אמירות הקשות אכן נאמרו מפי המרואיינים, ולפיכך הם אינם נושאים באחריות המשפטית. יתר על כן, גם הדברים המצוטטים הינם חיווי דעה בלבד ואינם ב"חינת הוצאת לשון הרע. רותן דחתה את התביעה של כשר והורתה לו לשלם 40 אלף שקל הוצאות משפט לנתבעים. היא גם מתחה ביקורת על התנהלות "יריעות אחרונות" בפרשה. לדבריה, כאשר הסתבר לעיתון שהוגשה תביעה נגדו, נטש את ההורים השכולים להתמודד לבדם בבית המשפט. "לנוכח התנהגות הסרת תום לב" החליטה השופטת לשלול מן העיתון החזר ההוצאות המשפטיות.

העין השביעית

כתב עת לענייני עיתונות ותקשורת

"העין השביעית" הוא בוחה לעיתונאים החופרים מהרמה המקצועית ומהאתיקה של התקשורת הישראלית. זהו כתב העת היחיד שבו תמצאו התבטאויות חמהיקות על הקשר בין פוליטיקה לתקשורת, על מאבקים בין העיתונים על יחסי חו"ל-עיתונאי, על ניגוד אינטרסים, זכות הציבור לדעת ועוד.

להזמנות: טלפון: 1-800-20-2222, פקס: 02-5631122

ניתן לרכוש את גליונות "העין השביעית" בכל חנויות "סטימצקי" ו"ספרני"

ככה זה

בתור מי שנהנה מדימוי של בחור רגיש, ניחן יאיר לפיד בעור עבה למדי. לפחות במה שנוגע לטשטוש התחומים בין היותו עיתונאי לכיכובו במסע פרסום

תור גומן

ברומה לטופו ונתניהו, גם לפיד שורד את כל חצי הביקורת והלעג שהוטחו בו בעבר. למעשה, מעמדו רק הולך ומתעצם. אמרו עליו שהוא נחמד מדי, שהוא עושה חיים קלים למרואיינים שלו, שהוא מפתח לשאול שאלות קשות ושכבל, מה שהכי חשוב לו זה איך שהוא נראה. זה לא מנע מהקריירה שלו לנסוק. עכשיו הוא בגדר "מותג" וגם, לדברי פז, "אייקון תקשורתי ותרבותי". אבל מהו בעצם פשר ה"מותגיות" של לפיד? ההסבר של פז פתלתל במקצת: "הכוונה היא שההפרדה בין תחומי העיסוק שלו היא מלאכותית, משום שיש כאן מכלול. הוא גם עיתונאי, גם איש טלוויזיה, גם סופר וגם שחקן. איי אפשר לומר שהוא רק אחד מהרברים האלה". לפיד מאשר: "מה שאתם מכנים 'המותג יאיר לפיד' נבנה מראש על כך שאיני מגביל את עצמי למדיה אחת. אני בטלוויזיה, ברדיו, שיחתי בסרטים, כתבתי פזמונים". לדירו של לפיד, ריבוי התחומים משחרר אותו מהמגבלות האתיות המוטלות על עיתונאים מקצועיים שאינם בגדר מותגים ואייקונים. למולו זרב, בכלי התקשורת שמעסיקים אותו לא מתכוונים להתווכח איתו על כך, וגם בקרב הגופים המפקחים על התקשורת אין אף אחד שרוצה להתעסק עם המקרה שלו. כתוצאה מכך לפיד, כמו עיתונאים ואנשי תקשורת רבים לפניו, צוחק כל הדרך אל הבנק, וטולל את הדרך לבאים אחריו.

ב"ידיעות אחרונות" יש רווקא לא מעט אנשים שכוּעסים על התנהלותו של לפיד, אך הנהלת העיתון אינה מעוניינת להתעמת איתו. עד לאחרונה התבשרו בצמרת העיתון מרכישתו המוצלחת של לפיד מ"מעריב". "הביאו אותו מ'מעריב' ושילמו לו סכומי עתק רק כדי להכניס למתחרים", מספר גורם בכיר ב"ידיעות אחרונות". "התחרות בין העיתונים מעבירה אנשים על דעתם. ניהלו איתו משא ומתן רשמי, והוא לא סיפר על התוכניות שלו לככב במסע הפרסום. כשפתאום ראו אותו בשלטי החוצות, היתה מבוכה גדולה וגם כעס, אבל בסופו של דבר בחרו להעלים עין, והעניין הסתכם בכמה הערות עוקצניות במסדרונות". כעת מנסים ב"ידיעות אחרונות" לגלגל את תפוחי הארמה הלוהט למגרש של היריב. "לדעתי, העבודה של לפיד בטלוויזיה הרבה יותר עיתונאית מאשר העבודה שלו ב'ידיעות אחרונות'", גורס גורם

יאיר לפיד, מסתבר, הוא "מותג". כך לפחות מגדירים אותו במחלקת השייוק של בנק הפועלים. לפיד עצמו טומך את ידיו על הכינוי הזה. הוא לא מסוג האנשים שחשים מבוכה לנוכח הגדרות כומבסטיות כגון אלה. נהפוך הוא, נראה שהוא שמח להיות מזוהה עם תווית שנשמעת טוב ומשררת ניהוחות של טרנדיות וערכניות. חוץ מזה, ההצטעעות בשם "מותג" מאפשרת לו לטשטש את הזהות המקצועית שלו כעיתונאי ומספקת לו פתח מילוט אלגנטי מהדילמה האתית העולה מכיכובו בקמפיין הפרסום החדש של בנק הפועלים. לא שיש ערות כלשהי לכך שלפיד מטריד את מנוחתו יותר מדי ברילמות אתיות למיניהן. נהפוך הוא, על אף כל הביקורת שנשמעה נגדו לאחרונה בשל הקמפיין, לפיד מוסיף להפגין חוות בלתי מעוררת של ביטחון עצמי ושביעות רצון. בתור מי שנהנה מדימוי של בחור רגיש, הוא ניחן בעור עבה למדי. יש לו תשובה מוחצת לכל מבקריו, והוא שב ומשמיע אותה בכל הזדמנות: שימותו הקנאים. גם לצורך כתבה זו מסר לפיד כי "הדיון על הופעתי בפרסומות הוא בסך-הכל קנאה פשוטה (ורדי עלובה)". האומנם? קצת קשה להאמין שאנשי תקשורת ככירים, משפטיים ומומחים בתחום האתיקה של התקשורת, הסבורים שיש פגם אתי המור בשילוב של עיתונאים בפרסומות, מונעים אך ורק עליידי קנאה ותו לא.

לפיד רגיל שמקנאים בו. מנהל מחלקת השייוק והתכנון האסטרטגי בבנק הפועלים, אורי פז, מספר שלפיד נבחר להוביל את מסע הפרסום משום שהוא מגלם באישיותו את "הישראלי היפה". לפיד הוא אכן התגלמות האבטיפוס של הגבר הישראלי. הוא ניצב אי שם בין דורו טופו לביבי נתניהו, וכמוהם הוא גם חתיך, גם מצליח, גם מסורר כלכלית, גם אהוב הנשים וגם שמרן בדעותיו. כמו השניים האחרים, הוא אף משדר כמיות אינסופיות של זחיחות דעת וטפיחה עצמית על השכם. הקהל אוהב את זה. לדירן של הנשים הוא מושא לתשוקה, בשביל הגברים הוא מושא לקנאה.

כשאתה מותג

בכיר נוסף בעיתון. "אצלנו הוא בסך-הכל כותב טור שבועי של היגים אישיים ושל תמונות מחיי המשפחה ב'7 ימים'. בטלוויזיה הוא מראיין ראשי ממשלות, שרים וחברי כנסת, ומתייחס לסוגיות חברתיות ופוליטיות רציניות". "רשת", זכיינית ערוץ 2 שמשדרת את תוכנית הראיונות השבועית של לפיד, ממהרת אף היא בתגובתה להתנער מאחריות ומאמצת עמדה מיתממת ומתחמקת, לפיה מעשיו הם עניינו הפרטי בלבד ואין למעסיקיו כל זכות להתערב בהם. רוברת "רשת", מיכל קיזלשטיין, מרווחת כי "היינו מיודעים בכל פרטי ההתקשרות של יאיר עם בנק הפועלים, ואנחנו סומכים עליו שבתור עיתונאי בעל שם ויוקרה הוא עושה את הרבר הנכון. אנחנו סומכים את ידינו על החלטותיו לגמרי".

גם הגופים המפקחים על טוהר אמות המידה המקצועיות של כלי התקשורת בישראל אינם מודרנים להטיל סנקציות על לפיד. בשנת '96 עוד טרחה אגודת העיתונאים בתל-אביב לפרסם הודעת גינוי חריפה נגד "השתלבותם של עיתונאים כתשדירי פרסום", בעקבות השתתפותו של העיתונאי דן מרגלית, שהיה אז שדר בערוץ 1 וחבר מערכת עיתון "הארץ" (ויצא בעקבות הפרשה לחופשה ללא תשלום מהעיתון), כמסע פרסום של קופ"ח "מכבי". היום הם מוסרים בלאקאוט כי הטיפול בסוגיות אלו הוא אלה הועבר לידו מועצת העיתונות. פרופ' מרדכי קרמיניצ, נשיא מועצת העיתונות, מודה כי המועצה מתקשה לאכוף את סעיף 17 של תקנון האתיקה המקצועית הקובע כי "לא יעסוק עיתונאי בכל עיסוק, עבודה, שירות, יחסי-ציבור, פרסומת ואיסוף מודעות המעוררים מראית עין לניגוד אינטרסים ולהטעיית הציבור". בכוונתנו להעלות את הנושא לדיון בישיבת המועצה הקרובה, אומר קרמיניצ, "ולבחון

לפיד: חוזר בעיני

יאיר לפיד מסר בתגובה: "עיתונאים אינם יכולים, ואינם צריכים, לחיות ולכתוב מתוך 'פעמון וזכוכית' המנתק אותם מן המציאות, אלא פשוט להיות הוגנים. אני אתן דוגמה שהיא רלבנטית בעיני הרבה יותר מן הבנק: לדגל שבוע הספר הוצע לי לראיין את רם אורן, המוביל כבר כמה שבועות את רשימת רבי-המכר. סירבתי בצער, שכן אותו רם אורן הוא המולי של ספרי האחרון. זה עצוב, אבל אין ספק שיימצא עיתונאי אחר שיראיין את רם. מערכת האיזונים והבלמים העיתונאית בנויה מרביעי הערוצים. יש אלפי עיתונאים, הכותבים ואומרים מיליוני מלים בכל יום. כמובן מסוים, לעיתונאי שאינו נבנה רק מן הכתיבה קל יותר לשמור על עצמאות מול המערכת, שכן הוא אינו תלוי באיש. "האם כשיסתי שרדי מפרסם שיר כמוסף הספרותי גם זה 'ערובת תחומים', או שהקהל מבין שיש הברל בין שירה לנאום פוליטי? כשאני מראיין, אני מראיין. כשאני עושה מערכון עם אורנה כנאי, זה רק מערכון. מנור שרוקא עיתונאים מתקשים לעשות את ההפרדה שהקהל מבחין בה כל-כך בבירור. אמירותי המקצועית נפגעה רק בעיני אלה שפשוט החליטו לא להאמין".

"מזרח בעיני שעתון כמו 'העין השביעית' מבקש ממני להתמודד עם גורמים בתוך המקצוע המסורבים להודוהות. הטחת האשמות אנונימיות היא בעיני התנהגות מקצועית נחותה בהרבה מהתופעה גלויה בפרסומת. אני גם לא ממש מבין למה אני צריך להתנצל על זה שעברתי עיתון, אבל לעצם העניין: במשך שנים הוכיח כל סקר פנימי ב'מעריב' שאני העיתונאי הנקרא ביותר בעיתון, כך שהרצון של 'ידיעות אחרונות' להעביר אותי לשירותיו נראה לי סביר דווקא. 'סוכמי העתק' שפורסמו הם רחוקים מאוד (לצערי) מן המציאות. לגבי עיתוני הדיון על הקמפיין, לא היה לי מה להסתיר שכן הוא התקיים עוד כשהייתי ב'מעריב'".

את השאלה איך אפשר לבצע אכיפה טובה יותר של התקנון. עמדתנו העקרונית היא שהאבחנה בין פרסומת לעיתונות היא קריטית לתפקוד עיתונאי תקין. עקרונות האתיקה דורשים שלא יהיה חשש לניגוד אינטרסים ולא להטעיה. אלה כללים חשובים לתפקוד נאות של העיתונות, ולשמירת מעמדה ודימויה בעיני הציבור, ויש לנו תחושה מתמשכת של אי נחת לגבי מצב הרברים הלא ראוי השורר בישראל בתחום זה".

עיתונאי המשתתף בפרסומות עלול להיקלע לניגוד אינטרסים אם בתוקף תפקידו הוא מסקר או מראיין אנשים הקשורים לגוף שפרסם. כך, למשל, יש להניח שיאיר לפיד לא יוכל לראיין באורח ענייני וחסר פניות את שרי אריסון, מבעלי בנק הפועלים, או את אחד ממאות מפורטי הבנק. תשובתו של לפיד לקושי היא כדלהלן: "22 שנה אני עוסק בעיתונות, ומעולם לא נגעתי בבנקאות. בדור לכל, שברגע שאני עושה פרסומת לבנק, אני גוזר על עצמי לפחות עוד 22 שנים כאלה" (מתוך תגובה של לפיד למאמר ביקורת עליו שפורסם במוסף "הארץ"). הצדה היא, שגם הימנעות מכתובה היא סוג של הצהרה. במהלך חודש יוגי האחרון תקף לפיד בעט מושחו בטורו ב"ידיעות אחרונות" גופים כגון חברת החשמל ומפעל הפיס. יש טעם לפגם בעובדה שאין ביכולתו להתייחס באופן דומה לבנק הפועלים.

סכנה נוספת הטמונה בשילוב בין עיתונאות ופרסומות נוגעת להטעיית הציבור. לפיד מופיע בפרסומת לבנק הפועלים על תקן של שחקן, אך הציבור עשוי להתבלבל ולייחס להופעתו את האמינות והסמכותיות שרביקה בו מתוקף מעמרו כעיתונאי מקצועי. הדבר בולט במיוחד במקרה שהפרסומת משודרת בס' מוך לתוכנית הראיונות של לפיד. עו"ד דרון אבני, היועץ המשפטי של הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו, מאשר שבמקרה כזה יש פגיעה באמינות העיתונות, וגם חשש להטעיית הצרכנים. "אין ספק שיש משום הטעיה בכך שאנשי תק' שורת משתמשים באמינות שצברו בעבודתם על מנת לפרסם מוצרים", אומר אבני. "יחד עם זאת, אנחנו מאמינים שקהל הצופים כגור מספיק כדי להבחין בין פרסומת לבין עיתונות". את סעיף 24 בכללי הרשות השנייה, הקובע

כי "לא ישרר בעל זיכיון תשדיר פד' סומת העלול להטעות את קהל הצור פים... כהטעיה ייראו פרסומת שנעש' תה ע"י שימוש בקולו, דיוקנו או דמו' תו של איש תקשורת, והיא (הפרסו' מת) בתחום הצרכנות, הספורט, הכלי' כלה והכספים, המדיני והפוליטי או בתחום אחר המוזהה כתחום מומחיו' תו", מפרש עו"ד אבני באורח בלתי מחמיר בעליל: "הפרסומת של לפיד אינה בתחום המוזהה כתחום מומחיו' תו, שכן הוא לא כתב לענייני כלכלה או בנקאות. אנחנו פועלים למען אי-

נטרס הציבור, ועל מנת שלא תיווצר הטעיה, אך מצד שני ללפיד יש זכות לה' תפרנס. עקב כך, שקלנו את העניין, והחלטנו שאין בכוונתנו לפעול בנושא". זוהי, אם כן, השורה התחתונה: יאיר לפיד יוסיף לחייך מעל גבי שלטי חוצות ומסכי הטלוויזיה כל עוד בנק הפועלים יהיה מרוצה מביצועיו. הוא גם ימשיך להג' במרורו ב'7 ימים' ולהתחנן אל אורחיו בתוכנית הטלוויזיה שלו. המצעד הארוך של כוכבי התקשורת המגייסים את קולם ואת דמותם לצורכי פרסום – הכולל בין השאר את גיל חובב, גרוען רייכר ויעל דן – רק יילך ויגדל. כי למען האמת, למי יש עוד כוח להילחם בתופעה הזו.

עורך "ידיעות אחרונות", משה ורדי, סירב להגיב.

תמר גוטמן היא דוקטורנטית בחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת תל-אביב

מבחן קבלה

תמיד חלמתם להיות עורכי עיתון? לפניכם מבחן קצר שיבדוק את התאמתכם לתפקידי עריכה בעיתונות העברית של הומן הזה. העניקו לעצמכם אפס נקודות על תשובה א', ונקודה אחת על תשובה ב'.

שאלה ראשונה: על שער המוסף שבועדיכתם מתנוססת הפניה לראיון עם כוכבת טלוויזיה מפורסמת, ערב שידורה של סדרה חדשה בכיכובה. ההפניה אומרת "דוגית קלישר (או איך-שלא-קוראים-לה) חושפת לדאשונה הכל". פירוש הדבר הוא:

א. שבמוסף מתפרסם ראיון חושפני במיוחד, ובו מדברת הכוכבת בגילוי לב על "הכל" (כלומר, על בעיית ה"שתייה" שלה, "יחסיה" עם הוריה, נסיון ה"התאבדות" בגיל 15, חיי ה"מין" הלא שגרתיים, ה"חבר" החרש, ועל המשיכה ל"מיסטיקה" הודית. בקי-צור, ממש "הכל").

ב. שבמוסף מתפרסם (עוד) ראיון משמים, נדושה ו"חצי-צני", שאין בו שום פרט שלא פורסם בעבר. הכוכבת (או שמא הכתב/ת?), מה לעשות, לא סיפקו את הסחורה.

שאלה שנייה: בכותרת של כתבת תחקיר השתמשותם במונח "בלעדרי". פירוש הדבר הוא:

א. שמדובר במידע ייחודי, שלא פורסם בעבר, לא בעיתון זה ולא בעיתונים אחרים, ושכחלקם של קוראי העיתון נפלה הזכות להיות צרכני התקשורת היחידים, כרגע זה, הנחשפים למידע החדש.

ב. שהכתבה, לעתים קרובות, מרחיבה נושא גלוי, שעיקר החידוש שבו פורסם בהרחבה בעבר. או שעיתונים מתחרים מפרסמים אותו מידע בדיוק ברגעים אלה ממש. או שהטלוויזיה, אתמול בערב, טחנה את הנושא עד ורא. וה"בלעדרי",

במקרים אלה, מתייחס לחלק קטן בכתבה, או להיבט מאוד מוגבל שלה (כמו שרק בעיתון זה חושפת כוכבת הטלוויזיה דוגית קלישר "הכל", למשל, בניגוד לערוצי תקשורת אחרים, שבהם היא מתראיינת סתם).

שאלה שלישית: שער מדור הספורט יודע לצטט כוכב כדורסל זה, בתוך מרכאות, כאומר "המאמן מתנכל לי מפני שהוא נמוך ואני גבוה". מכאן אנו למדים ש:

א. כוכב הכדורסל הזר אמר, כמובן, לכתבי העיתון כך: "המאמן מתנכל לי מפני שהוא נמוך ואני גבוה".

ב. כתבי העיתון שאלו את כוכב הכדורסל הזר, אם הוא סבור שהמאמן מן מתנכל לו בגלל שהמאמן נמוך והכוכב גבוה, והכוכב הזר הממהם, או רק צחק, או הגיד בראשו, או התפלא, אבל לא הכחיש (לא הכחישו). הראיון, לאמיתו של דבר, נשמע בערך כך -

כתב: יו סינק קואץ' מתנכל טו יו ביקו יו היי?

כוכב: וואט דו יו מין, מין? **העריכה:**

אם קיבלתם אפס נקודות, אתם שמרגים חטרי תקנה, החיים בעיר לם מיושן ובלה מזוקן, שעל ערכי העיתונות שלו אבד מזמן הכלה. מצטערים - גולדתם מאוחר מדי. זמנכם עבר.

אם קיבלתם 1-2 נקודות: עוד לא אבדה תקוותכם. הכשרה נכונה במערכת משופשת היטב עשויה להביא את הטוב (כלומר הרע) שבכם לידי ביטוי. כדאי לנסות.

שלוש נקודות: ברכותינו. אתם עורכים ערכניים מלידה. גשול למערכות העיתונים המובהרות במקום מגוריתכם, שם תזכו מיידית במשרה הנכספת.

■ ■ ■

אם הייתי עורך "מעריב" או "דיעות אחרונות" (חלום נכסף

שכבר לא אגשים, כנראה), הייתי מפרסם את הקטע הקצר הבא, ביום שאחרי פיגוע נורא, בעמוד הראשון, במקום תמונת הדמים המסורתי:

לציבור הקוראים שלום. במהלך שנתיים של פיגועים נוראיים, נהגנו לפרסם במקום זה תמונות זועה מזירות האירוע. התמונות לקו בחוסר רגישות, כחדירה גסה לצנעת הפרט, בניצול יצרים מציצני וצעקני, כסנסני ציוניות אטומות לב. הן נבעו, אולי, מחוסר מחשבה, מתפיסה שגויה של רצון הקוראים, ובעיקר, כנראה, מתחרות חסרת טעם עם העיתון המתחרה.

טעינו. לכן החלטנו לצאת מסחרור מכוער זה, על דעתנו ובאופן חד צדדי.

אנו קוראים לכל העיתונאים לעשות כמונו, ולגזור על עצמם כללים ימים לאירועים עגומים אלה, שישקפו אנושיות ורגישות לכבוד האדם ולטעם הטוב.

(ואני מבטיח, אגב, שהציבור הרחב ידע להוקיר מהלך שכזה).

■ ■ ■

יש מין דבר כזה, בתקשורת המקומית, שנקרא כאילו דיון. יש בו כאילו "שתי דעות", שהן כאילו ב"שני קצוות" של איון קשת השקפות פוליטית ואידיאולוגית. אבל הקשת הזו, ומיקומה ההנדסי המדויק, מטפקים, בעצם, השתקה של הדעות הנמצאות מחוצה לה. כלומר, העדר מוחלט של דיון אמיתי.

המוחשה לשיטה הזו היא, נגיד, תוכנית בוקר בגל"צ עם אורי אורי-בך ועירית לינור. השניים מסכימים כמעט על כל נושא עקרוני (בעינינו), וחילוקי הדעות ביניהם הם יותר ניואנסים שבטיים מאשר דיון של ממש. הוא, באופן אישי, מסמפט יותר מתנחלים, לה, באופן

אישי, נראים טקסים יהודיים קצת מגוחכים, דברים כאלה. וככה זה מתנהל בכל תחנות השידור: קפיטליסט הג'ונגל מתוור כח עם קפיטליסט מתון יותר, ציור נייטרנספריסט עם ציוני-הפרדה, ואלי ישי, שסבור שזכות השיבה (סליחה, חוק השבות) שמורה ליהודי רי שומר מצוות או שגור כהלכה, מול אברהם פרוז, ששומר את הזכות הזו לכל מי שמוכן להרוג וליהרג בצבא (ולבני משפחתו).

אני מחזיק ביד מקומון ירושלמי שעל שערו שתי דעות בעניין "מה לעשות עם הערבים?". האחת קוראת להוריד את הכפפות ולנקוט צעדי ענישה אכזריים ללא רפיון מוסרי - הפסקת אספקת החשמל והמים, הגבלה מוחלטת של נסיעה ברכב, דברים כאלה (בינינו, ההצעות האלו, בעצם, אינן רחוקות כל-יך מהמצב בשטח, אבל זה עניין אחר). הרעה ה"שנייה" סבורה שצריך לנהוג בהזירות ובתבונה עם התזמון של החיסולים, בגלל האמריקאים, ואבירמאון, וכל זה.

רגע, מה זה פה, זה שתי הדעות משני "קצוות" הקשת? ומה עם סתם דעה (טיפשית, בטח טיפשית, אבל דעה) ששוללת ענישה ללא משפט כמו גם ענישה קולקטיבית - שלי-לה המועגנת בהגדרת הדמוקרטיה, באמנות בינלאומיות, בחוקי המדינה, ובתרבות פוליטית מסוימת? זו לא דעה חשובה, מעניינת, ראויה להישמע?

אז נכון - הכאלירדיון נשמע ונראה לעתים כמו דיון אופייני: אנשים כועסים, וצועקים, ומעלייבים, ונכנסים זה לדברי זה. אבל בינינו, זה דיון זה? או שזו דרך ערמומית להגדיר את התחום ההור"לך וצד של הדעות הלגיטימיות, ולהוציא מחוץ לגדר את כל האחרות?

■

עמוד נוי הוא איש מחשבים

למי תודה, למי ברכה?

צופי הטלוויזיה התרגלו בשנים האחרונות לכך שכמעט בלתי אפשרי לקרוא בנחת (וגם לא בנחת) את הרשימה המתגלגלת על המסך, בסופה של תוכנית זו או אחרת, המלמדת מי האנשים שעמלו על המשדר. פעם, בימי שלטון היחיד של ערוץ 1, היה הקצב סביר ומי שהתעניין יכול היה להתוודע לשמות הצלם, התסריטאי ואנשי צוות ההפקה. כיום נדמה שדרוש סורק לייזר משוכלל כדי להספיק לקרוא את הקרדיטים.

המרוץ לפרסומות, תוך ניצול כל ברזל שנייה של אוויר לעור מלל על רקעם של הקרדיטים המתרוצצים במורד המסך, אינו ראוי. כל צופה בתוכנית טלוויזיה יודע מי הנחה ומי התארת. אולם ישנם גם צופים שרוצים לדעת מי צילם ומי ביים. לעתים הקרדיטים רצים מהר כליכך שניתן לקרוא רק את השמות הפרטיים. מעניין אם יעקב אילון או יוגיט לוי היו מסכימים שרק החצי התחתון של ראשם ייראה על המסך. קשה להאמין. כך גם הצלם, המקליט, התאורן ועוזר ההפקה. כידוע, לכולם יש שם מלא. האם יעלה על הדעת למסור, למשל, ברדיו רק שמות פרטיים של טכנאים ועורכים? או נכון, לפעמים אין זמן, ושרדן הרדיו מתיז את השמות במהירות ולעתים מחסיר הברה. אך אם כבר מחליטים הקברניטים של ערוצי הטלוויזיה להריץ את השמות במהירות, כוז שגם בוגרי קורס לקריאה מהירה אינם יכולים לה, מוטב לוותר על כך כליל. אין צורך לבנות את ה"פועלים השחרים". ועוד לא דיברנו על שמותיהן המתארכים של נשים נשואות בימינו, דוגמת זהבית ישראלוב'טומשבסקי.

לעתים השמות עוברים בתחתית התמונה תוך כדי רכבת של הכוכבים ולעתים הפריים נחצה לשניים – מצד אחד שורקים השמות בקצב וכצד השני כבר מקפצים קדימונים או נראית הסצינה האחרונה של התוכנית הקורמת. ציניות, פרקטיות וכללים מסחריים מכתיבים את התחרות. הצרה היא שגורל ההפקות וריכוזי האמצעים הטכניים מביא לכך שהרשימה הולכת מתארכת עד אין קץ: אנשי מחשב, תיאום מונית, גרפיקה ממוחשבת וכיוצא בזה. ובמקביל משתולל הרוחף לצאת לפרסומות. אז לפעמים משהים לחצי שנייה את הפריים על שם הכמאי בסוף שרשרת השמות. זה לא מספיק.

הקרדיטים הם, אולי, תמונת ראי של חיינו, הנראים לפעמים כמו קליפ לכל דבר ועניין, שמחבר בין קניות, טלפון, מחשב וטלוויזיה. אין פנאי לאתנחתא בסוף סדרה או תוכנית. קרימה לפרסומות ולעסקאות של ערוץ הקניות. כנראה שההנחה היא שמי שעמל במלאכה ממילא ממהר גם הוא. סייעה בהכנת הטור: עורכת מגזין "על השולחן" לילך פלדמן. כתיבה, הקלדה: החתום משה. עריכה: העורך.

ע מ י ת ב ן א ר ו י ה

עסקו בה בהרחבה. שגשוגה של חברת "השמירה" הוא, בעצם, חלק מתופעה רחבה בהרכה של התפשטות נושאי נשק בתפקיד בכל רובדי החיים בחברה האזרחית בישראל. תופעה זו כרוכה גם בהתפרקות הממשלה והמשטרה מאחירותן להבטחת החוק והסדר, ובמתן היתר לגורמים אחרים להשתמש בכוח מאורגן במרחב האזרחי לצורכי מניעת אלימות ופשע. הטשטוש המהיר בגבולות האחריות והסמכות בתחום הפעלת כוח מאורגן מציב סיכונים חמורים לאזרחים, למרקם החברה האזרחית ולמשטר הדמוקרטי במדינה. המאמר ב"הארץ", והתקשורת בכלל, לא יזמו עדיין דיון מקיף בסיכונים האלה.

ר ל ה ח ז ל י

אבטחה פרטית, שזהותה וכפיפותה לא ממש ברורות, חוסר האונים עשוי לגדול עוד יותר. ריבוי סוכנויות אבטחה, תוך יצירת מבוכ בירוקרטי וטשטוש הגדרת הסמכויות של "גופי ביטחון", הוא אחד הסממנים המובהקים של תהליך מיליטריזציה מואץ. במשטרים הנתונים בתהליך כזה, חלק מסוכנויות האבטחה נוטות גם לתפקד כמיליציות פרטיות, תוך "אבטחה" בכוח של אינטרסים פרטיים או קבוצתיים. במשטר כזה, לא מעט פוליטיקאים מפתחים קשרי גומלין ותלות בגופי אבטחה פרטיים ובעומדים בראשם. למי שחושב שמדובר כאן בבדיה או בסכנה רחוקה וקלושה, נוכיך שחשורות כאלה עלול לא מוזמן, סביב החקירה בדבר "צוות ביטחון", שבכלי התקשורת

כלב השמירה

ב־30.5.2003 הקדיש מוסף "הארץ" חמישה מעמודיו, בחתימת שרה ליבוביץ'־דר, לחברת "השמירה". מאבטחי החברה, ריווחה הכתבת בהרחבה, עובדים שעות ארוכות, הסיכון גבוה והשכר נמוך. קורס ההכשרה שלהם – לפי עדות המודריך – מעורר ומעורר יצר הרג בחניכים, אלה שעתידיים להיות מופקדים על צמתים מרכזיים בחיי היומיום של כל אזרחי המדינה.

ועם זאת, חלק המאמר על פני כמה פרטים הראויים, לטעמי, לדיון מעמיק. על חברת "השמירה" נכתב: "היא המעסיקה הגדולה ביותר במשק הישראלי, עם 15 אלף עובדים, מהם 8,000 מאבטחים". אירוע שלה נחגג השנה "בהשתתפות שמעון פרס, גדעון עזרא, יעקב פרי, רוני מילוא ועוזי לנדאו ... בקהל האורחים היו שניים שקיבלו משרתיסט (הבעלים) תרומה כפריימריז האחרונים: דני יתום (העבודה) ורוני מילוא (ליכוד)".

המעסיקה הגדולה במשק היא אחת מרבות בתחומה. התקשורת עסקה השנה בחברת אבטחה נוספת – "צוות ביטחון", שגם היא מעסיקה מספר רב של עובדים – עקב חשר בדבר הטיית מכרז של רשות שדות התעופה לטובתה.

בישראל מתרחש כיום תהליך מהיר של התרבות גופי "שמירה" ו"ביטחון". גופים עסקיים, בבעלות פרטית. עובדיהם מוצבים בכל מקום. כרוך המקרים אזרחיים ואזרחיים פוערים לרגע תיק והולפים. הנחת היסוד הרווחת, שעליה ליבוביץ'־דר לא מקשה, היא שהם נחוצים. אבל אם מתעוררת בעיה מול מאבטח/ת בכניסה לבנק, למשל, למי כדיוק פונים? מה בעצם מותר או אסור להם? ואיפה בכלל מבררים? אלה שאלות לא טריוויאליות כשמדובר באנשים נושאי נשק. המאמר לא מתעכב על התפוצה הגוברת של מאבטחים/ות, הכרוכה גם בתפוצה גוברת של כלי נשק. אלפי העובדים החדשים שקלטו חברות האבטחה בשנתיים האחרונות פירושים אלפי כלי נשק חדשים בשטח, בעיקר ביד. גברים. לפחות במקרה אחד, בינאר השנה, השתמש עובד חברת אבטחה בנשקו על מנת לרצוח את חברתו ולהתאבד.

אזרחים מתקשים להתגונן בפני התנהגות שרירותית וכוחנית של שוטרים, למרות כפיפותם הברורה למנגנון ציבורי. מול נציגים של סוכנות

מרשימים), אבל לא זה מה שבאנו להגיד פה. מה שדי ודאי הוא שיערי – גם ללא כל קשר לדוגמה האחרונה – הוא איש הטלוויזיה האמין והמשכנע ביותר בישראל. עובו את יכולת הביטוי שלו, שעליה אין עוררין, ונסו את התרגיל הבא: כשיערי מדבר, השקיטו את הווליום ורק הביטוי בו. שימו לב להופעה הטלוויזיונית ולשפת הגוף. האיש כוכב. אהוד יערי הוא פשוט איש הטלוויזיה המוצלח ביותר בישראל.

אבל גם זה לא מה שבאנו להגיד פה. מה שאנחנו רוצים להגיד הוא שהואיל ויערי הוא איש הטלוויזיה המוצלח ביותר, הוא צריך להיות מגיש המהדורה. במכתב ראשון, ההצעה שלנו נראית קצת מוזרה: "הוא פרשן כלי-כך טוב, למה לבזבז אותו על קריאת טקסטים מהפרומפטר? את זה כמעט כל אחד יכול לעשות". או, זו הנקודה בדיוק. בארצות-הברית, מדינה עם תרבות טלוויזיה מעט יותר מפותחת משלנו, החליטו שאת החדשות צריך להגיש –

עובדה מס' 1: ביום שאחרי הניסיון הכושל לחסל את עבר-אלעזר רנתיסי ריווחו כותרות העיתונים על כך שבוס זועם על שרון, שקונרוליסה ריים נופה בווייסגלס, שהתמאס מאיים בנקמות איומות. כל ילד יודע שמדובר במתכון בטוח לירידות שערים חדות בשוק ההון. אלא שברחוב אחר-העם הגיבה הנורסה של תל-אביב רווקא בעליות.

עובדה מס' 2: במהדורות החדשות של ערוץ 2 ביום ההתנקשות, הפתיע אהוד יערי כשאמר שלמרות הכל ועל אף הכל, אנחנו על סף הפסקת אש. היש קשר בין שתי העובדות? לעולם לא נדע. מעט יומרני להניח שאהוד יערי מכתוב את הלך-הרוח בשוק ההון, אבל תהרגו אותי, אני כשלעצמי לא מצאתי שום הסבר אחר. ימים יגידו אם יערי צדק בהערכתו או לא (סטטיסטית, הוא בדרר-כלל צודק, ובאחווים

להגיש, לא להיות הפרשן לענייני ערבים או מה – האיש הכי מבריק שלהם. קוראים לזה שם Anchorman. בעברית, אגב, אין בכלל מונח מקביל, ולא במקרה. כל התפיסה פה מוטעית: כאן יש "מגיש", והדרישות ממנו הן, פחות או יותר, שיידע לקרוא, שיעבור מסך, ושלא יטעה בעברית. קשה להפריז בחשיבות האנקורמן. הרי בסופו של דבר, החדשות הן אותן חדשות בכל ערוץ. מחקרים מעמיקים בארה"ב הוכיחו כי מה שגורם לציבור להעריץ מהדורה של רשת אחת על השנייה – יותר מאיכות הכתבות, יותר מהסט, יותר אפילו מלוח השידורים היומי – הוא האנקורמן. מתוקף כך דן ראתר, טום ברוקא ופיטר ג'נינגס הם האנשים החשובים ביותר ברשתות שבהן הם עובדים. הם נהנים גם מסמכויות עדיכה רחבות, ועושים הרבה מאור כסף (בממוצע כ־5 מיליון דולר לשנה).

מהו אנקורמן מוצלח, אתם שואלים? התשובה של מנהל תחנת שידור זהיה: "מי שהציבור יעדיף לשמוע את החדשות ממנו".

ההגדרה האמורפית הזו מורכבת משלל תכונות: הוא צריך להיות אמין; הוא צריך להיות קצת שחקן (ולא להיתפס אף פעם עם המכט המזוגג של השפן-שנלכד-בפנס-המכוננית, כפי שקורה לא פעם למגישים אצלנו); הוא צריך להיות קצת קופירייטר (וכשיורדים מכתבה לאולפן לסכם אותה בשלוש מלים קליטות); הוא צריך להיות כריזמטי, וכריזמה נגזרת מרענתות; ורצוי, כמובן, שיהיה משכיל מאוד (וכך יוכל לנהל שיחות מעניינות עם אורחיו/פרשניו). יערי, כבר אמרנו?

בחברת החדשות הבינו חלק מהעניין, כלומר-שיערי הוא נכס על המסך, ובעת מלחמת המפרץ הדי-חיבו את תפקידו. אבל עד להפרכתו לאנקורמן יש עוד כברת דרך ללכת. הרבר היחיד שהוטמע פה ביי-טיים הוא שהמגישים צריכים לעשות הרבה כסף.

אודי מרלו

שיבה טובה (לרייטינג)

התקשורת הישראלית נוהגת לרוב בכבוד רב בבני גיל הזהב, לפחות כלפי חוץ. עמודי החדשות מספרים כיצד התוכנית הכלכלית החדשה פוגעת בזכויותיהם של אנשים זקנים, התארגנויות פוליטיות של גימלאים מסוקרות באהדה ניכרת לעין, ומדוריי הסקסולוגיה בעיתונות מתגייסים במרץ למלחמה בתפיסות הרואות במין עסק לצעירים בלבד. אולם מדי פעם מבצבצות מתחת לפני השטח התייחסויות מגחיכות ומעליבות, המעלות את החשש שגם הנורמה החיוכית ביסודה מקורה בפזילה לרייטינג, הנובעת מהיותו של האזרח הבא בימים קוריוזי מושעשע ותו לא.

התופעה בולטת במיוחד כאשר הדברים נוגעים לעבירות פליליות שבהן מעורבים אנשים זקנים, ובמיוחד כאלה המאפשרות שימוש בכל המרכיבים הסטריאוטיפיים המאפיינים את גיל הזהב, ובראש ובראשונה: מקל ההליכה. במקרים כאלה, דומה שהעובדות (המוזעזעות לעתים) מושלכות הצדה, מוצנעות או מקורבות על מוצב הרייטינג, כפי שניתן לראות מהנטייה להדגיש את המוטיבים הקוריוזיים של האירועים ולהלעיג אותם. כך, למשל, ידיעה שהתפרסמה ב"ידיעות אחרונות" ב־27 באפריל 2003, ועסקה במקרה מובהק של תקיפה והתעללות, עברה מטאמורפוזה עריכתית והפכה לאתגחנתא קומית שתפקידה לרענן את עמודי החדשות.

בידיעה סופר על אדם בן 86, שתקף את אשתו בת ה־82 לאחר שזו סירבה לקיים עמו יחסי מין, וגרם לה חבלות קשות בפניה. למרות הנסיבות החמורות של המקרה, ניתן ללמוד על היחס המבודח של עורכי הידיעה מכותרת הגג שניתנה לה ("קשישים ומשהו"), כמו גם מהכותרת ("הישישה סירבה למין והוכתה במקל הליכה"), המרגישה את האלמנטים הסטריאוטיפיים והוולגריים ביותר. העליונות נמשכת גם בכותרת המשנה, שבה מסופר כי "גיבורי האירוע (המרכאות במקור; א"ל): בן 86 מירוחם ואשתו בת ה־82", וגם בידיעה עצמה, שבה התוקף מכונה "הקשיש ה'מוזנח'" (שוב המרכאות במקור), מן הסתם על שום "הזנחתה" של אשתו את קיום יחסי המין.

בכלל, מתברר שהכאת נשים זקנות כאמצעות מקל הליכה מהווה אייטם חדשותי מסעיר, לפחות עליפי ההתלהבות התקשורתית כאשר היא מתרחשת. "בן 90 חבט באשתו בת ה־87 במקל הליכה שלו", ידע "מעריב" לספר ב־14 בינואר 2001; "בן 100 היכה את אשתו במקל הליכה", הוסיף העיתון ב־21 ביולי 2002; וגם ניאטריס ילופ בת ה־84 "היכתה את שכנתה אדיית לאו במקל הליכה", כפי שדווח ב־14 באפריל 2003. קשה להשתחרר מן הרושם שיותר משהעיתונים מוזעזעים ממקרי התקיפה הללו, הם משועשעים מהציריות הנתפסת שלהם. אולם בתקיפה בנסיבות מחמירות – אם מותר לדגוע להסתכן בטרחנות מסוימת – אין שום דבר מצחיק, בין אם זו בוצעה עליידי "קשיש בן 100 עם מקל הליכה", ובין אם עליידי "צעיר בן 22 עם סכין קצבים". אולי הגיע הזמן לספר זאת לעורכים.

ארן ליביו

הלם וחלחלה ברחוב 43 חזר

חפרשת בלייר לפרשת ריינס

יש זמזום חלש, נעים, באולמות הרחבים והמוארים של ה"ניו-יורק טיימס" ברחוב 43 מערב במנהטן. המהומה הצבעונית של כיכר הטיימס הסמוכה נבלמת בחלונות הענקיים. כתבים ועורכים מדברים בקולות חרישיים הגוברים רק בקושי על תקתוק המקלדות. אורח מודמן חש שכל אחד מהם מודע היטב לזכות המיוחדת שהוענקה לו לשאת את המורשת המפוארת של "הגברת האפורה" (כת 152), העיתון הנחשב לטוב ביותר בעולם.

שוו בנפשכם את ההלם והחלחלה שנפלו כטומוק על התמונה השלווה והבוטחת הזו כשי 1,200 חברי המערכת למדו שאחד מהם, אחד משלנו אחד ג'ייסון בלייר, עיתונאי צעיר בן 27, מעל באמונם של עורכיו ועמיתיו במשך חודשים, ואולי שנים; העתיק כתבות והמציא ציטטות וריווח "מהשטח" כשהיה למעשה בביתו; עבר על רוב העבירות החקוקות בתקנוני האתיקה; דרדר את ה"טיימס" לשפל חסר תקרים בתולדותיו (כפי שנכתב ב"טיימס" עצמו).

כשכטים קדומים היו קורעים את לכו של הבוגר מחוזהו. ב"טיימס" התגייסו שבעה עיתונאים לתחקיר ענק, חסר פשרות, שטרק כל מלה שהרפיס. הם חשפו את השקרים והזיפים ופרסמו את ממצאיהם בלי כהל ושרק. הם מירקו את עוונם בהתלהבות דתית כמעט, במעין הלקאה עצמית, כמו שיעים ביום עאשורא. זו היתה ההתנצלות הגרולה ביותר ברברי ימי העיתונות. עורך בעיתון צנוע, בקצה האחר של העולם, איננו יכול אלא להשתאות. אם זה קרה ב"ניו-יורק טיימס", זה יכול לקרות בכל עיתון. אבל איך זה יכול היה לקרות?

התשובה מורכבת ופשוטה גם יחד. בלייר הסתיר את נכליו בכישרון גדול. הוריוות והקסם וכוסר האלתור שבזכותם השיג סקופים סייעו לו כשהתחיל לוייף. העורכים שלו, רובם ליברלים לבנים, לא הודרוו להסיק מסקנות כשהטירון השחור צבר מספר חריג של תיקוני טעויות, עוד לפני שנכנס לסחרור של שקרים. הם הבחינו באמביציה ולא בחוסר המעצורים. אולי לא היה להם נעים לדרוס שחור צעיר ומבריק. ולמרבה ההפתעה, הקורבנות לא התלוננו על שמעולם לא פגשו את הכתב ששם בפיהם ציטוטים כה מרשימים; עד שהפרשה התפוצצה כתוספתן מודלק.

אך הכישלון נעוץ עמוק יותר בקרביים של ה"טיימס". היתה "קונספציה". כל מהדל והקונספציה שלו. ב"טיימס", המהמל ארתור אוקס סלצברגר ג'וניור ועד הסטודנט שמחלק בהכנעה את הרואר הפנימי וחולם להיות עיתונאי, איש לא העלה ברעתו שמישהו יעז לחלל את הקודש בלב המקדש.

בראש סדר היום של ה"טיימס" והחליט שהעיתון ידווח על הפרשה המביכה טוב מכל מתחריו. ואכן, מי שצלח את הררי המלים, מצא בהם שפע של ביקורת עצמית ומסקנות עגומות על העיתון ועורכיו. העורך עצמו לא הסתתר מאחורי המזכירות שלו וחשף את עצמו לשאלות קשות של מראיינים בכלי התקשורת החוגגים. הוא גם כינס את העיתונאים והעורכים של העיתון באולם בית יקולנוע סמוך למערכת, בידיעה ברורה שכינסו מעין זה מזמין הלקאה פומבית לעורך עצמו. ואכן, הדי הביקורת על ריינס זלגו מהכינס לכל עבר.

מה היה כתב ה"טיימס" אילו נחשף מהדל בסדר-גורל כזה בפנטגון? האם לא היה תוכע להסיק מסקנות לא רק כלפי האיש שסרח, אלא גם כלפי הממונים עליו שהיתה להם אחריות כלשהי לסירחון? ב"טיימס" ומחוצה לו האשימו את ריינס שהוא טיית את חלקו של עורך המשנה של העיתון, ג'רלד בויד, שחור, או אפריקאי-אמריקאי, כלשון התקינות הפוליטית, שפרס את חסותו על בלייר וקידם אותו. בויד נחשב עורך אפור שלא הטביע חותם משלו מאז מינה אותו ריינס לתפקידו. עתה כרך בלייר את גורלם של העורך ועורך המשנה בטבעת אחת.

איש לא העלה ברעתו לברוק אם העיתונאי שנשלח לסן-אנטוניו, טקסס, אכן היה שם. כי האפשרות שעיתונאי של ה"טיימס" ישקר היתה מנוגדת לשכל הישר, למסורת, לתרבות. אוקסימורון. טעויות בתום לב? יתקנו ברוחב לב גם אם איש לא התלונן. ציטוט שהוצא מהקשרו חס וחלילה? יובא במלואו למחרת. אבל איך להתמודד עם שקרים ופלגיאטים של נוכל סדרתי? לסיט מהירד כזה איש לא נערך. גם משטרת ניו-יורק לא נערכה להפלת התאומים. לזכותו של העורך, האוול ריינס, אפשר לומר שהוא התעשת במהירות. ריינס, דרומי ססגוני שנודע בכובעיו הרחבים, סופר מחונן ובוט תובעני, נכנס לתפקידו ימים אחרים לפני 11 בספטמבר. בשנת כהונתו הראשונה השיג לעיתונו 7 מ-14 פרסי פוליצר, בעיקר בזכות הסיקור האגרסיבי של מתקפת הטרור על ארצות-הברית. עתה איימה מפלתו של כתב צעיר אחד להחריב את המוניטין של העיתון. ריינס, בסגנון זכראלפא המאפיין אותו, לא השאיר את המגרש לאויביו המתפרצים משמחה לאיד.

עורך אחר אולי היה מנסה להצניע את הפדיחה ולצמצם נזקים ככל האפשר. ריינס הציב את הפרשה

בן ברדלי, העורך המיתולוגי של ה"ושינגטון פוסט", שניצח על העיתון בפרשת וטר גייט, התלונן פעם שלא מפסיקים לדרוף אותו על פשלה אחת בימי כהונתו. ג'נט קוק, כתבת צעירה ושחורה, הביאה לעיתון ב־1980 סקופ אדיר על ילד בן שמונה שהתמכר להידואין בשכונות העוני של וושינגטון. היא זכתה בפוליצר; ואו התברר שילדה ההידואין לא היה ולא נברא. אפשר לנחש שגם ריינס יישאל שוב ושוב עד סוף ימיו על ג'ייסון בלייר. זה גורלו של עורך – להיות תלוי באחרון הכתבים שלו. כשאחרון הכתבים נופל, העורך מתגרנד על החבל.

עוד הוא מתגרנד, צצו ברחבי המערכת מרירות ותסכול שהודחקו כששלטונו של העורך נראה בלתי מעורער. לפתע התברר שריינס הצליח לקומם עליו עיתונאים ועורכים חשובים. הם העזו לומר בגלוי מה שלחשו עד כה בחדרי חררים: שהוא תוקפני, ללא הבלמים הראויים, ושיצר קליקה של נאמנים וניכר רבים אחרים. הם השתמשו בבלייר כלהכיור נגד העורך שרדה בהם. וכשהקולות האלה הגיעו לאוזניו של מו"ל ה"טיימס", הפכה פרשת בלייר לפרשת ריינס.

קשה לדעת אם סלצברגר הציע לריינס להתפטר או שריינס עצמו בחר בגורלו. אין בנמצא ספר הדרכה ליחסים בין מו"ל לעורך. לעתים קרובות הם סמויים מהעין, גם מעיניהם של האנשים המקיפים אותם. בעת משבר די ברזו דק, די בשתיקה, כרי לערער את האמון והאינטימיות החיוניים לניווט בסערה. כמה מעורכי ה"טיימס" כתבו אחרי פרישתם את זכרונותיהם. אפשר לנחש שריינס ימסור את גרסתו בבוא היום. כינתיים, אנחת הרווחה בקומה השלישית של ה"טיימס" הדהדה בכל העיר וריינס הפך להערת שוליים בתולדות העיתון.

ה"ניו יורק טיימס" יתאושש מהמכה שניחתה עליו; אבל מה יגידו אזובי הקיר? התגובה הרפלקסיבית היא סקירה חשדנית של הכתבים בחדרי המערכת. מי המגול שיפיל אותנו בפת, שואלים בוודאי עורכים כאן ושם ובכל מקום. מה לעשות כשהם מביאים סקופים נפלאים או ציטוטים משובחים? לבדוק אותם בפוליגרף? לשלוח חוקרים פרטיים לעקוב אחרי תנועותיהם "בשטח"?

עורכים הם לפי טבעם טיפוסים מפקפקים. אין סיבה להפוך ספקנות בריאה לפראנויה. בכל ענף יש נוכלים והם נושרים ממנו כך או אחרת. הלקה מפרשת ג'ייסון בלייר הוא שהעולם לא מושלם; ואפילו העיתון הטוב ביותר בעולם לא מושלם. בקצב הנוכחי יחדור שקרן פתולוגי בשיעור קומתו של בלייר לשורות ה"ניו יורק טיימס" בעוד 152 שנה. אפשר לחיות עם זה.

צינום: רויטרס

בנין ה"ניו יורק טיימס"

זה גורלו של עורך, להיות תלוי באחרון הכתבים שלו; כשאחרון הכתבים נופל, העורך מתגרנד על החבל

יואל אסתרון הוא עורך המשנה של "הארץ"

שובו של הנדבדאי

היסטוריה של הונאות בעיתונות

ר פ י ן

התברר כי הסיפור כולו לא היה אלא בדיה, והכתב פוטר. הבדיות וההונאות נובעות ברדף-כלל מרצונם של כתבים לשעשע את קוראיהם, כותב פרופ' פרלר, אך לא פחות מכך כדי להתבלט באמצעות "סקופים" ולהרשים את העורכים. הלחץ, התחרות, האגו – כל אלה דוחפים כתבים למעשים כאלה, בתקווה שלא ייתפסו. במקרים אחרים מדובר בעצלות, המביאה כתבים להעתיק קטעים מעיתונים אחרים מבלי לדווח לקוראים על מקור המידע.

על ההונאה העיתונאית המפורסמת ביותר במאה העשרים היתה חתומה בשנת 1980 עיתונאית שחורה, צעירה ואמביציוזית בשם ג'נט קוק. הכתבה על "עולמו של ג'ימי", ילד בן שמונה המכור להירואין בשכונת עוני בלב הכירה האמריקאית, פורסמה ב"ושינגטון פוסט" ועוררה סערה. רק כשהוחלט להעניק לה את פרס פוליצר החל להגיע למערכת העיתון מידע על ההונאה: אחרי לילה ארוך של חקירה, הודתה קוק שבדתה את הסיפור מראשיתו ועד סופו.

על בני אנוש מאובנים שנמצאו בערבות המערב, ושנית, כדי לעקוץ את חוקר מקרי המוות המקומי, המוזכר בידיעה כמי שהזועק למקום מציאת המאובן והכין דו"ח מפורט על נסיבות המוות. האכזבה הגדולה של טוויין, כותב פדלר, היתה כאשר התברר לו שהקוראים לא הבינו שמדובר במתיחה או בפרודיה, והתייחסו לדיווח הבדיוני כמלוא הרצינות.

פדלר קיבץ בספרו עשרות מקרים שבהם הונו עיתונאים – כתבים ועורכים כאחד – את הממונים עליהם ואת הקוראים. כך, למשל, פרסם בשנת 1924 סטנפורד ג'דל, כתב ה"ניו יורק הראלד טריביון", ידיעה בלעדית על "ספינת החטאים", שעל סיפונה יכלו עשירי העיר לשנות משקאות אלכוהוליים בשיאה של "תקופת היובש" – התקופה שבה נאסרה מכירת משקאות חריפים ברחבי ארצות-הברית. בעקבות הדיווח על אונייית הפאר המשייטת מול חופי ניו יורק, מחוץ למים הטריטוריאליים של ארצות-הברית, סערה ניו יורק, והעיתונים המתחרים שיגרו סירות לחפש אחר הספינה ולתעד את הבילויים האסורים עליה. רק שבוע לאחר מכן

במחצית השנייה של המאה התשע-עשרה צפו בעיתונים רבים במערב ארצות-הברית ידיעות על תופעה מסקרנת: גילוי גופות של "אנשים מאובנים" – בני-אדם שגופותיהם נשמרו במשך מאות שנים בתוככי סלעי סידן, בדומה למאובנים של רגים וצדפים. אחד הכתבים החרוצים שדיווח על גילוי כזה היה צעיר כשם מארק טוויין, שהגיע לנבדה בשנת 1861 וניסה לשווא להתפרנס ככורה. הוא החל לשלוח כתבות לעיתון בווינג'יניה-סיטי, ובין היתר העביר דיווח על מציאת אדם מאובן, בן כמאה שנים, שגופתו נתגלתה כמצב של ישיבה על סלע, כשכל איבריו שלמים, כולל רגל תותבת מעץ. הדיווח של טוויין על "מומיית האבן" נכלל ברשימה ארוכה של סיפורים שלא היו ולא נבראו, אשר פורסמו במרוצת השנים בעיתוני אמריקה. הפרופ' לעיתונאות פרד פדלר, שפרסם בשנת 1989 ספר על מעשי הונאה מסוג זה, ברק ומצא שטוויין בדה את המעשה מלבו משתי סיבות: האחת, כדי להעמיד באור מגוחך את גל היריעות המופרכות

ה"ניו ריפבליק", כמו כתיבת איכותיים אחרים, מעסיק "בודקי עובדות", הבוחנים את המידע הנכלל בכתבות. אלא שגלאס עצמו עבד בעבר במחלקה זו וידע כיצד להטעות את הבודקים. הוא מסר, למשל, את מספר הטלפון של חברת ההייטק שהוזכרה בכתבה על ההאקרים, אלא שהבודקים לא ידעו כי מעבר לקו השיב אחיו של הכתב, שהזרה בכביד בחברה, ואישר את "העובדות" בכתבה.

באותה שנה נקלע ה"בוסטון גלוב" לעין הסערה, כאשר התעורר חשד כי בעלת הטור פטרישיה סמית שילבה בטקסטים שלה ציטוטים שהיו פרי רמיונה. בדיקה שערכו העורכים גילתה כי ב-52 טורים שכתבה נכללו עובדות וציטוטים שלא ניתן לאמת את מקורם או מידת הדייק שלהם. "נטפלים אלי כי אני שחורה ומצליחה", טענה סמית, "ואיש מעולם לא לימד אותי את כללי איסוף המידע ואימותו". היא פוטרה מיד. חודשים ספורים אחריכך הועלו האשמות שבעל טור ידוע בעיתון, מייק ברניקל, העתיק בטורו קטעים מספר, בלא לציין שמדובר בחומר שאול. ברניקל פוטר, אך בלחץ הקוראים חזרה בה המערכת מהחלטתה ורק השעתה אותו לחודשיים.

בפרשת ברניקל היה מעורב בעקיפין גם האוול ריינס, שכהן עד החודש שעבר כעורך ה"ניו יורק טיימס". ריינס היה אז עורך עמוד המאמרים של ה"טיימס", והוא פרסם מאמר ביקורת הדיף על ההחלטה להשאיר את ברניקל ב"גלוב", למרות העבירה החמורה שעבר. בסופו של דבר התפטר ברניקל.

שנה אחריכך פיטר העיתון "אריזונה ריפבליק" את הכתבת ג'ולי אמפרנו, שפרסמה שלוש פעמים בשבוע מדור בשם "שיחות", הצצה לעולמם של אנשים מן השורה. התברר כי כאשר לא השיגה אנשים מעניינים או ציטוטים מרגשים, ברתה אותם מלכה. רק אחרי שהפרשה התפוצצה התברר, למשל, כי דמות בדיונית בשם ג'ניפר מורגן שבה וצצה בכמה טורים, בכמה וכמה תפקידים. העורכים הודו אחריכך שהציטוטים שהביאה הכתבת היו במקרים רבים מצוינות, לעתים טובות מדי; אבל הכתיבה הקולחת והסיפורים המעניינים הרדימו למשך זמן רב את הערנות המקצועית שלהם, והם נפלו בפח ("העין השביעית", גיליון 23).

עורכי העיתונים מורטים בדאגה את שערותיהם כל אימת שנחשפת פרשה כזו, ושוחקת עוד יותר את אמון הציבור באמצעי התקשורת. אבל מי שחוגגים הם לא פעם העיתונאים סטרוחו. כך, למשל, פרסם לאחורונה סטיבן גלאס ספר בריוני על עיתונאי וושינגטוני הממציא סיפורים, ומחזר בכך את הכוזבים שבהם האכיל את קוראי ה"ניו ריפבליק". שם הספר: "הבראי".

סטיבן גלאס

גינט קון

י"זו היתרה הדר גשעה איומה", אמר לי ברדלי בן ברדלי, עורך היוזמינגטון פוסט, נגד הדייקי וטוב גינט קוק. י"זה היה פשוט נאנציזם. הרי זו היתה אחריינותי ב"הננו עורכי בר כזה יקרה ב"יבוסטטי".

גבי עמורים שלמים את הטאיו של בלייד, עשה זאת ה"ושינגטון פוסט" בפרשת ג'נט קוק; נציב קבילות הציבור של העיתון, ויליאם גרין, תחקר את הפרשה שלב אחרי שלב, הצביע על ליקויים חמורים בתפקוד המערכת, ופרסם את ממצאי התחקיר בכתבה מרתקת (ארבעה עמודים, 18 אלף מלה) שהחלה כראש העמוד הראשון תחת הכותרת: "כך הושפל העיתון".

גינט קוק פוטרה, אבל היו עוד כתבים שהלכו בעקבותיה וניסו להונות את עורכיהם. לפני כחמש שנים, בשנת 1998, התעורר חשדו של כתב במגזין "פורבס" כאשר קרא בכתבה העת "ניו ריפבליק" כתבה מאת סטיבן גלאס על כנס האקרים, פורצי מחשבים, שבה סופר בין היתר על צעיד שפרץ למחשבי חברת ההייטק "ג'וקט מיקרוניקס", ואחריכך הוזמן לעבוד בה. כתב "פורבס" ניסה לאתר את החברה בכל דרך אפשרית, וכאשר לא הצליח בכך הציג את חשדותיו בפרשה בפני עורכי ה"ניו ריפבליק". בדיקה שערכו העורכים גילתה כי לא ניתן לאמת עובדות וציטוטים ב-27 כתבות של גלאס מתוך 41 שנברקו ("העין השביעית", גיליון מס' 16).

זו היתה מהלומה אידרה ליוקרת ה"ושינגטון פוסט", פחות מעשור לאחר שהעיתון קנה לו שם עולמי בעקבות פרשת ווטרגייט – שבה השפו צמד הכתבים קרל ברנשטיין ובווב ורוודרד את חלקו של הנשיא ריצ'ארד ניקסון בהטמנת מכשיר הקלטה במטה המפלגה הדמוקרטית ובניסיון להסתיר את האמת. כדי להגביר את המבוכה, וודוודר היה אחד העורכים המעורבים בפרסום הכתבה של קוק. בעקבות פרשת קוק הציע העורך בן ברדלי את התפטרותו, אך המו"ל, רונלד גרהם, העניק לו גיבוי מלא ודחה את ההצעה.

"זו היתה הרגשה איומה", אמר לי ברדלי בשיחה לפני שנים אחדות, "זה היה פשוט משפיל. הרי זו היתה אחרייות למנוע שדבר כזה יקרה ל'פוסט'". מה הלקח של ברדלי מן הפרשה? "אם מישהו רוצה לרמות אותך, הוא יכול לעשות זאת, ולהכניס אותך לצרה רצינית. אתה עובר עם אנשים, ונוצר קשר של אמון – עד שמישהו מנסה לנצל לרעה את האמון הזה. למרבה הצער, זה קורה כל הזמן בעסקים, בבנקים, וגם בעיתונים".

22 שנים לפני שה"ניו יורק טיימס" פירט על

כתב ה"טיימס" שהתפטר מותיר אחריו שובל ארוך

דן בארי, דייוויד בארסטו, ג'ונתן ד. גלייטר, אדם ליפטאק וג'יק סטיינברג
טייעו בתחקיר אלן דהרלה קרואה וקרולין ויילנד; זכויות החרגום נרכשו עליידי "העין השביעית" בהסכמת "הארץ"

אנחנו מביאים את תרגום התחקיר שפרסם ה"ניו יורק טיימס" על תפקודו של הכתב ג'ייסון בלייר, שהכשיל את העיתון בפרסומים כוזבים בשורה לא קצרה של כתבות ורידעות. הטקסט מובא כלשונו בגלל הלקח החשוב שיש בו לכתבים ולעורכים על המכשלות האורכות להם ועל הדרך שבה התמודד העיתון עם הביזיון המקצועי. חמישה שבועות לאחר פרסום התחקיר, התפטרו העורך הראשי, האוול ריינס, וסגנו, עורך המשנה ג'רלד בויד.

בשיטתיות את העיקרון המרכזי בעבודת העיתונות – אמירת אמת, ללא כחל ושרק. אמצעי השקר שלו היו טלפון סלולרי ומחשב נייד, שאפשרו לו לטשטש את מקום הימצאו האמיתי, וכן גישה למאגרי הנתונים של דיווחי החדשות שמהם גנב, 24 שעות ביממה.

חקירת ה"טיימס" חשפה עוד שכמה עורכים וכתבים הביעו ספקות כאשר לכישורי הריווח, מידת הבשלות ורפואי ההתנהגות של בלייר בחמש שנות מסעו ממעמד של מתמחה טירון לזה של כתב באירועי חדשות כלל-ארציים. האזהרות שלהם התמקדו בעיקר בטעויות שנפלו במאמריו.

השגיאות נעשו אצלו לרבר שבשגרה, והתנהגותו נעשתה כה בלתי מקצועית, עד כי באפריל 2002 שיגר ג'ונתן לנדמן, עורך המדור הסיקר את המתרחש בניו יורק רבתי, הודעה בת שני משפטים ברואר האלקטרוני למנהלי חדר החדשות: "עלינו להפסיק את כתיבתו של ג'ייסון ב"טיימס". בזה הרגע."

לאחר שיצא לחופשה בשל בעיות אישיות, ולאחר שהוזהר בתקיפות, בעל-פה ובכתב, כי משרתו בסכנה, שיפר בלייר את עבודתו. באוקטובר העבירו אותו שני עורכים בכירים בעיתון, שהביעו אמון בתפנית שעשה בלייר בחייו הפרטיים ובעבודתו, לרסק הכלל-ארצי, שסבל ממחסור בכוח-אדם. שם גשלה לסייע בסיקור פרשת הצלף מושינגטון.

בסוף אותו חודש החלו עובדי ציבור ועמיתים לערער על הדיווחים שלו. בנובמבר, כך עולה מן החקירה, הוא פירק ציטוטים וסצינות, אך לא נחשף. במרץ יצר את הרושם השקרי בכתבות ואצל עורכיו, כאילו נכח בדיון בבית-משפט בוירג'יניה, כביתו של קצין משטרה בכיר במרילנד ובחזית ביתו של חייל במערב וירג'יניה. בסוף אפריל עורר עיתון אתר שאלות הנוגעות לגניבת חומרים. באחד במאי הגיעה הקריירה שלו ב"טיימס" לקצה. כעבור ימים אחרים פרסם מר בלייר הודעה ובה

החקירה נועדה ליישר את ההדורים ולהבין, כיצד יכלה הונאה שכזו להתקיים לאורך זמן בשורות ה"טיימס", ובמהלכה גילו עיתונאי ה"טיימס" שורה של בעיות חדשות, שלא נחשפו עד כה, כ-36 מתוך 73 כתבות שפרסם בלייר מאז החל להישלח למשימות במישור הכלל-ארצי, בסוף אוקטובר שעבר. בחודשים האחרונים גברה התעוזה בשקרים הללו, מדי שבוע בשבוע, והיא מעלה את האפשרות כי מדובר בצעיר מופרע, הפועל מתוך יצר הרס עצמי מקצועי.

ג'ייסון בלייר התפטר מן העיתון לאחר ארבע שנים של כתבות פוריייה ביותר. בדיקות אקראיות ביותר מ-600 הכתבות שפרסם עד אוקטובר מעלה חשד לעוד מעשי זיוף לכאורה, והחקירה בהם נמשכת. ה"טיימס" מבקש מקוראים לדווח על עוד מקרי כריות שבהם נתקלו בעבודתו של בלייר. כתובת הדואר האלקטרוני היא retrace@nytimes.com. כל עיתון, כמוהו כנכנס או מחלקה משטרתית, סומך על עובדיו שישמרו על עקרונות יסוד בעבודתם, והחקירה גילתה שמר בלייר הפר

בחודשים האחרונים ביצע כתב ה"ניו יורק טיימס" שורה ארוכה של מעשי רמאות עיתונאיים בעת שסיקר אירועי חדשות חשובים. כך עולה מחקירה של עיתונאי ה"טיימס". רשת הבדיה והגניבות הספרותיות מהווה עמוקה באמון ונקודת שפל במאה חמישים ושתיים שנותיו של העיתון.

הכתב, ג'ייסון בלייר, 27, הוליך שולל קוראים כמו גם את עמיתיו לעיתון בדיווחים שנשלחו, כביכול, ממרילנד, מטקסס וממדינות אחרות, בשעה שהוא היה רחוק מאוד ממקום האירועים, בניו יורק. הוא פירק תגובות. הוא רק סצינות. הוא נטל חומרים מעיתונים ומסוכנויות ידיעות אחרים. הוא כחר פרטים מתוך תצלומים, כדי ליצור את הרושם שהוא היה במקום כלשהו או ראה אדם זה או אחר, בשעה שלא היה שם. בעזרת השיטות הללו הוא כתב דיווחים שקריים על רגעים טעונים מבחינה רגשית בתקופה האחרונה, החל בהתקפות הרצחניות של הצלף בפרברי וושינגטון, וכלה ביגונן של משפחות שכולות, שאיבדו את יקיריהן בעיראק.

של הונאה

הזכיר "בעיות אישיות" והביע חרטה. אך לאחר מכן רחה הצעות חוזרות ונשנות לסייע לעיתון לתקן את הטעון תיקון בכתבותיה.

כמאמר הזה אנו מסתמכים על יותר מ-150 ראיונות עם מושאי כתיבתו של מר בלייר ועם אנשים שעברו איתו; ראיונות עם בכירי ה"טיימס" שירעו על רישומי הנסיעות, שיחות הטלפון ועניינים אחרים הקשורים לעבודתו; בחינה של רישומים אחרים, כולל הודעות ברואר האלקטרוני מעמיתים שניסו לתקן את המעוות או לשפוך אור על פעילותו של מר בלייר; וסקירה של ריווחים מגורמי חדשות מתחרים.

על השאלה, כיצד זה אירע שמעשי ההונאה של בלייר נמשכו זמן רב בליכך בלא שנחשפו, מעלה החקירה כמה תשובות: כשלים בתקשורת בין עורכים בכירים; מיעוט תלונות מצד מושאי מאמריו; פיקחותו והדרכים המתוחכמות שנקט בכיסוי העקבות. ומעל לכל, איש לא ראה כרשלנות שלו סימן לכך שהוא מסוגל לבצע רמאות שיטתית שכזו.

ג'ייסון בלייר הוא אחר מבין 375 כתבים העובדים ב"טיימס"; עבודתו היתה קצרת ימים. אך הנוק שהוא גרם לעיתון ולמעסיקיו לא יימחה עוד שבועות, חודשים או אף שנה.

ג'ייסון בלייר

► "זה פנס אדיר בעין", אמר ארתור סלצברגר ג'וניור, יושב־ראש מועצת הנאמנים של ה"ניו־יורק טיימס" והמורל של העיתון, שמשפחתו מחזיקה בבעלות על העיתון זה 107 שנים. "זו הפרת אמן בין העיתון לבין קוראיו".

אך על הכאב המהדהד בין חדרי החדשות של ה"טיימס" עולה הכאב שמרגישים אחרים במקומות כגון בתסדה, מרילנד, שם מחלימים חיילים אמריקאים מפציעות בקרב, מושא אחת מן הכתבות המפורברקות של בלייר. התדהמה גדולה יותר גם במקומות כמו מאריט, מערב וירג'יניה, שם גילתה אשה אחת, גלגדה ג'קסון, שבלייר ציטט אותה בידיעה, אף כי היא מעולם לא דיברה עם איש מאנשי ה"טיימס".

"מן ה'ניו־יורק טיימס'", אמרה, "מצפים ליותר".

ההונאה

תהליך דיווח רצוף שקרים

שני חיילי מרינס שוכבים זה לצד זה במרכז הרפואי של חיל הים בבתסדה. אחד מהם, כתב ג'ייסון בלייר, "מפקפק בלגיטימיות של הכאב הרגשי שלו, כשהוא חושב על חברו השוכב במיטה הסמוכה, שאיבד את רגלו מפגיעת מוקש בעיראק".

הסצנה, המופיעה בכתבה שפרסם בלייר ב"טיימס" ב־19 באפריל, מזויפת לא פחות משהיא מרטיטת לב. למעשה היא היתה כולה שקר, החל במלה הראשונה, וליתר דיוק, בתאריך המופיע בראשה, ועל־פי אפשר היה להבין שהכתב היה בבתסדה והיה עד למחזה. הוא לא היה שם.

ובכל זאת, התמונה היתה כה חזקה, הרברים כה טורדי מנוחה, עד כי ה"טיימס" כלל את דברי אחר החיילים במדור "הציטטה של היום", בעמוד 2 של העיתון. "קצת קשה לרחם על עצמו, כשרבים כליכך נפצעו, או גרוע מכך, מתו", צוטט טוראי ראשון ג'יימס קלינגל.

בלייר אכן ראיין את רביטוראי קלינגל, אך בטלפון, יום או יומיים לאחר שחרורו של החייל מבית־החולים. אמנם החייל, שידו ורגלו הימניות

נפגעו ממוטען שנפל עליו, אמר כי הוא אינו יודע בוודאות אם אמר את המשפט שהופיע ב"ציטטה של היום", אך אמר כי אין לו ספק שבלייר לא ביקר מעולם בבית־החולים.

"למעשה, קראתי את המאמר עליו ב'ניו־יורק טיימס'", אמר רביטוראי קלינגל בשיחת טלפון בשבוע שעבר מבית הוריו, "ואת רוב החומר לא אמרתי".

בלייר לא הסתפק בביקורו הווירטואלי בבתסדה. סמל אריק אלווה, קטוע רגל ויד, אכן היה שכנו לחדר של רביטוראי קלינגל במשך יומיים. אך הסמל, שצוטט בידי בלייר, לא דיבר איתו מעולם, כך אמר דובר המרכז הרפואי, ג'די רוסטאר. ופצוץ אחר שבלייר תיאר כאילו שכב במרחק כמה חדרים משם, כריאן אלאניו, שוחרר משם חמישה ימים לפני בואו של רביטוראי קלינגל.

"על־פי הרישומים שלנו, מר בלייר לא ביקר ולו פעם אחת במרכז הרפואי, ולא ראיין חולים", אמר רוסטאר.

כמו במאמרים אחרים, תפר מר בלייר ככל הנראה את התיאור שלו מחלקי מידע הקיימים במאגרי נתונים של כמה ארגוני חדשות. לדוגמה, הוא תיאר את אלאניו הפצוע כמי ש"לא רק איבד את רגלו הימנית, אלא גם אחת מאצבעותיו נקטעה, רגלו השמאלית נשברה ורסיסים חדרו לאגן שלו ולזרועותיו". התיאור חוזר, כנראה, על דיווח שהופיע ב"וושינגטון פוסט".

שיטת ההונאה של בלייר העידו גם על זלזול בכללים הנהוגים ב"טיימס" מאז ומעולם. העיתון, המוטרד מאוד משמירה על היושרה שלו בעיני קוראיו, מורה לעיתונאים שלו לשמור על כללים רבים, שמפורטים בתזכיר המופיע באתר האינטרנט הפנימי של חדר החדשות: "כשאנו משתמשים בעובדות הנלקחות מארגון חדשות כלשהו, אנו מייחסים אותן למקור; כותבים ב'טיימס' משמשים בודקי העובדות העיקריים של עצמם, ולא אחת הם הבודקים היחידים; עלינו להכריז בין ראיונות אישיים לראיונות המתקיימים באמצעות הטלפון או הדואר האלקטרוני".

נוסף על כך מציין העיתון תאריך אך ורק כאשר הכתב ביקר במקום.

ג'ייסון בלייר הכיר את הכלל הזה. במרץ בשנה שעברה פרסם עורך ב"טיימס" תגובה על מאמר שכתב כתב אחר, והוא עורר את בלייר לשלוח לאחד מעמיתיו בדואר האלקטרוני את הערך הנוגע ל"יושרת התאריך" מתוך ה"שולחן ערוך" של ה"טיימס". ה"שולחן ערוך" הוא מסביר, בין השאר, שציון התאריך מביטח שהעיתונאי ששמו חתום על הכתבה "אכן היה במקום המסוים בתאריך הנתון, וסיפק משם את עיקר המידע".

אלא שעבוד צלמים רבים שנשלחו לעבוד עם בלייר, הוא לא היה אלא קול בטלפון, האומר להם שהוא בדרכו למקום, או ממש מעבר לפינה.

ב־6 באפריל, למשל, דיווח כביכול מקליבלנד, הוא תיאר טקס בכנסייה, בהשתתפות הכומר טגרי סלון, שכנו הנערך, איש אספקה, הוזכרו כמת בעיראק יום קודם לכן. אין ראיות לכך שבלייר היה בטקס, או בטקס מוקדם יותר שגם אותו תיאר בכתבה.

צלם עצמאי שבלייר קבע להיפגש איתו מחוץ לכנסייה ב־6 באפריל, יצא מרעתו משום שלא הצליח ליצור איתו קשר. הצלם, האראו גנברי, היה נחוש להיפגש איתו, והשאיר לא פחות מתשע הורעות במשיכון הסלולרי של בלייר, בין 9:32 בבוקר ל־2:07 אחר־צהריים, והמשיך בנסיונותיו עוד שש פעמים עד לשעה 10:13 בערב, אז התייאש וייתר.

גנברי סיפר, כי הצליח לדבר עם בלייר שלוש פעמים, ובכל פעם המציא זה תירוץ אחר מדוע הם אינם יכולים להיפגש. לדוגמה, סיפר גנברי, הסביר בלייר כי הוא עזב את הכנסייה באמצע הטקס, כדי "לתקן את הטלפון הסלולרי שלו", ולכן שיחות רבות לא נענו, ו"הוא כבר בדרכו חזרה".

"חשבתי שזה סתם מוזר שהוא לא בא", אמר גנברי.

הכתבה ששלח בסופו של דבר בלייר כללה לא פחות משש פסקאות שהועתקו מלה במלה ממקורות חדשותיים אחרים, כולל ארבע מה"וושינגטון פוסט".

כמה מהכתבות של בלייר בחודשים האחרונים כוללות תיאורים מפורטים של סצינות שהתרחשו בנתי אגשים, אך רישומי הנסיעות והראיונות שלו העלו, שהוא לא יכול היה להיות עד להן. ב־24 במרץ, למשל, הוא שלח כתבה בליווי ציון התאריך

26 באפריל

ה'ניו־יורק טיימס' מפרסם ידיעה מאת ג'ייסון בלייר, הכוללת קטעים שחועתקו מכתבתה של הרגנדו, מבל לגלות לקוראים (או לעורכים) שהרברים פורסמו קודם לכן בעיתון בטקסט.

18 באפריל: כתבת

העיתון "אקספרס ניוז" כסן-אנטוניו, טקסס, מקרנה הרגנדו, מפרסמת ידיעה על אמו של חיל הנערך במלחמה בעיראק.

San Antonio Express-News

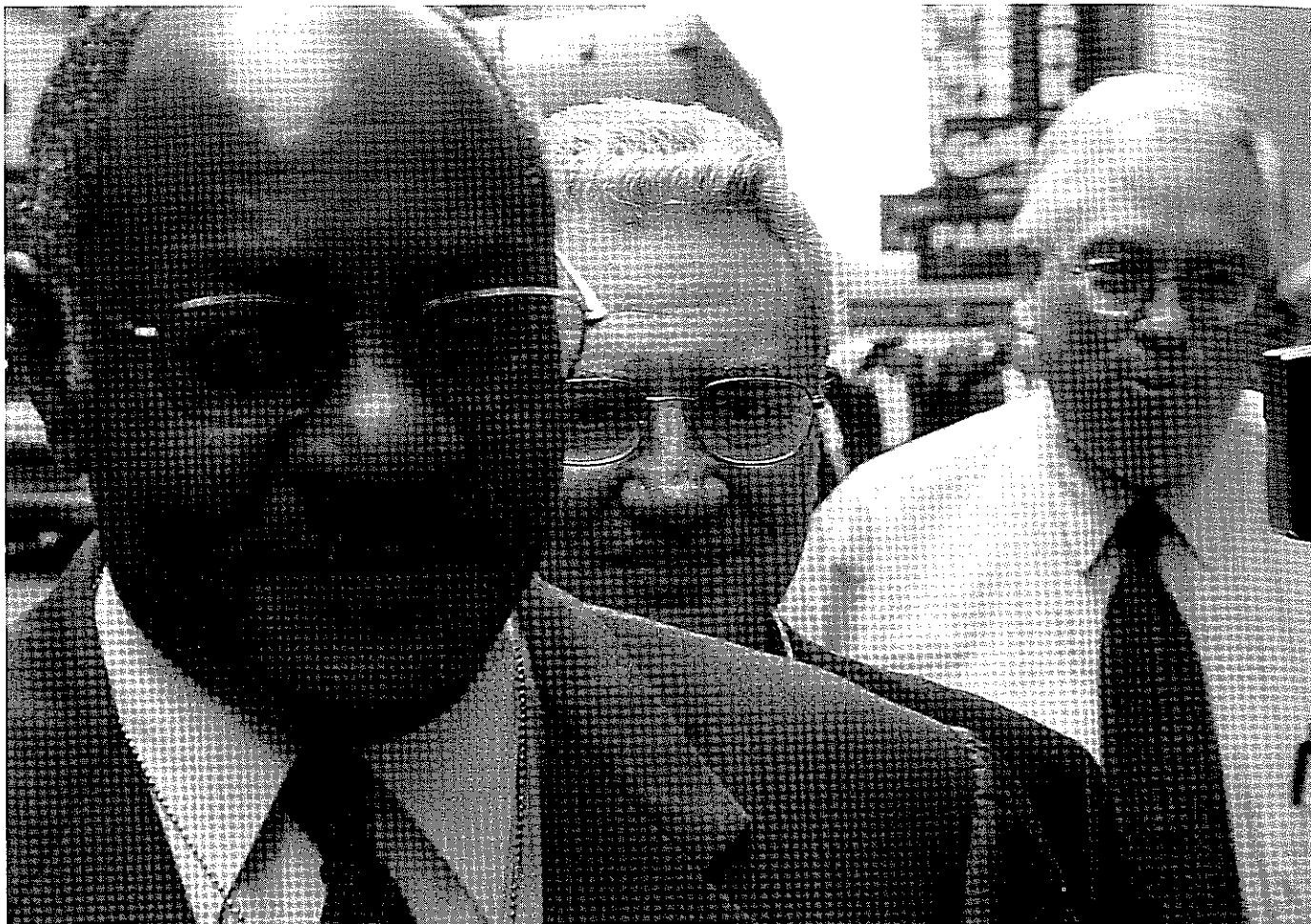

גלגולי הפרשה

27 במרץ. ה'ניו־יורק טיימס' מפרסם ידיעה על תגובתם של הוריה של החיילת האמריקאית ג'סיקה לינץ' להודיע על שחרורה של בתם מהשבי העיראקי. על הידיעה חתום ג'ייסון בלייר, והיא כוללת בין היתר תיאור של נוף שדות הטבק הנשקף ממרפסת בית המשפחה בפלסטיון, מערב וירג'יניה.

לעורכים דיווח בלייר כי היה במקום וראיין את ההורים בשעה שהידיעה נכתבה מביתו בברוקלין, ניו־יורק.

AFTEREFFECTS: THE MISSING: Family Waits, Now Alone, for a Missing Soldier
By JIM THORP
LOS ANGELES Times, April 23 - *It was a 40-minute journey to the Los Angeles Convention Center to see the missing soldier's family. The family is waiting for the missing soldier to return home. The family is waiting for the missing soldier to return home. The family is waiting for the missing soldier to return home.*

צילום: רויטרס

האול ריינס (במרכז) וג'רלד בייד (שמאל)

הווג גרדנר. "זה עיתוי מדהים. המון עליות ומורדות מורטות עצבים עם כל דיווח על נפגעים." "בכל פעם שמדווחים על פגיעה בנפש", הוסיף, "האווירה נעשית מתוחה ועצבנית, ואחריכך משתררת רגיעה נחרד, כאשר מתברר כי לא היחידה של כנם היא שהותקפה." משפחת גרדנר, שבילתה זמן ניכר בשיחות טלפון עם בלייר, שמחה על הכתבה. היא כתבה ל"טיימס" ברוח זו, ומכתבה פורסם.

כמה עורכי צילומים בעיתון חושדים עתה, שבלייר השיג גישה לתצלומים הדיגיטליים שראג מילס, הצלם, העביר באותו לילה למוחלקת הצילומים של ה"טיימס", כולל צילומים של בני הווג גרדנר צופים בחדשות, ושל הפרחים בגינה שלהם. כריכו, עדכן בלייר את העורכים שלו בדואר האלקטרוני על תהליך העבודה. "אני נותן להם הפסקה קצרה למשך חצי שעה", כתב בשלב מסוים לעורך המדור הכללי ארצי, ג'ים רוברטס, על בני

המקום, האנט ואלי, מרילנד, ובה תיאר אם ואב, מרתה ומייקל גרדנר, המצפים בחדרה למלה מבנם, מייקל גרדנר השני, איש מורנס ששירת בעיראק. בלייר תיאר את גברת גרדנר "נעה בעצבנות בכיסאה להאזין לדיווח מיוחדת נחתים", הוא כתב גם על פרחי אמנון ותמר בצבעי אדום-לבן כחול הפורחים בחצר הקדמית שלה. בדאיון שנערך בשבוע שעבר סיפרה גברת גרדנר, שבלייר שוחח איתה רק בטלפון.

12 במאי כמעט כל עיתוני אמריקה עוסקים בהרחבה במשבר ב"ניו-יורק טיימס", ובכשל המקצועי של עורכי העיתון שאפשרו לבליוור להמשיך לכתוב למרות התראות של כמה מהעורכים על אמינותו המפוקפקת.

11 במאי ה"ניו-יורק טיימס" מפרסם כעמודו הראשון, ועל פני ארבעה עמודים נוספים, את התחקיר הזה.

1 במאי בעקבות חשיפת מעשי ההונאה מתפטר ג'ייסון בלייר מן ה"ניו-יורק טיימס", ויוצא למכון גמילה שבו החל לעבור קודם לכן טיפול בהתמכרות לאלכוהול ולסמים וכן בתופעות של ריבאון.

29 באפריל עורך העיתון "אקספרס ניו" משגר לעורך ה"ניו-יורק טיימס", האול ריינס, מכתב כרואר האלקטרוני, ובו הוא מעלה את החשד כי הכתב ג'ייסון בלייר העתיק קטעים מתוך הכתבה שפורסמה בעיתון שלו בטקססו בלייר נקרא לברורים אצל העורך ריינס ואצל עורך המשנה ג'ילב בוייר.

גם רוברטס שמח. לאחר מעשה אמר שההודעה ששלח בלייר מהאגנט אולי, מרילנד, היתה רגע יחיד במינו: "הכתב הפגין נמרצות וכישרון". לא היתה לו כל סיבה לחשוד שמדובר ביוזמה מסוג אחר לגמרי. למעשה, הוא שיגר את כל הרווחים בדואר האלקטרוני מג'ויירוק.

הכתב

קסם אישי וכישרון לרבינות

והוא ניחן בהם.

על כך אין מחלוקת. ג'ייסון בלייר היה סטודנט על 21 בלבד, כאשר ביקש להתמנות למתמחה ב"ניו יורק טיימס". בנם של עובד פרדלי ומורה מוורג'יניה הצליח ללמוד מה פירוש הדבר להיות כתב עיתון.

"ראיתי אנשים שאוהבים לנצל לרעה את הכוח הניתן להם", כתב בלייר בנקשה להתקבל להתמחות. אך, הוסיף, "אחיי לנפש הם מי שנעשו עיתונאים משום שרצו לעזור לבני־אדם".

בלייר, נמוך הקומה והחרוץ, בלט כסטודנט לעיתונות באוניברסיטת מרילנד וכמתמחה ב"בוסטון גלוב". נדמה שהוא אינו חדל ולו לרגע לעבוד על כתבות או על יצירת קשרים עם מקורות. כמה מחבריו, כגון הסטודנטית קתרין וולץ', העריצו אותו. "חשבת, גם אני רוצה להיות כזאת", אמרה. אחרים ראו בו אדם בלתי בוגר, בעל אמביציה רעבה ועניין מטריד ברכילות של חדר החדשות.

"הוא לא היה אהוד על המתמחים האחרים", סיפרה ג'ניפר מקמנזין, סטודנטית ממרילנד, שהתמחתה ב"בוסטון גלוב" יחד עם בלייר בקיץ 1997. "נדמה לי שהוא ראה בשאר כיתת המתמחים מתחרים".

אתמול ציטט ה"ושינגטון פוסט" תחקירן של ה"ו.אס.אנד וורלד ריפורט", שסיפר כי בעת שדיווח ל"גלוב", שיקר כנראה בלייר וסיפר כי ראיין את ראש עיריית וושינגטון, אנתוני ויליאמס.

ראשיתו של העניין שלו בעיתונות בשנתיו בבית־הספר התיכון סנטרוויל, בקליפטון, וירג'יניה,

שם התבקש לראיין עבור עיתון בית־הספר את המנהלת החדשה של בית־הספר, דקות ספורות לאחר שמינייה פורסם בין אנשי הסגל. "הוא תמיד עסק בענייני העיתון, גם כאן", סיפרה המנהלת, פמלה י. לאט. "היתה בו התמדה נפלאה, חיובית, שכולנו הערצנו".

הממונים על בלייר ב"טיימס" והמרצים שלו במרילנד הרגישו, כי הוא זכה בהתמחות בעיתון הורות להמלצות חמות ולעבודה מרשימה, ולא בזכות צבע עורו השחור. ה"טיימס" הציע לו להשתתף בתוכנית ההתמחות שנועדה במידה רבה לסייע להגברת הגיוון האנושי בקרב עובדי חדר החדשות. בעשרת שבועות ההתמחות, בקיץ 1998, כתב בלייר 19 ידיעות, עזר לכתבים אחרים, ונרמה שהוא לא עזב את חדר החדשות ולו לרגע. "הוא הצטיין", נזכרה שילה רול, העורכת הבכירה המפקחת על תוכנית ההתמחות. "הוא עשה עבודה מצוינת".

אך ג'וים פורניק, שהיתה באותם ימים עורכת מרור ניו יורק רבתי, וזכרת כי היא התרשמה שהוא מצטיין בהתחברות עם עובדי חדר החדשות יותר מאשר בדיווחים, וכי במהלך שיחה גלוית לב בארוחת צהריים לאחר השלמת התוכנית, הציעה לו לעבוד בעיתון קטן יותר. "אמרתי לו, 'לך ללמוד את העסק'", אמרה.

בסוף הקיץ הציע לו ה"טיימס" התמחות מורחבת, אך תחילה היה עליו לסיים קורס במכללה ולהשלים את הלימודים, בדצמבר 1998. בשבוע לחדר החדשות של ה"טיימס", ביוני 1999, סיפרה גברת רול, הניחו כולם שהוא השלים את התואר. ולא כך היה; עובדי המכללה אומרים שהיה חסר לו עוד קודם שנת.

בלייר נשלח לעבודה במרור המשטרה של ה"טיימס", שם הפיק ידיעה אחר ידיעה על פשעי היום, והרשים את מעמיתיו ביכולת כתיבה מהירה כבדק ובכוננות לעבוד שעות ארוכות. אך ג'די גריי, אחד מכמה עורכים שהיו מודיכייו של בלייר, הוזהר אותו חזר והזהר מפני רשלנות מוגזמת בדיווחיו ובחופעתו.

"יש כאן נושא שחוזר על עצמו", אמר גריי. "יש כאן המון תמהונים, אבל הם הגיעו לכך בזכות". בנובמבר 1999 קידם העיתון את בלייר למעמד כתב שלב ב', צעד נוסף לקראת זכייה במשרה

מלאה. בעת שדיווח בענייני עסקים לרסק העירוני, אומרים העורכים, גילה מרץ וכוננות לעבוד עשרים וארבע שעות ביממה. הוא גם היה דוגמה לרשלנות, הם אומרים, המשיכו שלו נסתם מרוב הודעות, והוא נטל על עצמו מחויבויות כתיבה רבות מדי.

צ'רלס סטרומ, שהיה העורך שלו באותם ימים, עזר אותו להאט את הקצב ולצאת לחופשה. "אמרתי לו שהוא צריך למצוא תזונה שונה, לא כזו המתבססת על ויסקי, סיגריות ואוכל מוכן ממכונות", אמר סטרומ.

בלייר החזיק מעמד, אף כי היה ברור שהוא חייב לצמצם את מספר השגיאות ולהפגין יכולת לכתוב ביתר עומק, כך לרברי ג'ונתן לנדמן שהחליף את גברת פורניק כעורך המרור.

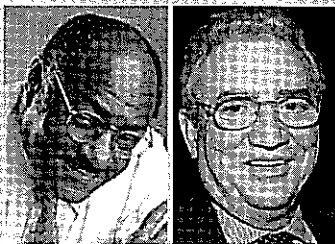

בסתיו 2000 שלח ג'וזף לליוולר, עורך החדשות הראשי, העורך הבכיר ביותר של ה"טיימס" באותם ימים, הודעה תקיפה על מספר רב מדי של שגיאות המוצאות את דרכן לעמודי החדשות; מישהו אפילו טעה באיות שמו של המו"ל, סלצברגר. עקב כך מינה לנדמן עורך שחקור ויספור את התיקונים שמקורם בעובדי המרור העירוני. "הדיוק זה הדבר היחיד שיש לנו", כתב לנדמן בשרד אלקטרוני לצוות. "זה מה שאנחנו וזה מה שאנחנו מוכרים".

בלייר המשיך לשגות, לחייב תיקונים, הסברים והטפות מוסר רבות יותר על חשיבות הדיוק. רבים מעמיתיו לחדר החדשות מספרים כי הוא עשה גם דברים מחוצפים, כולל התרברבות בהצגת עותקים

לגולי הפרשה

14 בנאי - כפגישה עם כ-1,100 כתבים ועורכים ב"ניו יורק טיימס" מתגלים העורך ריינס ועורך המשנה בוור על הטיפול הכושל בכתבותיו של בלייר, שהביאו לפגיעה חמורה כל-כך באמינות העיתון. בשיחה מודה ריינס כי העניק יחס מועדף לבלייר. "מותר לכם לשאול אותי, אם אני באדם לבן מאלבמה, עם דעות (ליברליות), נתתי לו (לבליר) צ'אנס אחר יותר... אם אני בחור את לבי כרי להשיב בכנות - התשובה היא חיובית". כאשר נשאל העורך אם הוא מתכוון להתפטר מתפקידו בעקבות הפרשה, משיב במקומה המו"ל ארתור סלצברגר: אם ההתפטרות תרגש - לא אקבל אותה.

21 בנאי - ה"טיימס" מודיע כי החליט להקים ועדה בת 22 עיתונאים שתבחן את הלקחים מפרשת בלייר ותקבע נוהלי עבודה חדשים ברסק החדשות.

בתארי עורכים כפועל ועורכים ראשיים".
הימים היו מלאים וגרושים אירועים: הפחד מפני פיגועי טרור נוספים, כהלת האנתרקס, האבל. התנהגות חריגה לא נחשבה לתופעה בלתי שכיחה בקרב תושבי העיר או אנשי חדר החדשות. ואף על פי כן, מעשיו של בלייר בלטו מעל כולם. הוא עשה טעויות ואי אפשר היה להשיגו לפרקי זמן ממושכים.

בינואר 2002 שיגר לנדרמן בלייר חוות דעת קשה ומנוסחת בצורה תקיפה, וציין כי שיעור התיקונים שלו "גבוה בצורה יוצאת דופן עליפי אמות המידה של העיתון". לאחר מכן העביר לנדרמן עותקים של חוות הדעת לביורי ולויליאם א. שמידט, מנהל המנהלה בחטיבת החדשות, בתוספת הערה, "יש כאן בעיה גדולה ואני מבקש להסב את תשומת לבכם אליה".

בשלב זה סיפר בלייר לסוון ארג'רלי, סגנית העורך של המדור העירוני, על הבעיות האישיות הקשות שלו, והיא סיפרה שהפנתה אותו לשירותי ייעוץ. כשבוו לחדר החדשות לאחר חופשה של שבועיים, מספרים עורכים, התמקרו המאמצים לעזור לו בענייני ריוק, ולאזו רווקא בענייני תפוקה. אך כעבור זמן קצר חזרו אי-הריוקים ונשנו.

בראשית אפריל כתב לנדרמן כי העיתון "נאלץ להפסיק את כתיבתו של ג'יימס". למחרת קיבל בלייר מכתב נזיפה. הוא יצא לחופשה קצרה נוספת. כשבוו לחדר החדשות כעבור שבועיים, גיבשו לנדרמן וג'ין פינדר, המפקחת הצמודה של הכתב, תוכנית שיקום. בלייר יחל בכתיבת ידיעות קצרות מאוד, ושוב תהיה ההתמקדות במידת הדיוק, ולא בתפוקה, וגברת פינדר לא תסבול עוד כלכלי מוח על איחורים או אי נגישות למשך זמן רב. בלייר כעס על גישת החבל הקצר הזאת, סיפר לנדרמן, אך נרמה שהיא משפיעה עליו לטובה. מספר התיקונים שפורסמו בעקבות כתבות שלו צנח פלאים, ועם הזמן הוא הורשה להתמודד עם משימות דיווח גדולות יותר. כעבור שבועות אחדים הוא החל לפעול בחשאי במחלקות אחרות של העיתון, בניסיון להשיג עבודות הרחק מעיניה הבוחנות של גברת פינדר, בדסק נייריוק רכתי.

העובדים – זה אינו משקף, לדעתי, את מה שאירע", אמר בויר, גם הוא עצמו אמריקאי-אפריקאי. "הוא היה כתב צעיר ומבטיח, שהעבודה שלו הצדיקה קידום".

אך בדיעבד, מאותו קידום ואילך הלכה העבודה של בלייר והתדרדרה; הוא הרבה לשגות ולהתנגש עם עורכים. אז התרחש אסון 11 בספטמבר 2001, והעניינים רק החמירו.

בלייר סיפר כי איבד את אחר מאחייניו במתקפת הטרור על הפנטגון, ומסר גם את שמו של אותו קרוב משפחה מת לעורך בכיר ב"טיימס". בשם אותה אבירה ביקש להשתחרר מכתובת "דיוקנאות של אבל" לזכר הנספים. לאחר מעשה נוצר קשר

של מסמכים חשאים של ה"טיימס", צבירת החזרה הוצאות מבר מעבר לפינה, לקיחת מכוניות של העיתון לתקופות ממושכות וצבירת רוחות הניה. אך כר בכר למרו רבים ב"טיימס" לחבב את בלייר הנעים, שניחן בכישרון לפוליטיקה פנימית. הוא טרח להכיר רבים מעובדי התמיכה של חדר החדשות, וצחקו היחודי נעשה צליל מוכר.

"היתה לו כריזמה, כריזמה ענקית", סיפר דייוויד קאר, הכתב לענייני תקשורת של ה"טיימס". בלייר, הוסיף, נהג לשבח כתבות של עמיתו, ולא אחת "דיבר על קטעים בתחתית הכתבה, כך שלא היה ספק שהוא אכן קרא אותה".

בינואר 2001 קודם בלייר למעמד של כתב

דיווחים הבזירה והאגביכות הספרותיות מהחזרה
באירועי המעורבות באסון 11 בספטמבר
החגיגיים והערותיים שנוצרו ע"י העיתון

טלפוני עם אביו של אותו אחיין כביכול, וזה סיפר שבלייר אינו קרוב משפחה כלל.

שבועות אחדים לאחר 11 בספטמבר פרסם כתבה רצופת שגיאות. כתבים רבים שוגים, והסטטיסטיקה של התיקונים אינה אלא בדומטגר גס לבד לבחינת כישורים עיתונאיים של כתב. בחינה כללית העלתה, שמרד התיקונים של בלייר ב"טיימס" היה בגבולות הסביר. אך אותה כתבה חיבה תיקונים כה נרחבים, עד שאלה משכו את תשומת לבו של העורך החדש, האול ריינס.

בדיקת הרואר האלקטרוני של בלייר מאותם ימים מעלה שהוא הביע חרטה באוזני לנדרמן, ואחר-כך סיפר לעורך אחר כיצד "סתמתי את האף" במהלך כתיבת ההתנצלות. כד בכד, לאחר מחלוקת עם עורך שלישי, פטריק להפוג'ר, מאתר תיקונים ברסק העירוני, הוא איים להעביר את הנושא ל"אנשים ששכרו אותי, כולם מחויקים

במשרה מלאה. ההחלטה התקבלה בתמיכת כל חברי ועדת הגיוס של כתבים חדשים, ועדה שמנתה שישה חברים בראשות ג'רלד מ. בויר, שהיה אז סגן עורך המשנה, ובהסכמתו של מר לליוולד.

לימים סיפר לנדרמן כי הוא התנגד להמלצה, ש"פשוט לא נשאל, אלא דווח" על קידומו של בלייר. עם זה הוא הרגיש, שלא מחה על הצעד.

המו"ל והעורך הראשי, סיפר, הבהירו את המחויבות של ההכרה לגיוון אנושי בקרב העובדים, "ובצדק", אמר. נוסף על כך, אמר, נרמה שהטעויות של בלייר הן טעויות של מתחיל, והוא עדיין נחשב להכטחה גדולה. "חשבתה שהוא יצליח".

בויר, עורך המשנה הנוכחי, המנהל השני בחשיבותו בחדר החדשות, סיפר שההחלטה לקדם את בלייר לא התבססה על מוצאו הגועי. גם כתבים לבנים צעירים רבים קודמו במהירות.

"לומר היום, שקידומו נבע משיקולי הגיוון של

29 בתאי. ריינס ובויר מפיצים מוכר בין העיתונאים ב"טיימס", ובהם מביעים את אמנם המלא כיושרתם של הכתבים והעורכים בעיתון.

28 בתאי. העיתונאי בראג מתפטר מה"ניו יורק טיימס".

NEW YORK OBSERVER

24 בתאי. כתב ה"טיימס" ריק בראג מושעה לשבועיים לאחר שהתברר כי ככתבה על רייני צרפת כפלורידה שלב קטעים נרחבים שכתב עיתונאי פריילנבר, מכילי לאזכר את שמו בכתבה.

26 בתאי. העיתון "ניו יורק אובזרבר" מפרסם ראיון עם בלייר, ובו הוא מתגאה: "הצלחתי להטעות כמה מן האנשים המבטיחים ביותר בעולם העיתונות". הוא מספר על הלחצים שבהם היה עליו לתפקד בכתב שחור ב"ניו יורק טיימס" ומתאר את יחסיו עם העורכים לרברו, דע כי כסופו של דבר ייתפס בשל העתקת החומרים מעיתונים אחרים: הוא מגלה כי בתוכניתו לכתוב ספר על הפרשה.

על תוכנית להעביר את בלייר למדור הספורט, אף כי נזכר כי זוהי את עורך המור: "אם תיקח את ג'ייטון, היוזר". בוי ספר, שנוסף על חוות הדעת האחרונה שלו, תורדך עורך הספורט גם על עבודתו של בלייר בעבר.

ומן קצר לאורך העברתו למדור הספורט הוחזר בלייר לרסק הכללי-ארצי, לסייע בסיקור פרשת הצלף שהתפתחה באזור עיר הולדתו. השינוי במשימה הפתיע את לנרמן, פינדר ואחרים בדיסק העירוני. "איש לא ביקש את חוות הדעת", אמר לנרמן. "רדעתי היו ידועות ומתועדות בשפע".

ואילו גברת פינדר סיפרה, כי הציעה לרן בהיסטוריה של בלייר ובדרכי עבודתו עם כל אדם, בעיקר, סיפרה, "משום שרצינו שהוא יצליח".

ההזדמנות הגדולה

שימונת חדשות ל"בחדר הרעב"

ההתקפות של הצלף בפברוי ושינגטון מילאו את כל עיתוני המדינה באוקטובר שעבר. "זה היה סיפור כמו 'שיטפון שכיסה הכל'", נזכר רוברטס, עורך המדור הכללי-ארצי, ובביטוי הזה מיצה את הגישה האגרסיבית של העיתון בסיקור אירועי חדשות גדולים, בהנחייתו של העורך הראשי, ריינס. ריינס ובויד, עורך המשנה, מיהרו להגדיל את צוות הכתבים לשמונה, ובהם בלייר. "הבחור הזה רעב", כך הסביר ריינס מדוע בחרו בו הוא ובויד.

שני העורכים אמרו, שהשיפורים לכאורה ברמת הדיוק בעבודתו של בלייר בקיץ שעבר הוכיחו שהוא מוכן לסייע בסיקור משימה בולטת ומורכבת. אך הם לא סיפרו לרוברטס ולסגניו על החששות שהתעוררו בעבר באשר לדיווחיו של בלייר.

"הדיון הזה לא התקיים", סיפר ריינס והוסיף, כי הוא לא ראה כל צורך בדיון שכזה, שכן עבודתו של בלייר השתפרה ומשום ש"לא רצינו להטיל כתם על אנשים שמבקשים עזרה". תחת זאת המליץ בויד על בלייר ככתב המכיר

היטב את פרברי ושינגטון. "הוא לא נשלח לשם להיות הכתב הראשון או השני או השלישי או הרביעי או החמישי", אמר בויד. "הוא היה נתון לפיקוח ולא נרחף לעבודה שהיתה למעלה מכפי כוחו".

אלא שעורכים רבים מסכימים, שהפיקוח שקיבל בלייר נפל בהרבה ממה שקיבל בעת שהיה תחת פיקוחם של אנשי לנרמן. הוא נשלח לעולם סבוך של מלחמות בין גופים שונים הממונים על אכיפת החוק, תפקיד שהיה אתגר גם לכתבים ותיקים ומנוסים בהרבה. ואף על פי כן, נרמה שבלייר מסתער בכל המרץ על הזירה שבה התחרו כתבים בפראות על הדלפות וסקופים.

"היתה תחושה כללית שהוא רוצה לעשות עלינו רושם", נזכר ניק פוקס, העורך שפיקח על חלק ניכר מן העבודה של בלייר בסיקור פרשת הצלף.

ואכן הוא עשה רושם. שישה ימים בלבד לאחור בואו למרילנד, הצליח בלייר להעביר דיווח בלעדי לעמוד הראשון, ובו פרטים מדהימים על מעצרו של ג'ון מוחמד, אחד משני החשודים כשורת מקרי הירי. בכתבה, שיוחסה אף ורק לדיווחים של תמישה מקורות בלתי מזהים בקרב גופי אכיפת החוק, נאמר שהתובע הראשי של מרילנד נאלץ, בלחץ הבית הלבן, לכפות על החוקרים לסיים את חקירתו של מר מוחמד, אולי בדיוק ברגע שהוא היה מוכן להודות במעשים.

זו היתה כתבה חשובה, ובלי ספק מדויקת בטיעון המרכזי שלה: רשויות מקומיות ופרדליות נאבקו זו כוו על מעצר החשודים בפרשה. אך כמבט לאחור עולה מן הראיונות פגם חמור בכתבה, לצד טעות עובדתית.

שני קצינים בכירים ברשויות אכיפת החוק, שחולקים זה על זה במידות רבה בכל הנוגע לאירועי אותו היום, מסכימים בעניין אחד: בשעה שנקטעה החקירה, לא היה מוחמד בעיצומו של "הסבר על שורשי ועמו", כפי שדיווח בלייר. השיחה, סיפרו, נגעה דווקא בעניינים שוליים, כגון סידורי מקלחת וארוחה.

הכתבה ספגה אש מיד עם פרסומה. התובע הפרדלי, תומס מ. דיביאג'ו, ופקיד בכיר באף.בי.איי פרסמו הודעות המכחישות פרטים מסוימים. שאלות דומות העלו כמה כתבים ותיקים במשרד

הושינגטוני של ה"טיימס", שסיקרו את נושאי אכיפת החוק, לפני עורכים בכירים.

לימים סיפרו רוברטס ופוקס, שהרברים היו עלולים להדליק הרבה יותר נורות אזהרה, אילו היו מודעים להיסטוריה של בלייר בענייני דיוק. שני העורכים הוסיפו, כי מעולם לא ביקשו מבלייר לזהות את מקורותיו למאמר.

"אינני מעלה על דעתי שהייתי מוכן לקבל ממנו מקורות בלתי מזהים ככסים לסיפור, אילו ידענו מה קורה", אמר פוקס. "אילו אמר מישוהו, 'היהזרו מהבחור הזה', הייתי מפקפק בכל מה שהוא עשה. איני יכול להעלות בדעתי שהייתי חש בנוח עם המשך הטיפול בסיפור, אילו ידעתי שעורכי המדור העירוני לא סמכו עליו בכלל".

גם ריינס ובויד, שהיכרותם את ההיסטוריה של בלייר היתה טובה יותר, לא ביקשו ממנו לזהות את מקורותיו. שני העורכים סיפרו, כי בהתחשב בכל מה שידעו אז, לא היה בכך צורך. לא היה כל רמז לכך שלעיתון יש עסק עם "רפוס תולוגי של שקרים, המצאות והונאה", דברי ריינס.

ריינס הוסיף, כי לא ראה כל סיבה להתריע בשלב זה בפני רוברטס על הבעיות שבהן נתקל בלייר בעבר. ועליפי הנוהג של מתן מחמאות על עבודה מצוינת, שיגר ריינס לבלייר מכתב שבחים על "עבודת הרגילים הנחרת שלו".

בלייר אף זכה לגמול נוסף, האחריות לסיקור הראשי של הכנת התביעה נגד הצלף. המשימה קידמה אותו לקראת הצטרפות לצוות הכללי-ארצי של העיתון.

ב-22 בדצמבר התפרסמה בעמוד הראשון עוד כתבה על פרשת הצלף מאת בלייר. תוך שהוא שב ומצטט מקורות בלתי מזהים מקרב האחראים על אכיפת החוק, הסביר בלייר מדוע "כל הראיות" מצביעות על שותפו הצעיר של מוחמד, לי מאלו, כמי שלחץ על ההר. ושוב גרר הדיווח שלו ביקורת נוקבת, הפעם הזאת מאת תובע שכינס מסיבת עיתונאים להוקיע את הפרסום.

"אינני חושב שמישהו מצוות החקירה אחראי להדלפה, משום שהחלק גדול כל-כך ממנה רחוק מהאמת", אמר התובע רוברט הוראן הבן ממחוז פייירפוקס במסיבת העיתונאים.

גלגולי הפרשה

2. ביוני - ריינס עדיין שופע אופטימיות ואומר למכרם כי הוא משוכנע שהמסבר יחלוף.

3 ביוני - המורל ארתור סלצברגר מבקר במשרד הושינגטוני של העיתון ושומע הכרזים חריפים מפי כתבים בכירים על סגנון הניחול של העורך ריינס. ככל הנראה, בעקבות הפגישה משתכנע המורל כי במערכת היחסים השוררת בין הכתבים לעורך, אין סיכוי שריינס יצליח לחלק את העיתון ממשבר בלייר ולשקם את אמירתו.

4 ביוני - אמצעי התקשורת אינם מרפים מהמשבר ב"טיימס" ומהפגיעה באמינות העיתון. ריזויד לטרמן, בתוכנית הלילה שלו בטלוויזיה, עוקץ במולולוג המוריסטי את העיתון: "ראשי המדינות המתועשות מתכנסים בצרפת, או כתב הניוירוק טיימס נמצא בווריא בבירוקלין".

בויד הוטרד מאוד מהאשמותיו של הוראן, סיפרו עמיתים. הוא שב ולחץ על רוברטס להשיג את הוראן ולבקש ממנו לפרט את הבעיות שהיו לו עם כתבתו של בלייר. "הלכתי לג'ים ואמרתי, 'בוא נבדוק את זה ביסודיות, בגלל הבעיות שהיו לג'יסון בעבר'", אמר בויד. רוברטס לא זכר שמישהו ציין באוזניו בעיות שהיו לבלייר בעבר. גם הפעם לא דרש איש מן העורכים ב"טיימס" מבלייר לנקוב בשמות מקורותיו. לדברי רוברטס, היתה לו שיחה כללית יותר עם בלייר, בניסיון לקבוע אם מקורותיו יכלו לדעת את מה שהוא דיווח.

להיסטוריה של בלייר בנוגע לאידיוקים. לדבריו סיפר לו לנדמן בחשאי, שבלייר נטה לטעויות והיה צורך לעקוב אחריו בשבע עיניים. רוברטס הוסיף, כי לא העביר את דברי האזהרה לסגניו. "זה נורק לשיפולי המוח שלי". אך בינתיים גיבשו אותם סגנים רעה משלהם על עבודתו של בלייר. לדבריהם הם ראו בו כתב רשלן, שלא אחת יש קושי לעקוב אחריו ולפעמים הוא גם מתחמק בנוגע למקום הימצאו. ועם זה הוא גם להוט לעבוד במרץ. בדיקה רקורנית של הוצאות הנסיעה שלו היתה עשויה לגלות סימנים נוספים לכך שבלייר לא היה

הבחירה, כי זו היתה מסעדת טוטה פסטה בברוקלין. בלייר טען כי אכל עם אותו מקור בפנאנג, מסעדה אחרת בניו יורק, שבדיווחי ההוצאות שלו נרשמה כמסעדה וושינגטונית. בהמשך החקירה נוצר קשר עם אותו מקור, והוא סיפר כי מעולם לא אכל עם מור בלייר, ולמעשה, באחד התאריכים הללו היה בכלל בפלורידה עם אשתו.

על-פי רישומי הטלפון הסלולרי, המחשב ורישומים אחרים שפורטו בידי אנשי המנהלה של ה"ניו יורק טיימס", העמיד בלייר פנים כאילו הוא מכסה אירועים באזור האטלנטיהתיכון, בעוד שלמעשה בילה את מרבית הזמן בניו יורק, שם עבד על שכלול הצעה לספר על פרשת הצלף.

בשרדי דואר אלקטרוני לעמיתים יצר את הרושם כי הוא כתב כלל-ארצי עייף ממסעות, שבילה זמן רב מדי בגמל התעופה להגאורדיה. לעומת זאת, עמיתים התפעלו מהיקף התפוקה שלו ומכשרו הבלתי נלאה לכאורה. "בחייך, ממש הולך לך", כתב כתב-עמית לבלייר ברואל.

גם ריינס הכחין במתרחש, בייחוד לאחר הסיפור שהעביר בלייר מהאנט ואל. באפריל, נזכר, רנו עורכים בכירים בשאלת הצגת מועמדותו של בלייר למשרה שנתחה כמדור הכלל-ארצי.

"תחושתי היתה שמדובר בבחור שעובד קשה ומצליח להיכנס לסיפורים החשובים של העיתון", סיפר ריינס. התוכנית היתה שרוברטס ייתן לבלייר תקופת ניסיון של חודשיים-שלושה במשרד האטלנטיהתיכון, לראות אם הוא מתאים לתפקיד. לדברי רוברטס, הוא התנגד לרעיון וסיפר לכויד על ספקותיו ביחס לבלייר. "הוא עובד כפי שהוא חי, ברשלנות", נזכר כי סיפר לכויד. וזה הסכים שבלייר אינו המועמד הטוב ביותר לתפקיד.

אך בשל מצוקת כוח-אדם, עקב הצורך לשגר כתבים לסיקור המלחמה בעיראק ובמקומות אחרים, לא היתה לרוברטס ברירה אלא לקדם את בלייר בחזית הפנימית.

לאחר פרשת האנט ואל, בסוף מרץ, המציא בלייר פרטים בסיקור אחד הסיפורים הגדולים ביותר של המלחמה, תפיסתה בשבי והצלתה של החיילת ג'סיקה לינץ'.

במאמר שראה אור ב־27 במרץ, שעל-פי הכתוב

הוא פיברק תגובות. הוא ריקן סצינות. הוא נגזר חומריים גאנטימונים ומאטובניות ידיעות אחריים. הוא בחר צדדים ונתוך תצפיותים, כדי ליצור את הדיועם שהוא היה במקום

במקום שעורכיו חשבו שהוא נמצא, ומה שמדאיג אף יותר, שיייתכן שהוא המציא מקורות מבין האחראים על אכיפת החוק. אך בשעתו זכו רישומי הנסיעה שלו לבדיקה מרפרפת בלבד בידי איש מנהלה; איש מהעורכים לא ברק אותם.

באחד מדיווחי ההוצאות שנמסרו כינאר, לדוגמה, נכללה רכישת שמיות בחנות הכלבו מרשלס בווינגטון; הקבלה הוכיחה כי הוא רכש אותן בסניף מרשלס בברוקלין. הוא גם דיווח על רכישה בסניף סטארבקס בווינגטון; ושוב הוכיחה הקבלה, כי הרכישה נעשתה בברוקלין. בשני התאריכים הללו הוא היה אמור לעבוד על כתבות מאזור וושינגטון.

בלייר גם דיווח כי סעד ארוחת צהריים עם גורם במערכת אכיפת החוק במסעדת טוטה פסטה בווינגטון, ביום שבו כתב ידיעה משם. אך הקבלה

לאחר מאמצים תוזרים ונשנים הצליח רוברטס להשיג את הוראן. "זה היה מעין עימות מקסיקאי", נזכר הוראן. "אני לא רציתי לומר לו מה נכון ומה לא. איתרתי אצלו דאגה אמיתית, שאולי הם פרסמו משהו שאינו נכון".

"היום אני לא יודע אם לבלייר היה פשוט מקור גרוע", הוסיף. "בה במידה ייתכן שהוא פשוט ישב וכתב סיפור פיקטיבי".

ואילו רוברטס סיפר, שהוראן התלונן על הדלפות ולא העלה ולו פעם אחת את האפשרות שבלייר פיברק את הפרטים.

בסופו של דבר, סיכם ריינס, טיפל העיתון בביקורת על שתי הכתבות בצורה ראויה. "אין לי ספק שנקטנו את כל הצעדים העיתונאיים הנאותים", אמר.

רק כינאר, נזכר רוברטס, הוא הוזהר בקשר

6 ביוני: העורך

הקורם, ג'וזף לליוולר, שהוענק לשוכ לתפקידו כאופן זמני כידי המו"ל סלצברג, מכנס את הכתבים והעורכים לשיחה ומסיים כאמירה: "מרימה לעבודה".

5 ביוני: העורך הראשי ועורך המשנה של "ניו יורק טיימס" מדייטס על התפטרותם, מעמר קצר בנוכחות המו"ל ארתור סלצברג, ממורה לשניים ואמר כי "העלון קורבן לטובת עיתון שהם כה אוהבים". המו"ל מרגיש "הצלחת העובדים למלא את תפקידם ולויה בתחושתם שמת ייחסיים אליהם באופן וולגאלי ותוך שיתוף פעולה".

"New York Times, שיצא בהוצאת "ליטל בראון" ב-1999, והוא מוסיף: "מעולם לא נעשה מאמץ ממושך כליכך לשקד ולהוליך שולל את ה'ניו יורק טיימס' כפי שעשה ג'ייסון בלייר".

ג'ונס ממליץ לעיתון לערוך בדיקות אקראיות על אמיתות מאמרי חדשות לאחר הפרסום. אך טום רוונסטיל, מנהל הפרייקט למצוינות בעיתונות, העלה את הסוגיה, עד כמה מסוגל עיתון להתגונן מפני רמאות מכוונת מצד כתבים שקרנים.

"קשה לתפוס מישהו המנסה בכוונה תחילה להונות אותך", אמר רוונסטיל. "אם אתה יוצר מערכת המגלה חשדנות כלפי כתבים בחדר החדשות, אתה מסתכן בהתערבות במערכת יחסים של יצירתיות, שאתה זקוק לה בחדר החדשות, ובאמון בין כתבים לעורכים".

ואף על פי כן, במהלך סיקור אירועי חדשות גדולים בזה אחר זה, החל בשרשרת רציחות וכלה באסונות טבע ובמלחמה, משהו נשבר בלי ספק בחדר החדשות של ה"טיימס". נדמה שהדבר נוגע לעצם מטרתו וקיומו של העיתון.

כתבים ואנשי מנהלה לא סיפרו לעורכים על התנהגותו החריגה והתמוהה של בלייר. עורכים לא הקשיבו לרברי האזהרה של עורכים אחרים על הדיווחים שלו. בכניין אחד הצטבר מידע של חמש שנים על בלייר, אך איש לא טרח לאסוף אותו כדי לקבוע אם יש מקום להפעיל עליו לחצים חזקים כליכך ולסקר אירועים חשובים בזירה הכלכלי-אמצית.

"אולי הרבר מבהיר שיש מקום לשפר את ערוצי התקשורת בתוך מקום שהוא, יש לומר בהגינות, מעין חדר חדשות ענקי", אמר המו"ל סלצברגר.

אך סלצברגר הרגיש, כי כל עוד ה'ניו יורק טיימס' ממשיך לברוק את מידת הנגידה בעובדים ובקוראים, לא יהיה ניסיון לחפש אחר שעירים לעזאזל בחדר החדשות. "האיש שעשה זאת הוא ג'ייסון בלייר", אמר. "מוטב שלא נעשה דמוניזציה לככירים שלנו, בין אם אלה עורכי דסק, עורך ראשי, או, אם יורשה לי לומר, המו"ל".

ריינס מגדיר את פרשת בלייר "טעות איומה" ואומר כי נוסף על תיקון הדקורד שנפגע כליכך בגלל בלייר, הוא מתכוון למנות כוח משימה מטעם עובדי חדר החדשות, שינסחו את לקחי הפרשה. הוא חזר וציטט לקח, שלמד לרבריו לפני זמן רב מא"מ רוונסטיל, העורך הראשי לשעבר של העיתון.

"כשאתה טועה במקצוע הזה, נותר לך רק מוצא אחר", אמר. "לתקן את עצמך מהר ככל שתוכל".

לפי שעה האווירה בחדר החדשות היא זו של ליל שימורים מתמשך למת ערב לווייה. עובדים מקבלים רברי השתתפות בטלפון. הם דנים בשאלה, מה היו יכולים לעשות אחרת. הם מוצאים נתמה בהומור של גרדומים, וכמובן, אינם מרפים מן השאלה, כיצד הצליח ג'ייסון לעשות זאת. ■

להפיג את חשדותיו הגוברים והולכים של העורך. רוברטס לא הסתפק בכך. "אתה חייב לגלות לנו את כל הקלפים", אמר, והתמקד בבית האם בטקסס. הוא ביקש מבלייר לתאר אותו.

בלייר לא היסס. הוא סיפר לרוברטס על הבית המסויר לכן בעל הגג הארום, על הג'יפ הארום בשביל המוליך אל הבית, על הוורדים הפורחים בחצר. לאחר מכן ברק רוברטס כמה תצלומים שלא פורסמו מבית האם, והם תאמו את תיאוריו של בלייר לפרטי הפרטים.

אך רק כאשר נחשפו השקרים של בלייר למר רוברטס כיצד הצליח הכתב להוליך אותו שולל פעם נוספת: הוא ברק את ארכיון הצילומים הממוחשב של העיתון.

מה שרורף עתה את רוברטס, לדבריו, הוא רגע מסוים שבו העורך והכתב ניצבים זה מול זה בהתמודדות ישירה על לב לבו של המקצוע שלהם: האמת.

"הבט בעיני ואמור לי, שעשית את מה שאתה אומר שעשית", דרש רוברטס. בלייר הישיר מבטו ואמר, כן.

הלקחים

כשאתה שוגה, תקן את עצמך

ה'ניו יורק טיימס' ממשיך כדרכו מימים ימימה. מדי בוקר נערמות ערימות של העיתון בדוכני העיתונאים בכל העיר; בכל בוקר משליכים מחלקי העיתונאים את שקיות הגיליון ובהן הגיליון היומי למדשאות בתייהם של קוראים מאורגון ועד מיין. מה שלא התברר עד כה הוא כמה זמן ידבק בגליונות הללו האבק מקריסתה הפומבית של קריירה של כתב צעיר.

בלייר אינו רצוי עוד בחדר החדשות, שלעתים קרובות כליכך נדמה שהוא לא מסוגל לצאת ממנו. רבים מחבריו מביעים זעם על בגידתו, ועל ה"טיימס" שלא שעה לסימני האזהרה מפני יצר ההרס העצמי שלו. אחרים תוהים מה יעלה בגורלו; תומס קאנקל, מנהל התוכנית ללימודי עיתונות באוניברסיטת מרילנד, רומז בזהירות כי הסטודנטים לשעבר עשוי לחזור ולהשלים את התואר האקדמי.

אך בלייר הזיק לא רק לעצמו. אמנם שקרים של כתב אחד מני רבים ב"טיימס" אינם מכתמימים את עבודתם של 375 כתבים אחרים, אך מומחים ומורים לעיתונות אומרים, שה"טיימס" חייב לתקן את הנוק שנגרם לאמון הציבור כלפיו.

"למיטב ידיעתי, מעולם לא אירע כדבר הזה ל'ניו יורק טיימס'", אמר אלכס ס. ג'ונס, לשעבר כתב העיתון ואחד מכותבי הספר *The Trust: The Private and Powerful Family Behind The*

גשלה מפלסטיין, מערב וירג'יניה, כתב בלייר שאביה של הטוראית לינץ', גריגורי לינץ' האב, "נחנק כאשר עמד על מרפסת ביתו הנשקפת אל שדות הטבק ושדות המרעה של הבקר". המרפסת לא נשקפת לשום דבר שכוה. הוא גם כתב שלמשפחה של טוראית לינץ' יש היסטוריה ארוכה של שירות צבאי; ולא כך הוא, לדברי בני המשפחה. הוא כתב שבינתם ניצב בראש גבעה; הוא שוכן בעמק, והוא כתב שאחיה של לינץ' היה במשמר הלאומי של מערב וירג'יניה; הוא משרת בצבא.

המאמר היכה את בני משפחת לינץ' וידידיה בתדהמה, סיפרה ברנדי, אחותה של ג'סיקה. "התלוצצנו על שרות הטבק ועל הבקר". משנשאלה מדוע לא טילפן איש מהם להתלונן על הטעויות הרבות, אמרה, "פשוט חשבנו שזה מקרה חריפעמי".

עתה מתברר כי בלייר מעולם לא נסע למערב וירג'יניה, המקום שממנו התיימר לכתוב חמש כתבות על משפחת לינץ'. שרדי דואר אלקטרוני ורישומי הטלפון הסלולרי מעלים, כי מרבית הזמן הוא היה בניו יורק. אף אחד מבני משפחת לינץ' לא החליף מלה עם בלייר.

בין הסיקור הראשון של התקפות הצלף, בסוף אוקטובר, לסוף אפריל שיגר בלייר מאמרים כביכול מעשרים ערים ושש מדינות. אך בכל אותם המישה חודשים לא נתן ולו קבלה אחת מבית מלון, מחברה להשכרת רכב או כרטיס טיסה, מספרים פקידים ב"טיימס".

בלייר לא החזיק בכרטיס אשראי של העיתון. הסיבות לכך אינן ברורות, והוא נאלץ להסתמך על כרטיס האשראי של רוברטס כדי לשלם את החשבונות מן השבועות הראשונים לסיקור פרשת הצלף. כרטיסי האשראי האישיים שלו, סיפר לאיש מנהלה בעיתון, חרגו מגבולות האשראי שלו. ההוצאה היחידה שמילא בעקביות היתה זו של הטלפון הסלולרי, אותו מכשיר חיוני שבלעדיו לא היה יכול לקיים את חייו הכפולים.

"במבט לאחור אין ספק, שהעובדה שכתב כללי-אצרי עובד בתפקיד הכרוך בנסיעות עבור העיתון ואינו ממלא חשבון הוצאות על אותן נסיעות במשך ארבעה חודשים, חייבה תשומת לב מצדנו", אמר בוד.

ב-29 באפריל, לקראת סופה של אותה תקופת רמאות יוצאת דופן, נקרא בלייר לחדר החדשות להשיב על האשמות בדבר גניבת חומרים מצד ה"סן-אנטוניו אקספרס-ניו". ההאשמות התמקדו בכתבה שלטענתו שלח מלוס-פרנסוס, טקסס, על ייסודי אמו של חייל נערד.

בשורת פגישות מתוחות שנמשכו יומיים, חזר רוברטס ודרש מבלייר הוכחה, כי אכן ראיין את האם. בשבתו במשרדו הקטן של רוברטס, הציג הכתב עמודים רבים כתובים בכתב יד, שנועדו

לוחם שהוא אזרח גמור

דברים על קברו של אריה כספי ז"ל

ס י ס י ב ת
ע י ת ו נ א י ם

רשלנות וחוסר דיוק

בטורו בגיליון האחרון שיבח עמוס נוי את מדור "דעה" של "הארץ" וביקר את שאר חלקי העיתון על טיפולם בסוגיית בלגיה – ה"חוק האוניברסלי" והתביעות שהוגשו בה נגד אריאל שרון ועמוס ריון. לטעני תו, אלמלא כותבים מבחוז, שטרחו להסביר את מניעיה של בלגיה שהביאו אותה לחקיקת החוק, לא יכול היה קורא "הארץ" לקבל מידע מקיף, אמין ומאוזן.

אפשר היה לצפות ממי שכותב טור, שמהותו ביקורת התקשורת, ועוד בכתב-עת העוסק ברובו בכך, שייכין את שיעורי הבית שלו ולא ילקה באותו חטא שהוא מייחס לזולתו: תו: רשלנות וחוסר דיוק.

כמי שמסקרו זה יותר משנה בעמודי החדשות – בדיווחים חרשתיים, במאמרי רקע ופרשנות – את הנושא ברצוני להפנות את תשומת לבו של עמוס נוי וקוראיו לעובדה שבכמה וכמה הזדמנויות טרחתי להרגיש את הסיבות שהובילו את בלגיה לחוקק את ה"חוק האוניברסלי". יתרה מכך, דובריה של בלגיה, פקידים בכירים ובהם יועץ של שר החוץ שלה, רואיינו על-ידי דובריהם צוטטו בחלק מאורי תו ידיעות.

יוסי בלמן

הבהרה

בתקופת עבודתו הראשונה של תני גולדשטיין ב"כל העיר", ככתב כלכלי וכתב כתבות תחקיר, שהסיימה בדצמבר 2000, הוא הועסק בחוזה אישי ולא כפריילאנסר – בניגוד למה שנכתב ב"העין השביעית" (גיליון 44, מאי 2003).

הנתונים הבינלאומיים והגיש אותם לקורא הישראלי אפויים לתיות מבריקות. מאריה למרתי שיש שלושה סוגי עיתונאים – אלה שקוראים טקסט בלבד ולא מביינים דילים בין מיליון למיליארד כי אלה בסך-הכל מלים דריות, ואלה שקוראים מספרים בלבד ולא מסוגלים לשזור משפט בהיר. אריה הוא מהסוג השלישי – אשף הטקסט וקוסם מספרים – דרלשוני ממש.

כמו שקורה לעתים בתפקירי, התוודעתי לאריה האדם הפרטי ולמשפחתו התומכת דווקא ברגעי נסיגה בכריאותו. יום אחד באתי לבקר בבית-החולים קפלן, שבו נחשב לקוח תמיד ומכובד. אריה ניעור מלילה קשה שבמהלכו ניסה להזעיק אחות כמה פעמים, אך היא הייתה עסוקה בלימודי לבהינות ולא ניגשה אליו. בכוקר, מותש וכועס, שטח את תלאתיו בפני מנהל המחלקה. זה מצדו הנטיח לטפל בתלונה והפציר באריה לעבור לחדר יחיר. אריה סירב בכל תוקף, משום שהוא לא מוכן לפרוטקציה, לא משום שהוא חולה ותיק, בטח לא מפני שהוא עיתונאי.

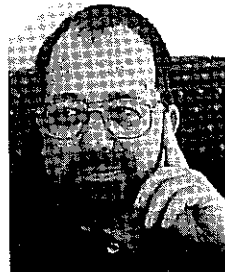
בהקשר זה חייב אני לציין שכתבותיו של אריה ממערכת הבריאות היו מרגשות במיוחד. אין אדם שהכיר כמוהו את המערכת לכל רבדיה. מרמת המינהל הרפואי ועד

השירות הפרטני. בקיאותו ואיכות כתיבתו, בהתבסס על ההיכרות העמוקה, הביאו לכמה יצירות עיתונאיות ראויות להיזכר ולהילמד.

אריה ראוי להערצה על האופן שבו נלחם על חייו. בפיתוח גמור, ידע תמיד את מצבו, ותמיד מרד בו. הוא התעקש לכתוב בכל תנאי. מן הבית, מבית-החולים, בשכיבה, בישיבה. היה לו דחף כתיבה מעורר השתאות, כמי שמחוייב טוטאלית לקוראיו. הרי לכולנו יש קוראים, ונאחזו יודעים מה זה, ובכל זאת לשום קבוצת קוראים לא היה כותב נאמן ונלהב כאריה.

מתנד נקורת השקפה זו ניהל אריה איתנו בקיץ האחרון מאבק עיקש נגד כוונתנו להקטין את שטח מדורו, כחלק מצמצום שטחי המוסף. הוא יכול היה ללמד את עמיר פרץ שיעור בעקשנות. כמוכונ שניצח.

הקוראים יצטרכו מעתה להתרגל לחיים בלי טוריו של אריה, אבל הידע והדעתנות שהנחיל להם יישארו ברשותם ואת הסטנדרטים שהותיר אחריו נצטרך למלא. ואשר לנו, יום אחד נצטרך לגלות לקוראים את האמת – שישנן כתבות בעיתון שהסיפור שמאחורי כתיבתן חזק וגרול ועשיר אפילו מן התוצאה עצמה. רבים מן הטורים הצלולים והרהוטים ביותר של אריה נכתבו בסבל, בלחץ, בכאב ובאהבה רבה. את הסיפור הזה עוד נצטרך לספר.

חנך מרמי הוא העורך הראשי של "הארץ"

מקובל להשתמש בתואר לוחם כדי לתאר אנשים בפעילות צבאית קרבית. אריה כספי הוא בעיני מודל לדמות הלוחם, גם אם הוא אזרח גמור, שהתרחק כל חייו ממדים ומנשק.

אני מכיר את אריה מ"הארץ". בשנת 1988, כשנפגשנו לראשונה, כבר היה חולה רי ותיק. היו שהתייחסו אליו כבר אז כמי שימו ספורים. כאשר התראינו לאחרונה, לפני ארבעה ימים בדיוק, ומצבו היה גרוע למדי – נחננו אנחנו, המבקרים, אודי אמיר ואני, שזאת עור אחת מן הנסיגות – הכה מזכרות – במצבו, שאחריה תבוא ההתאוששות. אריה בעצמו קבע שהוא מתאושש – והוא הרי בנוסף לכל תפקיריו היה בעיקר המנהל הכללי של המחלה שלו – ואם הוא קבע כך, סימן שכך הוא. ושאכן ייצא הביתה בקרוב עם מכלל ההמצנן ואחות סיעודית, ושיוכל לכתוב בקרוב עור מאמר. אריה ראוי להתקבל למסדר הלוחמים כי הוא פשוט אדם לוחם. עיקש, רעתן, סקרן, כופר בכל מוסכמה. אי-אפשר לומר, אפילו היום, שחסינו אופיינו בשיחות מעודנות (אם כי גם כאלה היו). בדרך-כלל, מבחינת אריה גילמתי שני סוגי ממסדים – את הממסד הניהולי של "הארץ" ואת הממסד העיתונאי שבו – ונגד שניהם התקומם.

אריה החמיץ הבוקר ריון על "הארץ" באוניברסיטת תל-אביב. הוא פיסס סקירה מעניינת של היחסים הרדוכים שבין זלמן שוקן ל"עגנון ואחר-כך בין בנו גוסטב לסופר. דווקא התכתובות השגרתיות מעידות על כך שהיצר הגאון והעורך הסמכותי האכילו זה את זה לא מעט מרוזים. אני מקווה שכך, ביום מן הימים, אזכר גם אני על-ידי הכותבים של היום. לא הייתי עורכו הישיר של אריה ולכן, לא אחת, השיח בינינו היה ברמה של משבר, שלא נפתר כדרגים קודמים. אריה היה קנאי לכתבתו באופן שמעטים קנאים לה. הוא הגן על כל מלה בחירוף נפש מפני עורכים קצצנים ושיקוליהם הקטגוריים.

עם השנים פיתחנו סוג של אחוה – אולי שוביניסטי לטעון שזו אחוות לוחמים – אבל זו תחושה. ואפילו סוג של שיח אירובי סביב המחלוקות בינינו. קשה היה לנהל איתו ויכוח רעיוני. הוא תמיד ידע יותר, הוא תמיד היטיב לנסח את טיעוניו ובעיקר – הוא תמיד חשב ההפך.

מאריה למרתי משהו על חשיבותו העצומה של הצי-מאון לידע, כתכונה הכרחית לעיתונאי. בראשית שנות התשעים, כשהפאקס בקושי תפס והאינטרנט לא היה אפילו הויה, בא אלי אריה בדרישה לצייד אותו בשירות חדשני – גישה למאגרי המידע של לקסיס ונקסיס, כדי שיוכל להוציא נתונים ממואגרים בינלאומיים ולהשוות ביניהם ואתם לנתונים שהוא מקבל בישראל. אריה היה אחד מהראשונים, שבמודם חורק ואטי חרש את מאגרי

עין בינלאומית

נפילו באיטליה למורת השכיתות זה היה אירוע יוצא דופן; שכיתת עיתונאים, שמנעה את הופעתם של מרבית עיתוני המדינה בראשית חודש יוני. השכיתה, ביוזמת איגוד העיתונאים, נועדה למחות ולהתריע על "סכנה גוברת לחופש העיתונות באיטליה". זעמם של העיתונאים הופנה לעבר אדם אחד: סילביו ברלוסקוני, הממשיך גם מלשכת ראש הממשלה לשלוט במישרין או בעקיפין בנתחים העיקריים של אמצעי התקשורת האיטלקית.

העילה המיידית לשכיתה היתה התפטרותו של פרוצ'יו דה בורטולי, מתפקיד עורך "קוריירה דלה סרה", הגרול שבעיתוני איטליה והחשוב שבהם. על-פי ידיעות שפורסמו באיטליה נאלץ דה בורטולי להתפטר בשל לחץ כבד שהפעיל ברלוסקוני על בעלי העיתון, נוכח הקו הביקורתי החריף של העיתון על הממשלה, ובעיקר על מעורבותו של האיש העומד בראשה בפרשיות שחיתות. במקביל פורסם, כי אימפריית התקשורת של ברלוסקוני עומדת לרכוש חלק מהבעלות על "קוריירה דלה סרה".

עוד קודם לכן השתלב במערכה גם הארגון הבינלאומי "כתבים ללא גבולות", הנחלץ בדרך-כלל לעזרתם של עיתונאים המושלכים לכלא בידי רודנים בעולם השלישי, או כתבים הנופלים קורבן לאצבע קלה על ההדק של חיילים באזורי מלחמה. לאחרונה פתח הארגון חזית חדשה, שונה מקודמותיה: הוא פנה לנציבות האיחוד האירופי בדרישה לחקור את פעילותו של ראש ממשלת איטליה, סילביו ברלוסקוני.

במקרה של ברלוסקוני לא מדובר בסיכון חיי עיתונאים, אלא בתופעה המטרידה את איטליה כבר שני עשורים, מאז חצה איל התקשורת את הקווים מעולם העסקים למסדרונות הפוליטיים, והיה לראש ממשלה. שליטתו של אדם אחד בשני מוקדי כוח מרכזיים – הממשלה והתקשורת – מעניקה בידיו עוצמה שאין לה אח ורע בעולם המערבי. "כתבים ללא גבולות" רואים בכך ניגוד אינטרסים מובהק, איום על חופש הביטוי, פגיעה אפשרית בפלורליזם התקשורתי, וגם סיכון משמעותי לעצמאותה של הטלוויזיה הציבורית. בקיצור: ההתגלמות האנושית, המציאותית, של הסכנות התיאורטיות שמפניהן מתריעים כל אלה שנאבקים ברחבי העולם נגד ריכוז עוצמה תקשורתית בידי בורדים.

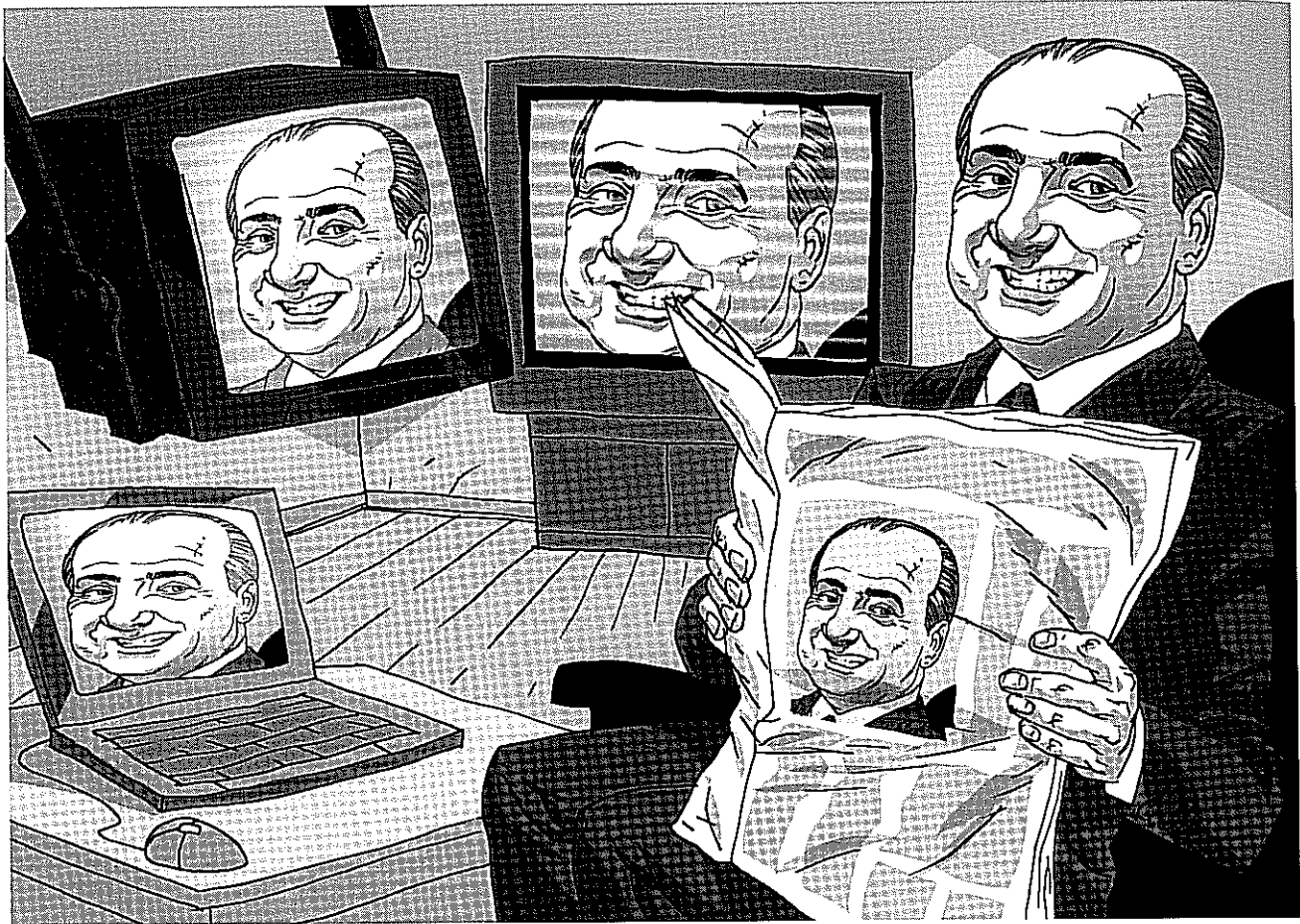
ראשי "כתבים ללא גבולות" משוכנעים שאין מדובר עוד כריון אקדמי, אלא בסכנה של ממש. באוקטובר שעבר מזה הארגון על החלטת מנהלי הערוץ הציבורי "RAI3" לגנוז תוכנית על ברלוסקוני, שנועדה לשידור בסדרה הסאטירית "בלוב". "איסור שידורה של תוכנית סאטירה איכותית כזו, משום שהיא מותחת ביקורת על ראש הממשלה, היא צנזורה ללא כחל ושרק", קבע הארגון במכתב ששיגר למנהל הערוץ. המנהל, אגוסטינו סאקה, הורה באותו שבוע שלא לשרר את החלק השלישי בסדרה של תוכניות סאטיריות שהתמקדו בראש הממשלה ברלוסקוני, משום ששידור שלישי כזה בתוך שבוע "היה יותר מדי".

הסאטירה בתוכנית "ברלוסקוני נגד כולם" לא היתה אלא לקט קליידוסקופי של קטעים תיעודיים, בנוסח "לא נגענו" של "רק בישראל", ממסיבות עיתונאים ונאומים של ראש הממשלה: מקבץ של הערות מביכות, פליטות פה וגם הבטחות שלא קוימו והצהרות שסתרו זו את זו. "הם החליטו לצנזר תוכנית שכל כולה מורכבת מקטעים שכבר שודרו", אמר עורך "בלוב" אנריקו גזי, ספק מזועזע, ספק משועשע או מיתמם, "כאילו התמונות של ברלוסקוני הן בעצמן בבחינת ביקורת על האיש...".

תקריט "בלוב" היתה רק אירוע אחד בשורה של תקריות בעלות אופי דומה. כשנה שעברה פוטר מערוץ הטלוויזיה הציבורי שני מגישים שברלוסקוני רתח על דברי הביקורת שהשמיעו נגדו, ובראשית השנה, ערב המלחמה בעיראק, כאשר כמיליון איש יצאו לרחובות בהפגנת מחאה –

רפי מן

בעלות צולבת

איור: אסף חנוכה

**ראש מחשלת איטליה,
סילביו ברלוסקוני, שולט
באופן ישיר או עקיף על
שישה מתוך שבעת ערוצי
הטלוויזיה הארציים
העיקריים במדינתו**

בחרו הערוצים הציבוריים שלא להעביר שידורים ישירים מן האירוע. ברלוסקוני היה בין המנהיגים היחידים באירופה שתמכו במתקפתו של ג'ורג' בוש וטוני בלייר על סדאם חוסיין.

ברלוסקוני נהנה משליטה ישירה או עקיפה על שישה מתוך שבעת ערוצי הטלוויזיה הארציים העיקריים: שלושה נמצאים בבעלותו או בשליטת משפחתו, ובשלושה ערוצים אחרים, הציבוריים, הוא מתערב בתוקף תפקידו כראש הממשלה. ואם לא די בכך שולטת משפחתו בקבוצת התקשורת הגדולה ביותר באיטליה, שבבעלותה עיתונים וכתבי-עת רכי תפוצה, בהם העיתון "איל ג'ורנאלה" המופיע במילנו ועוד שורה של עסקים נוספים.

כתבי-העת "פורבס" מיקם השנה את ברלוסקוני במקום השלישי ברשימת המיליארדרים בעלי ההשפעה בעולם, אחרי ביל גייטס ממיקרוסופט ווארן באפט, המגה-משקיע האמריקאי. הונו של ברלוסקוני נאמד ב-5.9 מיליארד דולר (לגייטס יש 40.7 מיליארד), אבל עוצמתו הפוליטית וכוחו התקשורתי מעניקים לו יכולת השפעה החורגת בהרבה ממצב חשיבות הבנק שלו: שני ראשיו של דואפול התקשורת האיטלקי מצויים בירו.

ברלוסקוני ואיטליה הם תופעה הריגה בנוף הפוליטי והתקשורת באירופה. בניגוד לפוליטיקאים ברחבי העולם המבקשים להשתלט על התקשורת כדי לקדם את האינטרסים הפוליטיים שלהם, ברלוסקוני עשה דרך הפוכה: הוא בנה אימפריה תקשורתית, ופנה לפוליטיקה לפני כעשר שנים, בין היתר כדי להגן על עסקי הטלוויזיה שלו ולקדם אותם.

ברלוסקוני, בן 66, הגיע לתקשורת מעסקי נדל"ן. בשנת 1974 חיבר את בניה של שכונה חדשה שהקים, מילנו 2, לטלוויזיה בכבלים, הרבה בטרם נעשה הרבר ביתר חלקי איטליה. החוק האיטלקי באותה תקופה העניק מעמד של מונופול לערוצים הציבוריים, אבל ברלוסקוני הסתמך על פסיקה של בית-משפט, שהתירה שידורי טלוויזיה מקומית. הוא החל בשידורים כאלה למילנו

2, ואחר התפשט לשכונות וערים נוספות. במקביל קנה ספריית סרטים עצומה והקים חברת פרסום, "פובליטליה", השולטת כיום על 60% מכלל הפרסומות המשודרות בטלוויזיה באיטליה. כששונה החוק בראשית שנות השמונים, הקים רשת ארצית מסחרית. בשנת 1984 קבע בית-המשפט כי הערוץ של ברלוסקוני חורג מהמותר בחוק והורה להורידו מהאוויר, אבל אז נחלץ לעזרתו ראש הממשלה, בטינו קרקסי, חברו ללימודים באוניברסיטה (שמת בגלות בטוניסיה, לשם נמלט כדי לא לעמוד לדין באשמת שחיתות), ואפשר בצו ממשלתי את המשך השידורים. פחות מעשור אחרי-כך, עם אימפריית תקשורת משגשגת ובעלות על קבוצת הכדורגל מילאן, רשת סופרמרקטים ועוד מגוון של עסקים, פתח את מהלכיו הפוליטיים בהקמת מפלגת הימין "פורצה איטליה". הוא הבטיח לבוחרים פוליטיקה חדשה, נקייה משחיתויות ובעיקר יעילה. "אהבת הפוליטיקה של ברלוסקוני מונעת בעיקר מן הפחד שהוא עלול לאבד את הטלוויזיה שלו", טען אז אחד ממבקריו. אבל הציבור האיטלקי – המכור לטלוויזיה יותר מאשר במרבית מדינות אירופה – אהב את הסגנון החדש, ובשנת 1994 כבר היה ברלוסקוני ראש הממשלה. פרק א' בפוליטיקה היה קצר: מקץ שבועה חודשים, בצל איום על חקירה פלילית נגד אחת מחברותיו ובשל משבר קואליציוני, הוא נאלץ להתפטר.

פרק ב' החל בשנת 2001, כאשר זכה ברוב ניכר בבחירות, ואכן העניק מידה של יציבות לפוליטיקה האיטלקית למורת המשברים, שהחליפה 55 ממשלות בתוך 58 שנים. בזמן הבחירות הבטיח כי יצמצם את שליטתו בעסקי התקשורת, אבל במציאות רק העביר חלק מתפקידי הניהול הבכירים לבני משפחתו, דילל סמלית בלבד חלק מאחזקותיו, ודווקא הגדיל את חלקו בחברות תקשורת חדשות. הטענות על ניגוד אינטרסים אינן משפיעות עליו, לפי שעה. לפני שבועות אחרים הסביר בראיון כי לא יוותר על עסקי התקשורת, המיועדים לחמשת ילדיו שמסרבים להיפרד מהאימפריה. "הם מאוהבים בחברות שלנו", אמר ראש הממשלה, "הם רוצים להמשיך לפתח את העסקים שאבא שלהם הקים".

הביקורת נגד ברלוסקוני החריפה, כאשר התברר כי אינו מסתפק רק בתמיכת אמצעי התקשורת הנמצאים בבעלותו, אלא גם שולח ידיים לערוצים הציבוריים ומתערב בתכניהם. מעורבות של פוליטיקאים בטלוויזיה הציבורית איננה בגדר חידוש: שלושת ערוצי RAI נחשבו מאז ומתמיד לאחוזות פוליטיות של מפלגות שונות, תוך שמירה על איזון: באופן מסורתי היה RAI1 בעל נטייה לנוצרים דמוקרטים, RAI2 בשליטת הסוציאליסטים, ו-RAI3 נחלה של הקומוניסטים. גם עכשיו, טוענים מקורבי ראש הממשלה, חלק ניכר מן הביקורת נגדו איננה עניינית, אלא היא קטע ממתקפה יוממה של התקשורת השמאלנית. אגב, גם את מערכת המשפט, שכפניה הוא מתייצב עכשיו כנאשם בפרשה עסקית פלילית (האישום: מתן שוחד לשופט בפרשת הפרטת חברת מוזון גדולה), הוא מאשים שהיא מנהלת נגדו רדיפה שמאלנית, ומאיים כי אם יורשע יקרא לבחירות חדשות, שבהן שוב יעניק לו העם גיבוי, על אפס ועל חמתם של החוקרים, התובעים והשופטים המתנכלים לו. לא רק ברלוסקוני חורג מהנוף המוכר של אילי תקשורת בעולם (אחרים, כמו טד טרנר ורופרט מרדוק, לא הלכו לפוליטיקה), אלא גם הטלוויזיה האיטלקית שונה: שיעור הצפייה בה מרקיע שחקים: 82% מהאיטלקים מקבלים את המידע החדשותי שלהם רק מהטלוויזיה, ו-57% מן ההוצאה הלאומית לפרסומת מופנית למדיום הזה, בהשוואה ל-23% בגרמניה ו-33.5% בבריטניה. ואשר לתכנים: המרקע האיטלקי נכבש בעיקר על-ידי תוכניות בידור וקברט למיניהן, חידונים וסדרות אמריקאיות מתורגמות, הרבה כדורגל – ובעיקר נשים צעירות במחשופים עמוקים או ביקיני. הפמיניזם דילג על איטליה, כתב לאחרונה עיתונאי בריטי בכתבה נרחבת ב"פייננשל טיימס" על חוליי הטלוויזיה של ארץ המגף. הוא ציטט את כמאי הקולנוע פייר פאולו פאווליני, שטען כי הטלוויזיה מבצעת "ג'נוסייד תרבותי" המרוקן מתוכן את כל ערכי המסורת המפוארת של איטליה. האמנות החזותית, שהולידה באיטליה גאונים ממיכלאנג'לו ועד פליני, נותרה עכשיו בעיקר עם יפהפיות עתירות חזה המפוזות לבגדיים זעירים מול המצלמות. אבל למרות הביקורת, מעריכים באיטליה שאפילו כניסתו הצפויה של ערוץ "סקאי" איטלקי של מרדוק לא תצליח לשנות את אופי הטלוויזיה, וככל הנראה גם לא את אופי שליטתו ויצאת הדופן של ברלוסקוני בפוליטיקה של ארצו, כמו גם בתכניה של תרבות ההמונים. ■

י נ ו

11 אריה כספי ז"ל. העיתונאי אריה כספי, שפרסם במשך שנים טור אישי ואת המרוח "איפה הכסף" במוסף "הארץ", נפטר לאחר מאבק ממושך במחלת הסרטן (ראו עמוד 45).

11 החשודה בהדלפה - לדין. כתבי-אישום פלילי יוגש נגד הפרקליטה ליאורה גלטיברקוביץ', החשודה שהדליפה לכתב "הארץ" ברוך קרא את המסמך על חיקור הדין בדרום-אפריקה לאיש העסקים סיריל קרן ברבר העברת 1.5 מיליון דולר לחשבוניו של בניו של ראש הממשלה, אריאל שרון. ההחלטה על כך התקבלה בידי היועץ המשפטי לממשלה ופרקליטת המדינה.

12 כתבי-אישום נגד כתב הטלוויזיה. פרקליט טוט מחוז הצפון הגישה כתבי-אישום נגד כתב ערוץ 1 איתי רפפורט, בעקבות שידור כתבה המתעדת אונס, כפי שצולם בידי הנאשם באונס במצלמה ביתית. רפפורט נאשם בפגיעה בפרטיות, בקבלת דבר במרמה ובעבירות סוביידיצה.

14 חשיפת קובעי הדייטנג. ערוץ 10 שידר כתבה שכותרתה "תחקיר הדייטנג", ובה הראה כיצד ניתן לאתר חלק מן המשפחות המשתתפות במדגם מרידת שיעורי הצפייה, אשר בבתיהן מותקן מכשיר הפיי-פלמיטר. בכתבה, ששודרה בתוכניתו של עמנואל רוזן "זה הזמן", נמתחה גם ביקורת על היקף המדגם, המתבסס על 460 משפחות בלבד. בוועדה למרוג נאמר בתגובה כי מדובר בביקורת לא עניינית הנאה מצדו של צד מעוניין.

15 גלגל"צ גם בדרום. תחנת הרדיו האזורי מסחרי באילת, "קול הים האדום", מוחה על הרחבת תחום הקליטה של שידורי גלגל"צ גם לאילת. מנכ"ל התחנה, גיא מרקן מן, פנה בתלונה לרמטכ"ל, משה יעלון, על הרחבת שידורי התחנה גם לאילת, בטענה שמדובר בבזבוז כספי ציבור. מפקד גלי"צה"ל, אבי בניהו, אמר חודשים אחרים קודם לכן כי התחנה מתכוונת להרחיב את תחום הקליטה שלה לדרום הערבה, לאחר שנמתחה ביקורת על כך שהיא אינה נקל-טת באזורי הפריפריה.

18 חוצצת העיתונות נגד רובינשטיין. נשיאות מועצת העיתונות הביעה דאגה מן הכוונה למנות את היועץ המשפטי לממשלה, אליקים רובינשטיין, לשופט בבית-המשפט העליון. הסיבה: עמדותיו של רובינשטיין והחלטותיו בתחום חופש הביטוי, ובכלל זה הפגיעה בחיסיון העיתונאי של כתב "הארץ" ברוך קרא, לאחר שפרסם את הידיעה על החקירה נגד ראש הממשלה אריאל שרון, וכן המלצת רובינשטיין שאישרה את מניעת הפרסום של מודעות בעיתון ערבי בשל עמדתו האידאולוגית. דובר משרד המשפטים רחה את הטענות ואמר כי רובינשטיין "אינו זקוק לציננים בנוגע לשמירת חופש הביטוי וחופש העיתונות".

19 ירידה בהכנסות הרדיו האזורי. חלה ירידה של 15% בהכנסות תחנות הרדיו האזורי מסחרי בישראל בשנת 2002 בהשוואה לשנה הקודמת - כך מסרה הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו.

21 האגרה חופפת. אגרת הטלוויזיה תפחת בחורש ינואר הבא ב-10% ותעמוד על כ-465 שקלים במקום 515 שקלים כיום. לאחר מכן תפחת האגרה בכל שנה בשיעור דומה עד לביטולה המוחלט לקראת סוף העשור. אגרת הרדיו תפחת באפריל בכל שנה החל מ-2004 בשיעור של 5% בלבד - כך החליטה הוועדה המשותפת לוועדות הכלכלה והכספים, שרנה בתוכנית החזירים הכלכלית.

22 רק חננ"ל. מוטי שקלאר, מנכ"ל הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו, יוותר על תפקידו כיו"ר מועצת המנהלים של חברת החדשות של ערוץ 2. ההתפטרות מתפקידו היו"ר באה בעקבות טענות על ניגוד עניינים אפשרי, שכן כמנכ"ל הרשות הוא אמור לפקח על ערוץ 2 והן על ערוץ 10, ואי-לו חברת החדשות של ערוץ 2 מתחרה בו של ערוץ 10.

22 ערוץ החוסיקה בנובמבר. ערוץ החוסיקה הייעודי אמור להתחיל בשידורי ניסיון בחודש יולי ולעלות לאוויר במלואו בסוף נובמבר - כך החליטה המועצה לשידורי כבלים ולשידורי לוויין במשרד התקשורת. המועצה רחטה את בקשת הערוץ לדחות את תחילת השידורים המלאה עד ינואר

2004. הערוץ החדש, שייקרא "מוסיקה 24", ישרר בשלב ראשון רצף של קליפים.

22 נסגר "הגל הבטוח". כהוראת מנכ"ל רשות השידור, יוסף בראל, הופסקו בפתאומיות שידורי תחנת הרדיו "הגל הבטוח" ששידרה באזור הצפון. "הגל הבטוח" משרד זה 13 שנים תוכניות במגוון תחומים.

25 הפטריארך חובע. הפטריארך אידנאוס הראשון, העומר בראש הכנסייה היוונית האורתודוקסית בירושלים, תובע מ"מעריב" פיצוי בסך מיליון שקל בתביעת לשון הרע. הפטריארך הגיש את התביעה בעקבות פרסום ידיעה בדצמבר 2002 על החלטת ראש הממשלה, אריאל שרון, לאשר את בחירתו לתפקיד ראש הכנסייה היוונית האורתודוקסית בישראל, למרות התבטאויות בעלות תוכן אנטי ישראלי, בין היתר במכתבים ששיגר ליאסר ערפאת. את הפטריארכיה היוונית טענה כי המכתבים מזויפים.

25 יותר פיקוח. ועדת הטלוויזיה של הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו החליטה להמליץ למועצת הרשות על שורת צעדים שיאפשרו הגברת הפיקוח על תכני פרסומות המשודרות בערוצים ו-10. ההחלטה התקבלה בעקבות עלייה משמעותית במסרי פרסומיים שנויים במחלוקת, בעיקר מסרים מינימיים בוטים, פגיעה ברגשות הציבור, בכבוד האדם ככלל ובכבוד האשה בפרט. בין היתר שוקלים להפקיע את הפיקוח על פרסומות כאלה מידי הוכיינים, ולהעבירו לרשות השנייה.

28 פיטורים במת"ב. זכיינית השידורים בכבלים מת"ב החלה בפיטורי עובדים כחלק מתהליך ייעול. על-פי התוכנית יפוטרו כ-120 מתוך 800 עובדי החברה.

29 ארכה לערוץ החדשות. ערוץ החדשות בטלוויזיה יעלה לשידור בהיקף מלא בינואר 2004 - כך החליטה המועצה לשידורי כבלים ולוויין. בכך נענתה המועצה לבקשת בעלי הוויכיון להעניק להם דחייה נוספת בתחילת השידורים. המועצה קבעה כמה תנאים לפעולת הערוץ, כולל הורמת מימון נרחב בתוך חודש וחצי, מינוי קבע של בעלי התפקידים הבכירים ועוד.

יובל

1 הליכים לשלילת הזיכיון. מועצת הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו החליטה לפתוח רשמית בהליכים לשלילת הזיכיון מחברת "ישראל 10", מפעילת ערוץ 10. ההחלטה התקבלה לאחר שהתברר כי הערוץ לא עמד בתנאי הזיכיון.

1 הפסדים ני"מ מעריב". קבוצת "מעריב" שבשליטת "הכשרת היישוב" הפסידה כרבי עון הראשון של שנת 2003 30 מיליון שקלים. בדיווח לבורסה מסר יו"ר הדי" רקטוריון של החברה, יעקב נמרודי, כי הירידה בהכנסות נובעת מן ההאטה הכלכלית, כולל הירידה בפרסום בתקופה שקדמה למלחמה בעיראק. העיתונים "ידיעות אחרונות" ו"הארץ" אינם מרווחים על מצבם הכלכלי, כיוון שמניותיהם אינן נסחרות בבורסה.

1 הצופה" נזכר. היומון הרתי"לאומי "הצופה" נמכר בירי תנועת "הפועל המזרחי" לאיש העסקים שלמה בן-צבי ולאיש העסקים האמריקאי רון לאודר, שיחזיקו 80% ממניותיו. העיתון נוסד בשנת 1938 ובעשרות השנים האחרונות היה בטאונה של המפר"ל.

1 חכרו פתוח לערוץ 1. רשות השידור תאפשר גם למועמדים חיצוניים להתמודד במכרז על תפקיד מנהל ערוץ 1. הרשות הודיעה על כך לבית הדין האזורי לעבודה בירושלים, לאחר שהעיתונאי רון בניישי דרש להוציא צו שימנע פרסום מכרז למשרת מנהל ערוץ 1, שיאפשר התמודדות רק לעובדי הרשות. בניישי טען כי ההחלטה להוציא מכרז פנימי לתפקיד נועדה למנוע ממנו להתמודד, לאחר שבמכרז הקודם תמכו חמישה מחברי ועדת המכרזים בניישי בן-מנחם וחמישה בבניישי. כרשות השידור הגריריו את התביעה "קנטרנית, טועה ומטעה", אך בסופו של דבר נעצו לדרישה.

2 60% אחוזים להפקות. הערוצים המסחריים בטלוויזיה יחויבו להוציא מדי שנה 60% מהכנסותיהם על הפקת שידורים, כולל חדשות – כך ממליצה ועדת יצחקי, בראשותו של המנכ"ל הפורש של משרד

ראש הממשלה, אביגדור יצחקי. המרובר בהקלה כדרישות ההפקה לערוצים, בין היתר כדי להקל על ערוץ 10 הנמצא במשבר חמור.

4 נתוני תפוצת "מעריב" - לפרקליטי "ידיעות אחרונות". העיתון "מעריב" חייב למסור לפרקליטיו של העיתון "ידיעות אחרונות" נתונים על תפוצתו בעבר. כך פסק בית המשפט העליון, בדוחותו ערעור של "מעריב" על החלטה שקיבל בית הדין להגבלים עסקיים, המחייבת את מסירת הפרטים במסגרת בקשת "ידיעות אחרונות" לבטל את הכרזתו כמונופול בתחום העיתונות העברית בישראל. הפרקליטים שיקבלו את נתוני התפוצה יחויבו לשמור על סודיות מלאה.

8 רדיו השמש עולה לאוויר. תחנת הרדיו האזורי מסחרי "רדיו השמש" (רדיו אישמש) החלה בשידוריה באזור נצרת. התחנה, בבעלות אמל כראם, בני גאון, סמי שמעון, רובר אסרף ויזיר חרید, מנהל התחנה כניית בתחנה, קיבלה זיכיון ל-12 שנים.

10 חשיפת חקטיקאי לערוץ 10. איש העסקים היהודי-מקסיקאי משה סאבא, מבעלי חברת התקשורת "טי.וי אצטקה", הביע נכונות להשקיע כ-20 מיליון דולר בערוץ 10 – כך עולה ממזכר הבנה שחתם עם איש העסקים יוסי מימן, מחזיק השליטה בערוץ. ביצוע העסקה בפועל אמור לחלוץ את הערוץ מן המשבר החמור שנקלע אליו. במקביל האריך בית המשפט את הצו להקפאת הליכים נגד ערוץ 10 עד ראשית ספטמבר.

11 קיצוצים ברשות השידור. מנכ"ל רשות השידור, יוסף בראל, גיבש תוכנית קיצוץ צימ נרחבת, שבמסגרתה ישולבו ערוץ 33 עם הערוץ הלווייני המורח תיכוני. בראל גם מתכנן לאחד את רשת א' ו"קול המוסיקה" לערוץ חדש שייקרא "תרבות". גורמים שונים, בהם איגוד הקומפוזיטורים, כבר פנו לרשות השידור בדרישה שלא לפגוע בערוץ המוסיקה. "מרובר במכת מחץ תרבותית לשוחרי המוסיקה בישראל", כתב יו"ר איגוד הקומפוזיטורים, פרופ' מנחם צור. השינויים נדרשים בשל קיצוץ עמוק בתקציב הרשות.

11 שינויים בגלגל"צ. תחנת הרדיו הצבאית הפופולרית גלגל"צ תשנה את לוח השידורים באוקטובר, ותכלול גם תוכניות חדשות שיציגו מוסיקה ישראלית מקורית חדשה – כך מסרו מפקד גלי"צה"ל, אבי בניהו, ומנהל גלגל"צ, אלדר קובלנץ. השינויים יתבצעו במלאות עשר שנים לגלגל"צ, ועל רקע ביקורת חריפה כי התחנה מזניחה את היצירה המקורית החדשה בתחום המוסיקה על חשבון מוסיקת "אמצע הדרך" פופולרית.

12 "פלייבוי" ישוב לאוויר. ערוץ "פלייבוי" יחדש את שידוריו בלוויין ובכבלים – כך החליטה המועצה לשידורי כבלים ולוויין. יו"ר המועצה, דורית ענבר, אמרה כי החלטת המועצה מאזנת בין הצורך בהגנה על ילדים לבין הזכות של כל אדם לבחור את תכני השידור שבהם הוא צופה בביתו. הערוץ יהיה ערוץ בתשלום בלבד והוא ישווק כערוץ בודד, ולא כחלק מחבילת ערוצים.

16 ראיון עם גאולה עמיר. מועצת הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו החליטה שלא למנוע שידור ראיון בערוץ 2 עם גאולה עמיר, אמו של יגאל עמיר שרצח את ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל. המועצה דנה בנר שא בעקבות פנייתו של יו"ר ועדת הכלכלה של הכנסת, ח"כ שלום שמחון, שדרש למנוע את השידור. הראיון שודר בתוכנית "שליחות קטלנית" בהגשתו של גיל ריבה (ראו עמוד 5).

16 פיטורים ב"מעריב". הנהלת העיתון "מעריב" החליטה על קיצוץ של כ-10% מכוח האדם בעיתון, כולל עיתונאים ואנשי מנהלה. על הפיטורים הוחלט בעקבות הפסדי העיתון ברבעון הראשון, בשל ירידה בהיקף הפרסום. במקביל הודיעו יו"ר הדיקטוריון, יעקב נמרודי, סגנו צבי חפץ ועורך הדין עופר נמרודי, כי יקצצו את שכרם ב-50% כחלק מהמאמץ להקטנת הוצאות החברה. בעיתון "ידיעות אחרונות" הוחלט להחזיר לעובדים את הפרשי השכר שוקצו במשך השנה האחרונה. ■

הידיעות מתבססות ברובן על מידע שפורסם באמצעי התקשורת